

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаська обласна державна адміністрація
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Кіровоградський національний технічний університет
Всеукраїнська громадська організація «Туристична палата України»
Туристична асоціація України
Українське географічне товариство
Газета «Краєзнавство. Географія. Туризм»

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ПОСЛУГИ ГОСТИННОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Матеріали I Всеукраїнської Інтернет-конференції

17 травня 2016 р., м. Черкаси

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаська обласна державна адміністрація
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Кіровоградський національний технічний університет
Всеукраїнська громадська організація «Туристична палата України»
Туристична асоціація України
Українське географічне товариство
Газета «Краєзнавство. Географія. Туризм»

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ПОСЛУГИ ГОСТИННОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Матеріали I Всеукраїнської Інтернет-конференції

(17 травня 2016 р., м. Черкаси)

Черкаси

2016

УДК 338.48:640.4(063)(477)
ББК 20.18+65.432(4Укр)
Р 36

Відповідальні за випуск
Новикова В.І., Пасека С.Р.

Р 36 **Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України :**
матер. І Всеукр. Інтернет-конф. (17 травня 2016 р., м. Черкаси). –
Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2016. – 148 с.

У збірнику представлені статті науковців, молодих дослідників, присвячені характеристиці регіональних особливостей рекреаційних ресурсів, тематичним маршрутам туристських подорожей Україною, видам туристської діяльності в Україні, місцю та ролі туризму в регіональній господарській структурі, відмінним рисам засобів розміщування по регіонах України.

*Рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького (протокол № 8 від 23.06.2016)*

© Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, 2016

ЗМІСТ

1. Характеристика регіональних особливостей рекреаційних ресурсів

<i>Белікова М.В.</i> Актуалізація і використання археологічних пам'яток Запорізької області в туризмі	5
<i>Геворгян А.А.</i> Пам'ятки сакрального мистецтва – символ єднання духовної культури України та Вірменії	8
<i>Глушкова Р.В.</i> Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець»	11
<i>Горбуліна Ю.О.</i> Історичні міста Козацької слави Черкащини	15
<i>Гришеніна О.О.</i> Розвиток музейної справи в Дніпропетровській області	21
<i>Дерев'яно О.Ю.</i> Туристичні ресурси Рівненської області	25
<i>Рак А.В., Браславський Д.А.</i> Туристична привабливість боліт Черкаської області	30
<i>Ситник О.І., Хлевнюк О.Я.</i> Атрактивність природних та історико-культурних ресурсів Гайворонського району Кіровоградської області	34
<i>Смочко Н.М.</i> Розважальні парки як поліфункціональні елементи рекреаційної системи	41
<i>Совенко В.В.</i> Туристичні ресурси Львівської області	45
<i>Тиховодова Д.І.</i> Використання національних природних парків України в туристській діяльності	48
<i>Царукян С.А.</i> Курорти Одеської області	51

2. Тематичні маршрути туристських подорожей Україною

<i>Бейдик О.О.</i> Біосоціальні ресурси як підґрунтя розробки тематичних туристсько-екскурсійних маршрутів	55
<i>Колеснік Ю.О.</i> Дослідження напрямів та перспективи розвитку подієвого туризму в Україні	59
<i>Ляпкало М.М.</i> Михайлівський Золотоверхий монастир – визначна пам'ятка сакрального мистецтва України	62
<i>Погребна Л.С.</i> Спадок українських меценатів для туристичного розвитку регіону (на прикладі Черкаської та Житомирської областей)	65

3. Види туристської діяльності в Україні

<i>Галагута О.В.</i> Екологічний туризм як перспективний напрям туризму в Україні	69
<i>Гурова Д.Д.</i> Апітуризм – новий вид сільського зеленого туризму в Україні	72
<i>Зілінський О.В.</i> Медичний туризм як важлива ланка туристичного бізнесу України	75
<i>Кальченко А.С.</i> Розвиток замкового туризму в Україні (на прикладі Закарпатської області)	77

<i>Кикоть М.С.</i> Діловий туризм в Україні	80
<i>Клименко О.А.</i> Розвиток гірськолижного туризму в господарській структурі західного регіону України	84
<i>Коваленко В.І.</i> Діловий туризм в Україні: стан, основні проблеми	86
<i>Новикова В.І.</i> Сільський (зелений) туризм: можливості розвитку в Україні, поширення на Черкащині	89
<i>Орінко О.С., Пискун Ю.М.</i> Розвиток туризму з відвідуванням тематичних парків і парків розваг в Україні	92
<i>Радченко М.І.</i> Проблеми розвитку купально-пляжного туризму в Північно-Атлантичному басейні	95
<i>Самойленко Ю.О.</i> Надання додаткових послуг на круїзних лайнерах та аналіз інфраструктури, необхідної для забезпечення обслуговування туристів	97
<i>Сивак О.В.</i> Купально-пляжний туризм: суть поняття, специфіка організації	101

4. Місце та роль туризму в регіональній господарській структурі

<i>Агазаде О.</i> Исследование необходимости государственного регулирования туризма в Украине и в Азербайджане	104
<i>Зуй Ю.О.</i> Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні	107
<i>Кривонос Н.Ю., Сакун Л.М.</i> Розвиток анімації в туризмі	110
<i>Крикливенко В.В.</i> Розвиток велосипедного туризму в господарській структурі Західного регіону України	113

5. Відмінні риси засобів розміщування по регіонах України

<i>Бутенко Л.Ю., Хропко Ю.О.</i> Особливості обслуговування ділових туристів у конгрес-готелях України	116
<i>Дворник О.В., Бутенко Л.Ю.</i> Порівняльний аналіз засобів розміщення Чигиринського району Черкаської області	119
<i>Догадайло Я.Г.</i> Сучасні тенденції розвитку готельного бізнесу в Україні	122
<i>Дроботова М.В., Шендрик Д.В.</i> Регіональна специфіка готелів Черкаської області	125
<i>Захаріна А.Г., Віндюк А.В.</i> Використання закордонного досвіду організації анімації в курортних готелях України	128
<i>Коломієць І.В.</i> Проблеми та особливості розвитку готельного господарства Львівської області	132
<i>Остафійчук Ю.П., Дроботова М.В.</i> Відпочинок «по-черкаськи»	135
<i>Щур О.М.</i> Методологічний підхід до оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу готельних підприємств	138
<i>Щур О.М., Замрій О.М.</i> Сучасні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств готельного господарства	140

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	144
------------------------------	------------

ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ	148
--	------------

1. Характеристика регіональних особливостей рекреаційних ресурсів

Белікова М.В.

АКТУАЛІЗАЦІЯ І ВИКОРИСТАННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ В ТУРИЗМІ

Актуальність. На території Запорізької області виявлено величезну кількість археологічних пам'яток, що вимагає їх подальшої реставрації, впровадження нових туристсько-екскурсійних маршрутів, створення належних умов для прийому туристів та відвідувачів, покращення туристської інфраструктури. Отже, археологічні об'єкти та історичні пам'ятні місця Запорізької області потребують систематизації та підвищення атрактивності у контексті розробки турів різноманітної тематики.

Вивченість у науковій літературі. Значний вклад у дослідження культурно-історичних ресурсів Запорізької області внесли праці Бабарицької В.К. [1], Рутинського М.Й. [4] та ін. В той же час зазначимо, що серед культурно-історичних ресурсів археологічні пам'ятки Запорізької області вивчені в туризмознавстві недостатньо.

Мета статті – визначити, яким чином можна актуалізувати та використовувати пам'ятки археології Запорізької області в туризмі.

Виклад основного матеріалу. В 1994 р. однією з перших в Україні була створена Запорізька обласна інспекція охорони пам'яток історії та культури, яка бере на їх держаний облік (табл. 1.1) [3].

Таблиця 1.1

Археологічні пам'ятки Запорізької області [2]

Назва історичної епохи	Археологічний об'єкт	Місцезнаходження
1	2	3
палеоліт	стоянки	Урочище Круглик у с. Федорівка Запорізького району, у скелі Орел поблизу с. Петросвистуново Вольнянського району, поблизу с. Балки Василівського району, на Лисій Горі поблизу м. Василівка, в Маркусовій балці та Павло-Кічкасі в м. Запоріжжя
палеоліт	святилище	Кам'яна Могила поблизу м. Мелітополя
мезоліт	стоянки	Осокорівка, Балка Кайстрова, Дубова Балка поблизу с. Петросвистуново, поблизу с. Федорівка, с. Терпіння Мелітопольського району
неоліт	поселення	Лиса Гора поблизу м. Василівка, о. Хортиця, с. Ясиновате, Петросвистуново
енеоліт	поселення середньостогівської археологічної культури	урочище Середній Стіг в м. Запоріжжя

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
бронза	язичницькі святилища 3-2 тис. до н.е.	на о. Хортиця (м. Запоріжжя)
залізо	скіфські городища (V–III ст. до н. е.).	Хортицьке (о. Хортиця) та Кам'янське (с. Велика Знам'янка Кам'янсько-Дніпровського району)
II–VII ст.	городище Протовче	на о. Байда (м. Запоріжжя)
1736 р.	Запорізька верф	на о. Байда (м. Запоріжжя)
1735–1739 рр.	укріплення часів російсько- турецької війни	на о. Байда та Хортиця (м. Запоріжжя)
1770 р.	фортеці Дніпровської лінії укріплень	Нікітинська фортеця поряд із с. Дмитрово; Олексіївська фортеця поблизу с. Олексіївка; Захар'ївська фортеця поблизу с. Калайтанівка; Петровська фортеця в с. Новопетрівка Бердянського району

Гайманова Могила – скіфський царський курган IV ст. до н. е. у с. Балки Василівського району Запорізької області, в якому знаходиться овальна катакомба, де було знайдено більше 250 золотих прикрас, виконаних в скіфському звіриному стилі, дерев'яні чаші з золотими оббивками, срібний килик – давньогрецьку посудину для пиття, кувшин, два срібних ритона з золотими оковками у виді голів барана та льва та ін. Найатрактивнішою була срібна з позолотою чаша, прикрашена рельєфними зображеннями скіфських воїнів [5].

У Кам'янко-Дніпровському районі виявлено Кам'янське городище, скіфське місто кінця V–III ст. до н. е. Складалось з добре укріпленого адміністративного центра – акрополя, великого ремісничого поселення металургійної спеціалізації і окремо виділеного торгово-ремісничого центру. На акрополі туристам демонструють залишки кам'яних будинків скіфської знаті, наземні будинки та полуземлянки [5].

Мамай-Гора – пам'ятка світового значення від епохи ранньої бронзи до середньовіччя, археологічний комплекс з 180 насипів. Мамай-Гора отримала свою назву на честь золотоординського хана Мамай.

Курган Солоха – один з найбільших курганів царських скіфів Південної України, висотою 18 м. В кургані було виявлено два поховання, центральне та бокове. Центральне було пограбоване ще в давнину, бокове було неторкане та зберігало поховання скіфського царя. На його шиї була масивна золота гривна – прикраса у виді обруча з левиними головами на кінцях, величезну кількість бляшок в традиційному звіриному стилі, на руках – золоті браслети, поряд з тілом лежав меч с позолоченою рукояттю та ножни. Зправа від тіла стояла срібна чаша із сценами полювання на великого лева, срібний кубок із зображенням сфінксів, кувшин з зображенням жінки з квітами та музичними інструментами, а також велика кількість зброї.

Найвідоміший артефакт з кургану Солоха – 12-сантиметровий золотий гребінь із 19 зубцями вагою 294 г разом зберігається у музеї Державний Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія). За цим гребенем вченим вдалось відтворити деякі елементи скіфського одягу. На спині гребеня – п'ять лежачих львів, над якими була сцена бою двох піших скіфів та одного вершника. Другий вершник впав, повалений разом з конем. Гребінь виконаний в античному стилі, можливо, це робота грецького майстра [5].

За 3 км від с. Кримка Бердянського району знаходиться Канат-Могила – курганний комплекс довжиною 1 км (IV ст. до н. е. – XIV ст.). На схід від Канат-Могили симетрично між курганами виявлено значну кількість амфорного бою, що є доказом, що курганний ансамбль був святилищем в найдавніші часи, задовго до зведення могил. Зводилися вони у часи, коли на цих територіях мешкали носії ямбної, катакомбної, культур багатопружної кераміки, зрубної культури, а в добу раннього заліза тут були скіфи, сармати, різні племена періоду середньовіччя.

Захар'ївська фортеця – 6-а фортеця Нової Дніпровської лінії 1770 р., розташована на території в 5 га в с. Калайтанівка Бердянського району. Це пам'ятка оборонного будівництва, яка захищала від татарських нападів, на сьогодні зберігає рубці земляних валів на промінях вісьмикінечної зірки та рви.

В с. Комишеваха Оріхівського району збереглась Микитинська фортеця: вали піднімаються на 1,5–3 м над степом, їх відділяють рви півтораметрової глибини. В тому ж районі знаходиться золотоординське місто на Лисій Горі поблизу с. Юрківка, в якому збереглась мечеть, баня, житлові будинки.

У Мелітопольському районі знаходиться Кам'яна Могила з 60 гротами та печерами, а також відомий Мелітопольський курган IV ст. до н. е., в якому було виявлено два поховання з 4 тис. золотих прикрас.

В с. Старобогдановці Михайлівського району розташовується курганний могильник Куляб-Могила епохи бронзи, а в Куйбишевському районі – Бельмак-Могила 5 тис. рр. до н. е. У 2009 р. вандалі прорили колодязь у кургані Куляб-Могила, оскільки курган не був досліджений, його пограбували, коли насип відновили, то на ній поставили стелу з написом: «Найбільший курган Приазов'я Куляб-Могила», має висоту 11,5 м і діаметр приблизно 130 м.

У Великобілозерському районі знаходяться курганний могильник Цимбалова Могила, в якому знайдено золотий скіфський налобник із зображенням змієної богині скіфів Табіті.

Висновки. Таким чином, найбільш атрактивні археологічні пам'ятки Кам'яна Могила, курган Солоха, залишки Микитинської фортеці внесені до туристичних маршрутів Запоріжжя [6]. Частина археологічних пам'яток стала частиною історико-культурних заповідників Запорізької області: їх відвідують туристи, школяри і студенти. Поселення, могильники, кургани, городища представлені від епохи палеоліту до середини XIX ст. на території регіону. Археологічні пам'ятки Запорізької області потребують актуалізації шляхом створення спеціальних екскурсійних продуктів, розрахованих на різні

вікові категорії. Діти молодшого шкільного віку (8–12 років) серед школярів найменше задіяні в туристичних поїздках, тому для них мають бути розроблені адаптовані екскурсії, в яких вони зможуть стріляти з лука, вправлятися мечем та щитом, списом, грати на сопілці, прясти, гладити рубелем та ін. Старший шкільний вік став більш вимогливий, зацікавленість в академічних екскурсіях знижується, більший інтерес викликає проведення театралізованих вистав та спеціальних розважальних заходів у виді реконструкцій з можливістю участі ритуалів, побуту, харчування, битв. В умовах зменшення туристського потоку саме за рахунок школярів, студентів і молоді можна досягти його збільшення. Okремо треба розробити заходи вихідного дня для сімейного відпочинку, коли діти і батьки могли б бути задіяні разом і не втрачали інтересу в процесі відвідування археологічних об'єктів. Сімейне дозвілля потребує інтерактивних екскурсійних продуктів, коли сім'я об'єднується для виконання землеробських робіт – сіє, саджає, збирає врожай, вправляється з худобою – годує її, пасе, доїть корів та ін. Перспективами подальших розвідок в даному напрямку є розробка спеціальних екскурсійних продуктів з елементами розваг.

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
2. Перспективні туристичні маршрути Запорізької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zotic.zp.ua/Perspektiva_turmarshrut.html.
3. Попандопуло З.Х. Древнейшая история Запорожского края / З.Х. Попандопуло // Из прошлого Запорожья : сб. ст. [препод. кафедры истор. краеведения и спец. истор. дисц.]. – Запорожье, 1992. – Вып. 1. – С. 3–8.
4. Рутинський М.Й. Музеєзнавство : навч. посіб. / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – К., 2008. – 428 с.
5. 150 чудес Запорожского края, которые необходимо увидеть. – Запорожье : Печатный Мир, 2011. – 126 с.
6. Туристичні маршрути Запоріжжя. До чемпіонату Європи з футболу 2012 р. : довідник. – Запоріжжя : Тандем, 2011. – 48 с.

***

Геворгян А.А.
Науковий керівник: О.М. Костюкова

ПАМ'ЯТКИ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА – СИМВОЛ ЄДНАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ТА ВІРМЕНІЇ

Актуальність теми. У сфері розвитку туризму актуальним є впровадження релігійних турів, які сприяють ознайомленню українських туристів із духовними цінностями вірменського народу, що здавна історично пов'язаний з українською історією.

Мета статті – розкрити роль і значення Ечміадзінського кафедрального собору для розвитку релігійного туризму в Україні у напрямі пізнання прадавньої вірменської духовної культури.

Виклад основного матеріалу. У глобальному Етичному Кодексі Туризму, прийнятого Всесвітньою Туристською Організацією відмічається: «Туристська політика і діяльність здійснюється на основі поваги до художньої, археологічної і культурної спадщини з метою її захисту і збереження для майбутніх поколінь. Особливу увагу необхідно приділяти охороні пам'ятників, святилищ і музеїв, які повинні бути широко відкритими для відвідування туристами, потрібно заохочувати доступ до культурних цінностей, пам'ятників, а також до споруд релігійного змісту, без шкоди для культових потреб» [1].

Глобалізаційні процеси сучасності сприяють входженню України до світового туристського простору і надають можливість поглиблено взаємодіяти з культурами різних країн, зокрема з Вірменією. У Львові, Кам'янець-Подільському, на Івано-Франківщині та в інших місцях збереженню пам'ятки вірменської духовності.

У середині Вірменського собору Успіння Пресвятої Богородиці у Львові виникає відчуття, ніби потрапляєш у дивовижний казковий світ: вітражі, пропускаючи сонячне світло, розсіюють кольорові промені по всьому храму. Стіни прикрашені мозаїкою, яка поєднує барвисті камінці й смальту. Розписи інтер'єру собору, де простежуються вірменські мотиви, на сьогодні становлять особливу цінність. Фрески «Таємна вечеря» та «Розп'яття» виконані польським художником Яном Генріком Розеном. Відомі фрески можна побачити в основній частині собору. Цікава за своїм сюжетом фреска «Усікновення голови Івана Хрестителя». У центрі композиції зображено тіло святого, одягнутого лише в овечу шкуру. Навколо нього шість ангелів, один з яких підтримує Івана Хрестителя, в якого вливається якась містична сила. Варта уваги й фреска «Поховання святого Одилона». Одилон вважають людиною, яка поклала початок святкуванню Дня всіх Святих. Фреска наповнена великим смислом й символізує собою час. Художник Ян Генрі Розен містично зобразив похорони Одилона на фоні картин Страшного суду та зоряного неба. Троє ченців несуть труну Святого. Це три алегорії, що уособлюють минуле, теперішнє й майбутнє. Останній монах, що несе тіло Одилона, темна постать у каптурі, символізує минуле, якого вже не повернути. Погляд іншого ченця звернений до нас. Це наше теперішнє. А найбільш таємничою є фігура ченця, що йде першим. Його голова покійно схилилась, очі закриті. Це майбутнє, яке невідомо людині і вона повинна його прийняти.

Сучасні релігійні тури надають можливість українським туристам ще об'ємніше ознайомитися з ними безпосередньо на їхній прадавній землі.

Вже понад 1700 років Святим містом Вірменії є Ечміадзін – першопочаток самобутньої вірменської національної культури, де утверджувалася вірменська державність [2]. У 2000 р. Ечміадзінський собор було занесено до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як визначну пам'ятку IV ст. Його будівництво пов'язане з іменами тогочасного правлячого царя Трада III і першого католикоса святого Георгія Просвітителя. За прадавнім вірменським переказом цар закохався у дівчину, ім'я якої було Репсіме і

бажав з нею одружитися, але дівчина йому відмовила. Цар розгнівався так сильно, що втратив розум, але його вилікував і навернув до християнської віри Св. Георгій. За наказом царя всі жителі Вірменії стали християнами, а сам Георгій Лусаворіч побачив видіння – Син Божий зійшов на землю і золотим жезлом вказав місце святого вівтаря майбутнього собору [3]. Тому його назвали Ечміадзін, що в перекладі з вірменської означає «зійшов Єдинородний». З тих пір він став духовним центром Вірменії.

За свою довгу історію храм пережив багато перебудов. Спочатку він був дерев'яним у формі базилики, пізніше став хрестоподібним, а через роки – це вже зразок вірменської кам'яної архітектури як центрально-купольний собор. Купол, облицьований свинцем, підтримують колони й аркади, а урочистості собору додає велична дзвіниця. Стіни собору у 1721 р. почав розписувати талановитий художник Овнастанян, а у 1768 р. продовжив і доповнив роботу його онук. Серед різноманітних орнаментів і чисельних прикрас вони зобразили сцени святого письма. Створили понад 120 портретів святих і апостолів, а також здійснили велику реставрацію давніх ікон. У Ечміадзінського собору є своя особливість, крім основного вівтаря, який знаходиться у східній частині, є ще три.

До храму за багато років з усього світу надійшло чимало реліквій і дарів, тому до східної частини зробили прибудову, в якій відкрили музей. В ньому зберігаються святині: сріблом розшиті хрести, ікони та ритуальні речі, зроблені з дорогоцінних металів. У музеї також представлено іконне зображення Ісуса Христа.

Отже, собор є центральною частиною Ечміадзінського монастиря, архітектурний комплекс якого займає тисячу квадратних метрів. До цього входять три храми: Святої Гаяне, Святої Ріпсіме і Святої Шогакат, зведені на честь дів, закатованих за віру у Христа, а також дзвіниця, ротонда, обитель для проведення обряду хрещення, недільна школа, готель, як це було прийнято здавна, і резиденція католикоса. Через шістьдесят чотири дні після православного свята Великодня відзначається свято Ечміадзінського кафедрального собору. Це не тільки найголовніший храм Вірменської апостольської церкви, але й престол для Верховного Патріарха Католикоса [5].

1. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні : зб. норм.-правов. актів / за ред. В.К. Федорченка. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.
2. Кафедральний собор Эчмиадзин // Адвантур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.advantour.com/rus/armenia/armavir/echmiadzin-cathedral.htm>
3. Дослідження Вірменського християнства: нові методологічні підходи // Українське релігієзнавство. – № 24. – С. 3–11.
4. Гаюк І.Я. Дослідження вірменського християнства: нові методологічні підходи / І.Я. Гаюк – Львів, 2002. – 190 с.
5. Эчмиадзин // Помали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pomalu.ru/kultura/echmiadzin/>

***

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «КАМ'ЯНЕЦЬ»

Актуальність теми. На сучасному етапі значного розвитку набуває внутрішній туризм. У всіх країнах світу він займає значне місце, що пов'язано з розвитком туризму на основі вивчення, дослідження і охорони пам'яток в кожній країні. Україна активно входить у євроінтеграційний туристичний простір і одним із основних завдань ставить перед собою збереження історичної культури та духовної спадщини, вивчення і збереження якої у великій мірі відбувається засобами екскурсійно-туристичних програм. На сьогодні надзвичайно актуальним є вивчення туристичних ресурсів України, її пам'яток історії, культури, літератури та мистецтва.

Особливої уваги заслуговують національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», в якому наявність великої кількості історичних, культурних, археологічних, природних пам'яток вказує на широкі можливості використання рекреаційно-ресурсного потенціалу в системі організованого відпочинку населення [1].

Мета статті – розкрити роль і значення Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» для розвитку туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» внесений до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. У місті, де кожен камінь дихає старовиною і кожна споруда ілюструє історію, вже стали традиційними такі історико-культурні заходи, як: «Козацькі забави», «Фестиваль семи культур», дитячий фестиваль мистецтв «Стара фортеця», військово-історичний фестиваль «Терра-героїка», Всеукраїнський фестиваль відеофільмів «Мандруємо Україною» та ін.

Археологічні й історико-архітектурні пам'ятки свідчать, що на природному півострові, який утворив подільський каньйон, де сьогодні розташована фортеця Кам'янець-Подільського, люди жили ще в прадавні часи. На території сучасного старого міста вчені знайшли пам'ятки часів трипільської культури (IV–III тис. до н. е.), а у перші століття нашої ери його околиці заселяли племена черняхівської культури [3].

Деякі історики вважають, що місто було побудоване на початку нашої ери – у II–III ст. даками в період римсько-дакійських воєн. Завдяки праці дослідників доведено існування міста давньоруського: на території замку знайдено рештки оборонних будівель XII–XIII ст., а в його центральній частині під час реставраційних робіт виявлено залишки дерев'яних жител того періоду, знищених пожежею.

У XII–XIII ст. це було цілком сформоване місто, яке складалося з дитинця, посаду і навкологоріддя. Дитинець розташовувався на високому мисі у південно-західній частині старого міста. Він був значно меншим пізнішого кам'яного замку і займав територію – близько 1 га. З наземної

сторони дитинець захищали рів і вал з дерев'яною стіною, що йшла зверху. На межі XII–XIII ст. дерев'яні укріплення було замінено на кам'яні.

У перших давньоруських літописах Кам'янець-Подільського згадується 1196 р. як одне із міст Галицько-Волинського князівства. У 1240 р. місто пережило навалу орд Батия [2]. Згадка про Кам'янець знову з'являється в письмових джерелах після 1363 р., коли великий князь Литовський Ольгерд, який розбив при Синіх Водах татар, віддав Поділля своїм племінникам, князям Коріатовичам – Юрію, Олександру, Костянтину і Федору. Вони, за словами літописця, «почали боронити Подільську землю». Саме при князях Коріатовичах був знову відбудований Кам'янецький замок (до кам'яних стін добудували круглі башти і утворили замкнутий двір). У цей час відбувалося становлення й утвердження міста як політичного й адміністративного центру краю. Дбаючи про захист цієї благодатної землі від набігів татар, Коріатовичі звели неприступну твердиню – могутню фортецю, яка принесла Кам'янцю світову славу [4].

По черзі правлячи Поділлям, аж до 1393 р., брати Коріатовичі зробили все для розбудови міста і зростання його населення. У 1374 р. місто отримало від них грамоту на 20-річне звільнення від податку, володіння землею, лісом, а у 1432 р. Кам'янець отримав Магдебурзьке право. Його активному розвитку сприяло: вигідне географічне положення, перехрестя транзитних шляхів, сухопутних, водних артерій між Заходом і Сходом, Балтійським та Чорним морями. Тому за місто та подільську землю постійно точилася боротьба між польською та литовською знаттю. В результаті цієї боротьби у 1434 р. Поділля окремим воєводством було приєднано до Королівства Польського. Це дужче посилювало релігійне та національне гноблення і католизація й ополячення населення стали офіційною політикою в краї. Проте, і в подальші десятиліття Кам'янець відіграв провідну роль у справі боротьби народів Східної Європи з турецькою агресією. На Кам'янець напочувалися хвилі татарсько-турецьких набігів та безуспішними виявилися їх спроби оволодіти містом.

Під час селянсько-козацького повстання під проводом Северина Наливайка в 1594–1596 рр. і національно-визвольної війни на чолі з Богданом Хмельницьким у 1648–1657 рр. козацькі загони не раз намагалися оволодіти фортецею, але їм цього зробити не вдалося.

В кінці XV – на початку XVI ст. у фортеці було побудовано сім нових башт, стіни збільшені у висоту і довжину, старі зубці замуrowані і зроблені нові, а бійниці пристосовані для нового виду вогнепальної зброї. Ці будівельні роботи велися під керівництвом військового інженера Йова Претвича. Сьогодні стара фортеця (перша система оборони Кам'янця) має 11 башт: Папська, Ковпак, Тенчинська, Ласька, Денна, Нова, Мала, Рожанка, Комендантська, Лянцкоронська та Чорна. Всі башти виконували важливі оборонні функції в період облог. Сполучалися вони між собою ходами, що йшли по оборонних мурах. Згодом, у XVIII ст. всередині Чорної башти побудували колодязь глибиною до 40 м і систему пристроїв для піднімання відер [5].

Територія фортеці вздовж стін і башт була забудована спорудами різного призначення (житло кам'янецького старости, стайні, майстерні, хліви), які до нашого часу не збереглися. У фортеці з'явилися і культові споруди. Коли почали використовуватися артилерійські гармати з розривними снарядами, кам'яні стіни і башти старої фортеці захистили земляними валами, що дозволяло відбивати атаки ворога.

У першій чверті XVII ст. із південно-західної сторони Старого замку під керівництвом військового інженера Теофіла Шомберга почалося будівництво Нового замку – високих земляних валів із влаштованих в їх товщі казематами [1]. Вали оточували широкі і глибокі рови. Із старою фортецею нові укріплення з'єднувалися підйомним мостом. Фортецю з містом сполучає високий вузький кам'яний міст. Під час турецького панування міст був обмурований каменем, через що його назвали Турецьким.

Старе місто теж являло собою своєрідну фортецю. Міські укріплення, зведені у XIV–XVIII ст. тягнулися вздовж скель овалного півострова, що утворюється річкою Смотрич. Місто мало троє воріт: одні з боку замку, інші – з південної і північної сторони. Ворота були добре укріплені і перетворені на могутні вузли оборони. З боку замку в'їзд в місто захищав могутній бастіон, споруджений на кошти вірменської общини (в той час вірмени складали велику частину населення міста). В південній частині міста розташовувалися Руські, а в північній – Польські ворота, кожні з яких є унікальною системою фортифікації. Ці оборонні споруди мали шлюзи, за допомогою яких піднімався рівень річки Смотрич, утворюючи водну перешкоду для ворога. Коли вузький річковий каньйон затоплювався водою, місто ставало неприступним [6].

Кам'янець на Поділлі вважався в XVI–XVII ст. одним із найкраще укріплених міст Європи. Фатальна година для Кам'янця настала в 1672 р. Величезна сила – близько 100 тис. турків на чолі із самим султаном оволоділи фортецею, підірвали одну з башт замку. Досконала фортифікація не могла встояти перед військом, яке перевищувало кількість захисників міста у понад сто разів. Серед героїчних захисників виділявся Юрій Володийовський, який загинув під час вибуху порохових складів в башті Чорній.

Двадцять сім років Кам'янець залишався під турецьким пануванням. За цей період були закриті і переобладнані в мечеті багато християнських храмів міста – католицькі, православні, вірменські. Зокрема, Петропавлівський кафедральний собор турки перетворили на мечеть, прибудувавши збоку 40-метровий мінарет, увінчаний золотою кулею з півмісяцем і зімєю. Фортецю турки взялися відбудовувати, вдосконалювати і зміцнювати. Місто ж у той час спустошувалося і занепадало. Тим часом Річ Посполита не залишала надій повернути собі Кам'янець. Лише 1699 р. за Карловицьким мирним договором місто було повернуто Польщі [4]. На початку XVIII ст. були відремонтовані й укріплені Старий і Новий замки, Руська і Польська брами, Замковий міст, насипані нові артилерійські батареї. У другій половині XVIII ст. з'явилися Південний і Північний бастіони. Територія фортеці досягла 5 га.

У 1793 р. Правобережна Україна була приєднана до Російської імперії, а з 1795 р. Кам'янець став центром новоствореної Подільської губернії [7]. Місто прославив легендарний подільський ватажок Кармелюк, який підняв повстання проти панства і відбував покарання в Папській вежі фортеці, але за легендою він зміг з неї втекти.

У 1928 р. Ухвалою Ради Народних Комісарів замок-фортецю було оголошено Державним історико-культурним заповідником. У 1936–1937 рр. у приміщеннях фортеці була створена перша музейна експозиція «Старий Кам'янець» [7].

Кам'янець сьогодні – музей під відкритим небом. У самому центрі старого Кам'янця стоїть Ратуша – одна із стародавніх пам'яток архітектури XIV–XVIII ст., колишній польський магістрат [8].

Її будівництво пов'язують із появою в Кам'янці Польського ринку. Ратуша чимало пережила на своєму віку. І сьогодні вона відіграє важливу роль у житті міста. Саме тут розташований єдиний в Україні зал Магдебурзького права. Крім того, тут розміщена експозиція, яка висвітлює історію грошового обігу на Поділлі, а у двоповерховому підземеллі розміщено унікальний музей «Суд у середньовічному Кам'янці».

Багатий Кам'янець і на інші оригінальні пам'ятки старовини. Наприклад, своєрідною архітектурною енциклопедією різних стилів і епох можна назвати культові споруди міста. Особливе місце в їхньому списку посідає кафедральний Петропавлівський костел (XV–XIX ст.). Де ще можна таке побачити: поблизу ренесансного храму виростає з каплиці 36-метровий мусульманський мінарет, на вершечку якого стоїть позолочена статуя Мадонни. Мінарет – це згадка про 27-річне панування в місті турків, які перетворили собор на мечеть, а коли Кам'янець відійшов знову до Польщі, на мінареті встановили статую Богородиці, як знак перемоги християнської віри [9].

Неподалік площі Польський ринок височіє бароковий купол найстарішого римо-католицького храму міста – Миколаївського костелу (XIV–XVIII ст.) монастиря домініканців, однієї з найвідоміших обителів на Поділлі. Привертає увагу у Старому місті і барочний тринітарський костел (1750–1765 рр.), освячений на честь Пресвятої Тройці. Брама перед храмом прикрашена скульптурами Діви Марії та засновників ордену тринітаріїв. Величні, славнозвісні і православні храми міста: Свято-Георгіївська, Покрови Божої Матері, Свято-Миколаївська. Серед збережених культових споруд найстарішою є вірменська Благовіщенська церква, яку історики відносять до XIII ст. А в передмісті Карвасари дотепер збережено дерев'яну Хрестовоздвиженську церкву, збудовану у XVIII ст. без єдиного гвіздка [5]. Сьогодні звідусіль видно збудований заново храм Святого Олександра Невського на Новому плані.

Кам'янецькі мости Замковий або Турецький і Ново-плановий, які мають багатовікову історію, немовби з'єднують сучасне і минуле міста. Унікальним є сучасний міст із романтичною назвою «Лань, що біжить», адже найвищий в Україні.

Висновки. Цікава, складна і героїчна історія цього древнього і вічно молодого міста над Смотричем. Не менш цікаве і його сьогодення. Це майже стотисячне місто сьогодні – відомий далеко за межами регіону промисловий і культурно-мистецький центр. На його території працює близько 40 промислових підприємств, успішно розвивається середній і малий бізнес. Місто віками славилось своїми освітніми закладами. Сьогодні в Кам'янці функціонують: один із найстаріших ВНЗ в Україні – Національний університет ім. І. Огієнка, заснований у 1918 р., Подільська Державна аграрно-технічна академія, Військово-інженерний інститут, 7 середніх спеціальних закладів, 6 філій вищих навчальних закладів [10].

З Кам'янцем пов'язане життя і творчість багатьох видатних діячів української історії і культури: І. Кам'янчанина, М. Смотрицького, Т. Шевченка, С. Руданського, В. Розвадовського, І. Огієнка, М. Бажана, М. Годованця. Найбільшою гордістю Кам'янця є його 170 пам'яток історії і культури, що ставить місто в один ряд з найвідомішими культурними центрами Європи [8].

1. Винокур І.С. Кам'янець-Подільський державний історико-архітектурний заповідник / І.С. Винокур, Г.М. Хотюн. – Львів : Каменярь, 1981. – 95 с.
2. Кам'янець-Подільський державний історико-архітектурний заповідник : короткий фотопутівник. – К. : Мистецтво, 1990. – 32 с.
3. Кам'янець-Подільський : путівник. – Львів : Каменярь, 1970. – 57 с.
4. Кам'янець-Подільський : фотоальбом. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 24 с.
5. Пламєницька О. Кам'янець-Подільський / О. Пламєницька. – К. : Абрис, 2004. – 256 с.
6. Район Кам'янець-Подільський : фотоальбом. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 21 с.
7. Станіславська Л. Стара фортеця : путівник / Л. Станіславська. – [Вид. 2-е, доп.]. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 64 с.
8. Байдак І. Стежками рідного краю / І. Байдак. – Хмельницький, 2008. – 134 с.
9. Кабачинська С. Хмельниччина справжня : фотокнига / С. Кабачинська. – Хмельницький, 2007. – 84 с.
10. Сердюк О.В. Найцікавіші місця України / О.В. Сердюк. – Х., 2008. – 96 с.

***

Горбуліна Ю.О.

Науковий керівник: О.М. Костюкова

ІСТОРИЧНІ МІСТА КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ ЧЕРКАЩИНИ

Актуальність. Історичні міста козацької слави були на території України в різних регіонах, і тому їх досить багато. Це пов'язано із тим, що кожен гетьман мав окремі міста і регіони України як прихильні до себе, або навпаки. Черкащина завжди була серцем України, колискою Українського козацтва, історичною та духовною скарбницею України. Тут беруть свій початок славні козацькі традиції вірності рідній землі, національній ідеї, ідеали свободи і демократії. Саме тут кілька століть тому вирувала козацька вольниця. З Черкащиною пов'язані імена Северина Наливайка, Максима Залізняка, Богдана Хмельницького [1]. Славні своєю козацькою історією –

перша гетьманська столиця Трахтемирів, полкові міста Канів, Черкаси, Корсунь, Умань, Чигирин [2].

Дане повідомлення базується на поточній документації історії області, зокрема: документах, інформаційних джерелах про нові відкриття фактів про козаків та їхнє життя, у статтях місцевої преси, оповіданнях, повістях козацької доби, в яких висвітлюються певні історичні події, їх дати, сутність та результати. Історики досить активно приймають участь в дослідженні козацького минулого на території Черкащини, ведуть детальні розслідування фактів, що збереглися до сьогодні, інформуючи про свої досягнення через газети та статті.

Мета статті – якнайширше відобразити козацьке минуле Черкаської області, охарактеризувати усі міста й села області, в яких знаходились козацькі столиці. Крім того, дати опис кожній козацькій столиці та пам'яткам, які збереглися там до нашого часу.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з XVI ст. Черкаси стали осередком відходництва й формування нового соціального стану – українського козацтва. Відомий український вчений Андрій Яковлів описав соціально-економічну атмосферу в Черкасах даного періоду: «Життя серед невпинної боротьби з татарами, під засторогою щоденної небезпеки, утворювало відважні, уперті, витривалі характери, сприяло відновленню особного класу людей, загартованих невпинною борнею з ворогом, – козаків. Цей численний вже наприкінці XV ст. клас весну, літо й осінь жив у степу, на своїх «уходах» – хуторах, на річках і озерах, або на шляхах та перевозах, ловив рибу, бив звіра усякого, не минав і своїх ворогів-татар, нападаючи на них за слушної нагоди: іноді грабував і громив татарські, турецькі і московські торговельні каравани. На зиму козаки верталися до міста і приносили, разом з великою многоцінною здобиччю, вільний дух степів, протест проти усякого зневолення ...».[1]

Таким чином сформувалися декілька столиць на Черкащині, які залишили вагомий слід в історії України: гетьманська столиця Трахтемирів, полкові міста – Канів, Черкаси, Корсунь, Умань та Чигирин.

Трахтемирів – село Канівського району Черкаської області, колишнє місто – столиця Гетьманів. Підпорядковане Григорівській сільській раді. Колишня козацька резиденція. До Трахтемирова належали літописні поселення Заруб (Зарубинці) та Монастирок. Сьогодні вони затоплені Канівським водосховищем. В Трахтемирові була найважливіша козацька святиня – Зарубинецький монастир. В «Іпатієвському літописі» в 1096 і 1168 рр. згадано місто Заруб з монастирем. Біля міста на Дніпрі був «Зарубинецький брід». Ці землі були свідками існування багатьох культур: скіфської, зарубинецької, черняхівської, давньоруської та сучасної [2].

Першим гетьманом в Трахтемирові був князь Богдан Ружинський. Стефан Баторій надав місто козакам, з умовою, що вони будуть захищати границі від татарських нападів і при потребі будуть виставляти 6000 війська. Місцем перебування для гетьманів став трахтемирівський замок. Статус козацької резиденції Трахтемирів дістав у XVI–XVII ст., коли у 1578 р. під

тиском запорозьких козаків король Стефан Баторій офіційно передав його у володіння січовикам. Саме тут працював козацький уряд, обирали гетьманів, приймали іноземних послів і майстрували козацькі флотилії. Звідси виходили у далекі походи.

1638 р. Трахтемирів був визначений місцем перебування державного комісара для нагляду за реєстровими козаками. До сьогодні в селі Трахтемирів збереглося кладовище, яке вважається «козацьким», – з кам'яними хрестами різноманітних форм, хоча більшість хрестів і датується ХІХ ст. Серед них знайдено і 6 більш раннього часу.

Першим діячем в Трахтемирові був черкаський та канівський староста – Остафій Дашкевич. Він заповів Печерському монастирю в Києві Трахтемирів з Зарубинецьким монастирем в Трахтемирові і прилеглими землями. Король Сигізмунд І Старий підтвердив дарчу. Незабаром Трахтемирів був знищений татарами. Тут також перебували Криштоф Косинський в 1593 р. та Северин Наливайко в 1596 р. Деякий час Трахтемирів був забраний від козаків, а в 1617 р. знову наданий привілей, за гетьмана Петра Конашевича [3].

Після смерті гетьмана Петра Конашевича наступником його став місцевий шляхтич Олівер Голуб, який був при Конашевичу. Козаки тут побудували замок. Після 1638 р. комісаром в Трахтемирові був Петро Коморовський. 1648 р. Богдан Хмельницький після бою в Жовтих Водах привіз до Трахтемирова в'язнів: Потоцького, Кр. Лядзїцького та Лящинського, яких залишив тут в замку. 1660 р. нижче Трахтемирова на долині, яку називали «Жердева», відбулася «Чорна рада», на якій козаки скинули з гетьманства Івана Виговського і вибрали гетьманом Юрія Хмельницького.

1678 р. турки після Чигирини знищили повністю Трахтемирів. Запорожці відбудували Трахтемирівський монастир. Саме в ньому Юрій Хмельницький прийняв монаший чин.

За люстрацією 1765 р.: замку нема, тільки «двір». Місто розташоване під горою, в місті є корчма, 27 осель. Місто назване Трахтемиров чи Черехчимерів.

Місто Чигирин відоме з першої половини ХVІ ст. як укріплений козацький зимівник. Згодом місто стало центром Чигиринського староства. У 1592 р. місту було надано Магдебурзьке право. Розквіт Чигирини припав на період гетьманування Б. Хмельницького 1648–1657 рр. Саме тоді він став гетьманською столицею, і одночасно, столицею всієї незалежної Української козацької держави. На той час Чигирин стояв в одному ряду з найбільшими містами тогочасної України: Києвом, Львовом, Кам'янець-Подільським та ін. Після смерті Богдана Хмельницького Чигирин був столицею гетьманів І. Виговського, Ю. Хмельницького, П. Тетері та П. Дорошенка [4].

Під час другого Чигиринського походу (1678 р.) місто було зруйновано та занепало. Столицею став Батурин. Палац Б. Хмельницького, ратуша та Спаська церква у Чигирині не збереглися. На Замковій (Богдановій) горі залишилися рештки фортифікаційних укріплень. У 1843 і 1845 рр. у Чигирині побував Т.Г. Шевченко. Відомі його малюнки: «Дари в Чигирині», «Чигирин

з Суботівського шляху», «Чигиринський дівочий монастир», а також вірші, присвячені Чигирину: «Розрита могила», «Чигирине, Чигирине», «Холодний Яр», «За що ми любимо Богдана» та поема.

Суботів. Колишній маєток Б. Хмельницького. У 1653 р. на його замовлення споруджено Іллінську церкву в стилі українського бароко, що у 1657 р. стала усипальницею гетьмана [2].

Умань – гетьманське місто. Тісно пов'язане воно з іменами таких козацьких лідерів, як гетьман Богдан Хмельницький, Іван Богун, Максим Кривоніс, Іван Ганжа, Степан Опара, Михайло Ханенко та Петро Дорошенко. Свого часу місто було центром гайдамацького повстання – Коліївщини. Тут в 1768 р. відбувся відомий «уманський погром», коли під проводом Максима Залізняка та Івана Гонти було винищено всю польську шляхту та її найманців. Канів став одним із перших осередків українського козацтва, і не випадково тут часто резидували гетьмани реєстровців, зимувала артилерія Війська Запорізького, видавалася платня реєстровцям. Саме з Канева часто вирушали запоріжці у походи проти ворогів, саме звідси часто виходили козаки – осадчі, щоб засновувати нові міста і села Центральної та Південної України [5].

Із волі гетьмана Михайла Дорошенка у 1626 р. Канів стає фактично першою столицею української козацько-гетьманської автономії. Довгий час бували й діяли у Каневі славнозвісні ватажки запорозького козацтва: Остафій Дашкович, Дмитро Вишневецький – Байда, його брати Михайло та Олександр, Іван Підкова, Самійло Збровський, Самійло Кішка, Михайло Дорошенко, Іван Петражицький – Кулага, Марко Жмайло, Тарас Трясило [6].

У Каневі поховано гетьмана Івана Підкову. В Канівському монастирі знайшли свій останній притулок гетьмани Яків Шах і Самійло Кішка. В одному лише Каневі концентрувалося десять сотень і 2263 козаки. За Зборівським реєстром Канівський полк на Січі мав 3167 козаків особового складу та 16 сотень [7].

Корсунь – ще одне з важливих козацьких міст. 1585 р. на основі міста Корсуня з прилеглою територією, які до того входили до Канівського староства, було утворено Корсунське староство. 8 лютого 1585 р. Корсуню надано Магдебурзьке право. Король Стефан Баторій своїм універсалом від 20 лютого 1585 р. надав Корсуню герб: «Лук жовтий натягнутий і стріла на тязиву покладена в червоному полі» [8].

Корсунці брали участь у козацьких повстаннях кінця XVI ст. Щоб корсунці не підтримали повстанців К. Косинського 15 жовтня 1592 р., польський король Сигізмунд III своїм універсалом підтвердив Магдебурзьке право для Корсуня. Незважаючи на це, в 1605 р. відбувся конфлікт корсунського старости Івана Даниловича з корсунчанами. Староста позбавив їх права на прибутки від шинків і корчем. Після ряду судових постанов дії Даниловича були виправдані. Мешканці міста повстали. Коли ж польський уряд направив у Корсунь своїх комісарів, повстанці не пустили їх у місто,

оголосили, що відмовляються виконувати військові повинності і не визнають влади коронного старости. За це все та за неявку заколотників на королівський суд на жителів Корсуня було накладено штраф – 10 тисяч кіп литовських грошей. Але корсунські міщани і далі відмовлялися визнавати права старости і тому у 1607 р. сейм своєю постановою позбавив жителів Корсуня Магдебурзького права. Це привело до масового покаяння населення Корсунського староства [9].

Так, у 1616 р. тут з 2660 дворів 2200 були козацькими, у 1622 р. з 2580 – 2250. У 1625 р. у Корсуні був створений козацький реєстровий полк. Одним із його перших полковників, можливо, був Тарас Федорович (Трясило), керівник козацького повстання 1630 р. Через масове покаяння населення жителі Корсунського староства брали активну участь у козацьких повстаннях 1620–1630-х років. Населення староства постійно зростало. Про це говорять люстрації 1616 та 1622 рр. та той факт, що 1622 р. король Сигізмунд III дозволив корсунським міщанам на пустищі осадити місто Лисянку [4].

Тоді Корсунь називали Корсунь Черкаський, на відміну від Корсуня (Херсонеса) Таврійського. 1603 р. старостою тут був Олександр Вишнівецький.

За люстрацією 1616 р. було 1300 осель козацьких, які не платили ніякого податку, старостою був Ян Данилович. 04.04.1665 Канів був взятий козаками Івана Брюховецького та російсько-калмицьким військом [8]. Нападники спалили польський костел. 1702 р. місто взяли Самусь та Палій, витяли тут католиків та жидів.

У 1620-х роках Корсунь був значним містом середньої Наддніпряни і за кількістю населення випередив Черкаси, Білу Церкву та інші міста, поступаючись лише перед Чигирином.

В 1637 р. феодално-кріпосницький гніт став причиною повстання під проводом гетьмана нереєстрового козацтва Павлюка. Коли він залишив Корсунь, гетьман Потоцький зайняв місто і спустошив його. Багато корсунців втекло на Лівобережжя [10].

На початку національно-визвольної війни середини XVII ст. Корсунський реєстровий полк стояв у залозі на Січі. Його було звідти вигнано, а в битві на Жовтих Водах 16 травня 1648 р. полк перейшов на бік повстанців. Дізнавшись про розгром своїх авангардних військ під Жовтими Водами, Потоцький поспішно відступив під Корсунь і зайнявши його, віддав на пограбування військам, а потім наказав вщент спалити [11].

26 травня 1648 р. поблизу Корсуня військо Богдана Хмельницького у битві, відомій, як Корсунська, розгромило польську армію. Після неї Україна почала будуватися як незалежна держава. Корсунський реєстровий полк було перетворено на військово-адміністративну одиницю. Він був одним з найбільших в Україні. У наш час відомі 16 листів, 3 універсали та 1 наказ, писані гетьманом у Корсуні. Хмельницький проводив у Корсуні ради, збирав тут військо для нових походів, приймав іноземних послів.

1679 р., за наказом московської влади та гетьмана Івана Самойловича більшу частину населення Корсуня було насильно переселено на Лівобережну Україну (так званий Великий згін). Гарнізон міста намагався протистояти загонам Самойловича, але фортецю було взято штурмом. Після прийняття у 1685 р. рішення про відновлення козацтва на Правобережній Україні місто почало відбудовуватися.

Висновки. Історичні надбання Черкащини мають безліч перспектив для розвитку туризму в нашому місті та межах регіону. Завдяки великій кількості пам'яток козацької доби, Черкаси стали привабливими для туристів. Черкащина завжди була однією з найголовніших регіонів України, де зберігся дух українського козацтва, його історичні та духовні пам'ятки. Саме на Черкащині беруть свій початок славні козацькі традиції вірності рідній землі, національній ідеї, ідеали свободи і демократії. Саме на території Черкаської області вирувала козацька вольниця. Історичні міста козацької слави подарували нам багато відомих козацьких імен, таких як: Северин Наливайко, Максим Залізняк, Богдан Хмельницький. Славляться своїм історичним минулим: Трахтемирів, полкові міста – Канів, Черкаси, Корсунь, Умань, Чигирин. Отже, ми повинні берегти історичні міста нашого регіону, адже все, що збереглося в них до сьогодення є частиною історії нашого народу.

1. Яковлів А. Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського в XV і в XVI віках / А. Яковлів. – К., 1907.
2. Поліщук М. Козацький вишкіл / Микола Поліщук // Український тиждень. – № 34 (199), 19.08.2011. – С. 3.
3. Мицик Ю.А. Чигирин – гетьманська столиця / Ю.А. Мицик. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 124 с.
4. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький / І.П. Крип'якевич. – [Вид. 2-е, випр. і доп.]. – Львів : Світ, 1990. – 408 с.
5. Сергієнко Г.Я. Хрестоматія з історії Української РСР [7-8 кл.] / Г.Я. Сергієнко. – К., 1987. – 164 с.
6. Архів Юго-Западной России. – К., 1907. – 346 с.
7. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / Д.І. Яворницький. – У 3-х т. – Львів : Світ, 1990. – 319 с.
8. Фігурний Ю. Історичні витоки українського лицарства : нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військове мистецтво в українознавчому вимірі / Ю. Фігурний. – К. : Стило, 2004. – 308 с.
9. Апанович О.М. Козацька енциклопедія для юнацтва / О. М. Апанович. – К. : Веселка, 2009. – 714 с.
10. Козацькі ватажки та гетьмани України / упоряд. Я. Мельничук, Б. Карабін. – Львів, 1991. – 174 с.
11. Андрущенко В. Запорозька Січ як український феномен / В. Андрущенко, В. Федосов. – К. : Заповіт, 1995. – 173 с.

***

РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність. Музеї посідають особливе місце в розвитку краєзнавства. Можна без перебільшення сказати, що це і є та рушійна сила, місцеві культурно-освітні осередки, навколо яких обертається краєзнавча дослідницька і популяризаторська робота в кожному конкретному регіоні. Виходячи з головних функцій музеїв як науково-дослідних та культурно-просвітницьких закладів, призначених для збирання й комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, долучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини, краєзнавчого руху, здійснюють свою діяльність музеї Дніпропетровської області на сучасному етапі, в умовах, коли відбувається переоцінка загальнолюдських цінностей, зміна власності, реформування місцевого самоврядування, часті зміни ідеологічних і політичних пріоритетів.

Мета статті – виявити сучасні тенденції розвитку музеїв, проаналізувати статистичні дані діяльності музейних закладів в Дніпропетровській області, висвітлити проблеми та перспективи розвитку музейної справи в регіоні.

Виклад основного матеріалу. У Дніпропетровській області (станом на 01.01.2011) налічується 144 музеї, з них – 17 музеїв комунальної власності системи Міністерства культури України (Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького, Дніпропетровський художній музей, Музей історії міста Дніпродзержинська, Криворізький міський краєзнавчий музей, Павлоградський історико-краєзнавчий музей, Нікопольський краєзнавчий музей, Васильківський краєзнавчий музей, Сурсько-Литовський музей художника Ф. Решетнікова, Межівський історико-краєзнавчий музей, Новомосковський історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського, Комплексний музей історії Царичанського району, Історико-краєзнавчий музей ім. О. Ковалю у м. Підгороднє (Дніпропетровського району), Петриківський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва, Жовтоводський міський історичний музей ім. Ю.І. Пригожина, Орджонікідзівський історико-краєзнавчий музей ім. М.А. Забудька, Софіївський районний краєзнавчий музей, Музей історії с. Чумаки Томаківського району), 1 музей державної власності, підпорядкований Міністерству промислової політики (Металургійний державний музей України у приміщенні Інституту чорної металургії, м. Дніпропетровськ), та 127 (з них 39 – народні) музеїв на громадських засадах при галузевих управліннях, акціонерних товариствах, на підприємствах, у навчальних закладах, комерційних фірмах, у сільській місцевості. Для порівняння наведемо такі дані: у 1995 р. в області налічувалось 6 державних музеїв та майже 175 (з них 40 народних) музеїв на громадських засадах [3], а у 2005 р. –

7 комунальних, 1 державний та 148 музеїв на громадських засадах (43 народних) [5].

Хоч музейні предмети належать до державної власності і входять до Музейного Фонду України, майно більшості музеїв належить до комунальної власності певних територіальних громад (обласної, міської, районної, селищної). Це спонукає музейні заклади, особливо сільські (здебільшого – це громадські музеї), шукати власника, який буде фінансувати музей, утримувати його персонал, охороняти будівлю, опалювати й освітлювати приміщення, дбати про удосконалення експозиції, облік і збереження музейних предметів тощо. Тому на сучасному етапі поняття «громадський музей» все більше стає застарілим, особливо, коли музей існує не в конкретному колективі (металургійний завод Г.І.Петровського, шахта Західно-Донбаська, Північний гірничо-збагачувальний комбінат, Національний гірничий університет та ін.), а десь в районі, селі чи селищі, тобто не має істинного господаря. Майже нічого для нормального існування музею не дає й звання «народний», бо воно не підкріплене ніяким матеріальним забезпеченням. Саме з цих причин на сьогодні в Дніпропетровській області замість 11 музеїв на громадських засадах з'явилося 11 комунальних закладів культури (окремих юридичних одиниць), підпорядкованих міським, районним та селищним радам. Залишається лише плекати надію на те, що зрушиться з місця у бік покращення і проблема матеріального забезпечення цих музейних закладів.

Здебільшого в області на сьогодні наявні музеї історичного (2), комплексного (136) (краєзнавчого, етнографічного та природознавчого), художнього (2), природного (2), науково-технічного профілів (2), які зберігають, вивчають та популяризують понад 900 тисяч оригінальних й унікальних пам'яток природи, археології, етнографії, історії, техніки, культури та мистецтва краю, України й світового значення. Щорічно музеї Дніпропетровщини відвідують майже 950 тисяч мешканців і гостей області, з них 400 тисяч учнів і студентів [3].

Провідним музеєм області, науково-методичним і координаційним центром її музейної галузі і краєзнавчої роботи є Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І.Яворницького, до якого на правах відділів входять 5 окремих музеїв – історичний музей та діорама «Битва за Дніпро», меморіальний будинок-музей академіка Д.І.Яворницького, музей «Літературне Придніпров'я», музейний центр О.П.Блаватської та її родини, музей історії та розвитку місцевого самоврядування Дніпропетровської області (в будинку Облради). Наукові співробітники музею (55 осіб) досліджують понад 100 наукових тем з історії, культури, літератури краю. Щорічно у середньому публікується близько 100 наукових статей у різних наукових збірниках, виходять у видавництвах міста: науковий каталог музейних предметів, науковий збірник праць або збірник документів з музейного архівного зібрання, науково-популярні книги та музейні буклети.

Щоб в нашу постмодерну добу залишатись на належному рівні, бути цікавим відвідувачам, користуватись широким попитом мешканців краю, в

музеї впроваджуються новітні форми менеджменту і маркетингу, рекламно-інформаційні технології, інтерактивні заходи для учнів різних вікових груп, дорослої аудиторії тощо. Наукові співробітники музею розробляють актуальні для сьогодення теми з історії краю, а саме: з історії телефонізації області, появи бірж на Катеринославщині, розвитку місцевого самоврядування, реклами в кінці XIX – на початку XX ст., жіночого руху та ін.

Дніпропетровщина стала ініціатором проведення єдиного в Україні загального музейного заходу – Всеукраїнського музейного фестивалю, своєрідного професійного свята, школи обміну досвідом, полігону для опробування нових форм роботи, і одночасно – огляду-конкурсу музеїв України. Перший фестиваль під назвою «Музей третього тисячоліття» відбувся у 2005 р. [4], другий «Музеї у сучасному поліетнічному світі» – у 2008 р. [2], третій «Музеї України у європейському культурному просторі» – 2011 р.

Традиційним в нашій області стало проведення тематичних оглядів-конкурсів музеїв на громадських засадах. Протягом 2006 та 2007 рр. проведено два огляди-конкурси серед галузевих музеїв та сільських музеїв на громадських засадах, з урочистим підбиттям підсумків і нагородженням кращих музеїв за різними номінаціями і напрямками музейної діяльності. У листопаді 2008 р. з Дніпропетровською міськрадою проведено конкурс громадських музеїв, які існують у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах м. Дніпропетровська. У жовтні-грудні 2009 р. громадські музеї області взяли участь у всеукраїнському огляді-конкурсі «Кращий громадський музей України», який було організовано Національною краєзнавчою спілкою та Міністерством культури і туризму України. На конкурс з Дніпропетровської області були представлені 4 кращі громадські музеї області. Верхньодніпровський народний районний музей – посів 2 місце в номінації «Історія рідного краю». У номінації «Краще експозиційне оформлення» 2 місце посіли – Народний музей історії ВАТ «Дніпропетровський металургійний завод ім. Г.І. Петровського» та музей трудової слави ВАТ «Південний ГЗК», 3 місце – Народний музей шахтарської слави шахти «Західно-Донбаська» ВО «Павлоградвугілля». У 2010 р. Дніпропетровською міськрадою проведено огляд-конкурс музеїв на громадських засадах м. Дніпропетровська, присвячений 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Слід зазначити, що подібні огляди-конкурси сприяють значній активізації краєзнавчої роботи і популяризації місцевої історії різних хронологічних періодів, удосконаленню експозиції і зміцненню матеріальної бази музеїв. В якості призів кращим музеям – призерам конкурсів, вручаються подарунки у вигляді сучасних телевізорів, цифрових фотоапаратів, іншої техніки, необхідної для поліпшення музейної діяльності.

Актуальними, пріоритетними проблемами, пов'язаними з подальшим розвитком музейної галузі Дніпропетровської області, є такі: необхідність зміцнення й удосконалення її матеріальної бази; впровадження комп'ютерної техніки для обліку, збереження музейних колекцій, реклами музеїв;

поліпшення системи збереження й охорони музейної спадщини; впровадження маркетингового й інноваційного підходів у керуванні галуззю; забезпечення музеїв кваліфікованими кадрами фахівців; розширення музейної мережі області за рахунок створення різних за профілем музеїв, здатних відтворити усе багатство й розмаїття природного середовища, своєрідність і неповторність історичного та культурного минулого краю, промислового, науково-технічного й людського (особистісного) потенціалу області; розширення видавничої діяльності з метою введення до наукового обігу унікальних історичних джерел, що зберігаються в музеях області; створення в Інтернеті сайту «Музеї Дніпропетровської області».

Дуже гострою для музейної галузі є проблема збереження та консервації музейних фондів, розвитку реставраційної бази, адже понад 40% загальної кількості музейних предметів у музеях регіону потребують негайної реставрації. У багатьох музеях потребують капітального ремонту музейні фондосховища, їх необхідно оснастити відповідним новітнім обладнанням (шафи, стелажі), контрольно-вимірювальними приладами, охоронною та протипожежною сигналізацією для створення нормальних умов збереження і охорони музейних цінностей. Хоч фонди музеїв постійно збільшуються кількісно, але музеям виділяються занадто незначні кошти на придбання музейних предметів, що призводить до втрат багатьох цінних предметів музейного значення, які потрапляють у приватні колекції та за кордон.

Більшість музеїв Дніпропетровської області потребують проведення капітального ремонту приміщень, перебудови та побудови експозиції з історії краю різних хронологічних періодів та проблематики, зокрема [1]:

- в музеї «Літературне Придніпров'я» необхідно провести ремонт другого поверху та створити постійну стаціонарну експозицію, яка існує у вигляді виставок;
- в музейному центрі О.П. Блаватської та її родини необхідно провести реставрацію будинку і створити експозицію;
- в історичному музеї необхідно зробити ремонт зали № 8 та побудувати нову експозицію з історії краю на сучасному етапі «Дніпропетровська область у 1946–2016 роках»;
- потребують капітального ремонту приміщення й створення нової експозиції Дніпропетровського художнього музею, Криворізького, Нікопольського, Павлоградського історико-краєзнавчих музеїв;
- на базі художньої колекції, яка формується завдяки проведенню щорічного фестивалю «Мамай-фест», назріло створення Музею «Мамає» у Дніпродзержинську.

Вказані проблеми свідчать про необхідність впровадження комплексу заходів щодо розвитку музейної галузі Дніпропетровської області на сучасному етапі розвитку держави, з метою створення належних умов функціонування музеїв Дніпропетровщини, підтримки маркетингових та інноваційних ініціатив у музейній галузі щодо удосконалення діяльності музеїв, розширення музейної мережі регіону за рахунок нових різноманітних

музеїв і сприяння збільшення ефективності їх роботи в нових політичних та соціально-економічних умовах.

Висновки. За умов вирішення зазначених проблем музейна галузь Дніпропетровщини поступово перетвориться на сучасну розвинену мережу багатопрофільних музеїв, забезпечених численними цінними фондovими зібраннями музейних предметів – оригінальних та унікальних пам'яток історії та культури краю, які належно зберігаються й охороняються, з міцною новітньою матеріальною базою, комп'ютерним забезпеченням, висококваліфікованим кадровим потенціалом, здатним перетворити музеї області на дійсні центри культури, науки, освіти, туризму, просвітництва й виховання у населення національної гідності, етичних загальнолюдських норм та естетичних смаків.

1. Буланова Н.М. Мамай-фест як інноваційний музейний проект / Н.М. Буланова // Роль музеїв у культурному просторі України й світу : зб. матер. загальноукр. наук. конф. з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2009. – Вип. 11. – С. 493–498.
2. Другий Всеукраїнський музейний фестиваль «Музеї у сучасному поліетнічному світі» : каталог учасників / упоряд.: Н.І. Капустіна, В.М. Бекетова, Ю.М. Малієнко. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2008. – 102 с.
3. Звіти Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького за 1995, 2005–2014 рр. // Поточний архів наукової частини ДНІМ.
4. Лаєвський С.Л. Перші на Першому (до перемоги Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського на I Всеукраїнському музейному фестивалі) / С.Л. Лаєвський // Скарбниця української культури : зб. наук. праць. – Чернігів, 2006. – Вип. 7. – С. 197–207.
5. Музеї Дніпропетровської області : путівник-довідник / упоряд.: Н.І. Капустіна, В.М. Бекетова – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2006. – 56 с.
6. Петришин Л. В Никополе прошел I региональный фестиваль музейного дела / Л. Петришин // Днепровская правда. – 2010. – 28 мая. – С. 4.

***

Дерев'янюк О.Ю.
Науковий керівник: О.М. Костюкова

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. На сучасному етапі значного розвитку набуває внутрішній туризм. У всіх країнах світу він займає значне місце, що пов'язано з вивченням, дослідженням і охороною пам'яток кожної країни. Україна активно входить до євроінтеграційного туристичного простору й одним із основних завдань ставить перед собою збереження історичної, культурної і духовної спадщини, вивчення і збереження якої у великій мірі відбувається засобами екскурсійно-туристичних програм. Особливої уваги заслуговують туристичні ресурси Рівненської області. Раніше значна увага приділялася зарубіжному туризму, а зараз у зв'язку з політичними й економічними умовами в країні надзвичайно актуальним є дослідження Рівненської області,

особливо для доповнення і збагачення навчальних програм в освітніх закладах.

Мета статті – на основі глибокого дослідження історичного значення пам'яток історії та культури розкрити роль і значення туристичних ресурсів Рівненської області в розвитку внутрішнього туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. На території Рівненської області розташовано: 2933 пам'ятки археології (з них – 1088 національного значення), 1761 пам'ятка історії, 352 пам'ятки архітектури та містобудування (з них – 109 національного значення), 84 пам'ятки монументального мистецтва. До Списку історичних населених місць України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 26.07.2001, включено 13 населених пунктів Рівненської області. Серед найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд переважає культова (сакральна) архітектура. Найбільш цінними туристичними ресурсами Рівненської області є [1–5]:

м. Рівне – територія сучасного міста та його околиці були заселені з давніх часів, про що свідчать археологічні пам'ятки, зокрема римський щит, прикрашений різьбленням, та окремі римські монети II ст. н.е., залишки поселень доби бронзи. Серед пам'яток архітектури: дерев'яна Успенська церква із дзвіницею (1756 р.), будинок колишньої гімназії, де навчався письменник В. Короленко. У місті побували О. Толстой, В.Василевська, тут встановлено пам'ятники Т. Шевченкові, герою громадянської війни О. Дундичу, монумент на честь загиблих у Великій Вітчизняній війні (1941–1945). У Рівному знаходиться парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва ім. Т. Шевченка – улюблене місце відпочинку городян. Парк площею майже 30 га і сьогодні дивує своїми затишними алеями, витворами природи та людини, де розміщені концертні, спортивні та дитячі майданчики, затишні кафе.

с. Дермань Здолбунівського району відома не тільки комплексом Свято-Троїцького монастиря, а й і як батьківщина Уласа Самчука та Бориса Тена – видатних українських письменників. Як писав Улас Самчук: «Дермань для мене центр центрів на планеті. І не тільки тому, що десь там і колись там я народився ... Але також тому, що це справді «село неначе писанка», з його древнім Троїцьким монастирем, Свято-Федорівською учительською семінарією...». За радянських часів твори Уласа Самчука можна було прочитати лише в спецфондах. Найвідоміші твори, які принесли письменнику світове визнання: трилогія «Волинь», повість «Гори говорять», романи «Кулак», «Марія».

Березнівський дендропарк площею 30 га створювався протягом 20 років кропіткою працею ентузіастів, студентів і викладачів Березнівського лісового коледжу. В ньому росте до 900 видів різноманітних порід дерев. Щоб ознайомитись з дендрофлорою, необхідно пройти близько 7 км оглядовими доріжками дендропарку.

Тараканівський форт (Дубенський район) є зразком військово-інженерної архітектури російської фортифікаційної школи кінця XIX ст., представляючи собою бетонно-земляне укріплення, виконане з використанням цегли,

цементу, чавунно-ливарних деталей, з яких були зроблені герметичні двері та драбини. В центрі чотирикутного форту знаходилась двоповерхова казарма для господарських, складських і житлових приміщень гарнізону, який складався з артилерійської роти і штату коменданта, а також гарнізонна фортечна церква.

м. Дубно вперше згадується в Іпатіївському літописі від 1100 р. як Дубен. Розташоване серед неприступних боліт над р. Іквою, місто називали «Твердиня над Іквою». З пізньо-середньовічного міста-фортеці до нашого часу збереглися Луцькі брами XV–XVI ст. Вражає своєю величчю замок князів Острозьких-Любомирських XV–XVIII ст., який протягом віків кілька разів перебудовувався. Із замком пов'язані події, змальовані М. Гоголем у повісті «Тарас Бульба». Комендантом міської фортеці деякий час був видатний полководець М. Кутузов. «Золотий» період Дубна припадає на останню чверть XVIII ст., коли зі Львова традиційні контрактові ярмарки, що славилися на всю Польщу, були перенесені до Дубна. Вони сприяли росту чисельності жителів міста, зокрема купців і ремісників. Тут у різні часи перебували видатні українські діячі: І. Вишенський, Г. Сковорода, Б. Хмельницький, Т. Шевченко, В. Лисенко, польські – Т. Чацький, А. Мальчевський, французький принц Конде та ін. Сучасне місто залишається архітектурною скарбницею. Крім замкового комплексу, тут знаходяться історико-архітектурні пам'ятки: синагога XVI ст., Спасо-Преображенська церква XVII ст., корпус келій монастиря кармеліток і комплекс будівель колишнього монастиря бернардинів XVII ст. (його костел у 1855 р. був перебудований та освячений у Свято-Миколаївський православний собор), Іллінська та Георгіївська церкви початку XX ст. При в'їзді в Дубно з Рівного, на острові, знаходився вже не існуючий Христо-Воздвиженський монастир, настоятелем якого на рубежі XVI ст. і XVII ст. був Йов Залізо (Іов Почаївський).

м. Острог упродовж віків був культурним центром українських земель (перша літописна згадка відноситься до 1100 р.). Тут три століття знаходилась резиденція славетного князівського роду Острозьких, що дав Україні видатних полководців, меценатів, покровителів православної церкви. У XVI–XVII ст. в Острозі діяла перша вища школа у східних слов'ян – слов'яно-греко-латинська академія, заснована 1576 р. князем Василем-Костянтином Острозьким та княжною Гальшкою Острозькою. Серед її випускників чимало відомих діячів політики, науки, культури. У 1577 р. в Острозі першодрукар І. Федоров заснував друкарню, де було видано «Буквар» та «Острозьку біблію». У 1581 р. тут здійснено перше в світі повне видання біблійних книг старого і нового завіту церковнослов'янською мовою. Острог називають «Волинські Афіни», адже тут на Замковій горі знаходиться комплекс споруд XIV–XIX ст.: житлова оборонна башта «Вежа мурована» (Татарська), замок князів Острозьких, Богоявленська церква, Нова вежа (Кругла), Луцька надбрамна башта, Успенський костел, синагога.

с. Межирічі (Острозький район) – колишнє містечко-фортеця із замком, оборонними мурами і вежами, в якому добре зберігся ансамбль будівель

Свято-Троїцького монастиря XV–XVII ст. (заснований монахами Києво-Печерської Лаври, монастирське життя відроджене у 1991 р.; головною святинєю є ікона Божої Матері «Життєдательниця», написана у XIV ст. і привезена від Вселенського Патріарха князем Острозьким як подарунок і благословення за вірність, великі турботи та охорону святого православ'я), Троїцька церква XV ст., піч XVII ст. (використовувалась для обігрівання варті в холодну пору, топки смоли; єдиний зразок архітектури малих форм XVII ст. в Україні).

У затишному куточку Малого Полісся, в районі поєднання трьох областей (Волинської, Львівської, Рівненської) знаходиться державний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви». Тут, у цих священних для українців місцях, змагались та гинули за волю народу наші славні предки. Влітку 1651 р. на полях сіл Пляшева й Острів відбулась одна з найбільших битв визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького. Для вшанування героїв Берестечка поблизу місця битви у 1910–1912 рр. було створено архітектурний комплекс «Козацькі могили», центром якого є Георгієвська церква в стилі українського бароко. Іконостас церкви, а також деякі внутрішні розписи виконані відомим українським художником І.С. Іжакевичем. На територію заповідника із сусіднього с. Острів була перевезена побудована в 1650 р. Михайлівська церква.

м. Корець – обитель християнства, перша писемна згадка 1150 р. в Іпатіївському літопису. У давнину знаходився на торговельному шляху, що з'єднував Русь із Західною Європою, відігравав помітну роль в історії давньоруської держави. У 1258 р. тут перебував князь Данило Галицький, організовуючи оборону Волині від татаро-монгол. Протягом віків місто належало князям Острозьким, Корецьким, Чарторийським. У XVIII ст. стає одним із найбільших промислових міст Волині. Перші в Україні порцелянові вироби (свічники, чашки, чайники) були вироблені на Корецькій мануфактурі в 1790 р. Виробництво, засноване Юзефом Чарторийським, існувало до 1832 р. Окрім вишуканого посуду, із місцевої сировини виготовляли аптечне приладдя (щомісяця обсяги продажів доходили до 12 тис. предметів). Вироби фарфорово-порцелянної фабрики користувались великим попитом за межами краю. У 1612–1619 рр. у м. Корець мешкав педагог і перекладач Лаврентій Зизаній, автор «Граматики словенської». Через місто пролягали маршрути просвітителя та філософа Григорія Сковороди, відвідував його М. Костомаров, перебували тут Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко. Серед пам'яток історії й архітектури: залишки замку князів Корецьких, який упродовж століть змінювався від оборонної споруди з неприступними мурами до панського палацу у стилі бароко; церква Св. Миколая XIX ст.; базиліанський монастир; малий палац князів Чарторийських – яскравий зразок світської архітектури XVIII ст.; костел Св. Антонія. Найчарівнішою перлиною в архітектурному ансамблі міста є жіночий Свято-Троїцький монастир, що був заснований у 1620 р. На його території похована

покровителька корецької обителі Анна Оленіна-Андро, яка в юні роки полонила О. Пушкіна.

с. Дорогобуж (Гощанський район) згадується в давньоруських літописах (перша літописна згадка відноситься до 1084 р.) як центр удільного князівства Погориння. В Рівненському краєзнавчому музеї зберігається перлина українського мистецтва, одна з найстаріших українських ікон – «Богородиця Одигітрія» із Свято-Успенської церкви Дорогобужа, яка була створена у XIII ст.

с. Пересопниця (Рівненський район), перша письмова згадка про яке датується 1149 р., була столицею значного князівського уділу (літописної Погорини), була претендентом на роль політико-економічного центру Східної Волині. На пересопницькому престолі сиділи відомі представники династії Мономаховичів. Один із них – Мстислав Ярославович (Німий) заснував монастир Різдва Пречистої Богородиці, із стін якого судилося вийти в світ славетному Пересопницькому Євангелію («Українська першокнига» 1556–1561 рр.). За встановленою з 1991 р. традицією на цій реліквії присягають на вірність державі президенти України. Культурно-археологічний центр «Пересопниця» включає музей, муляж садиби і фортифікаційної споруди XII–XIII ст., бібліотеку, конференц-залу, фондосховище, постійно діючу археологічну експедицію.

с. Городок, уславив барон фон Штейнгель Федір Рудольфович – відомий громадський, політичний, державний діяч української держави, останній власник Городоцького маєтку. Разом із відомим українським істориком, археологом, етнографом М.Ф. Біляшівським у 1896 р. він відкрив тут перший на Волині музей старожитностей. У селі є унікальна пам'ятка природи – мальовнича Вишнева гора.

Перші відомості про Млинів належать до періоду панування литовського князя Олександра (1492–1506 рр.). У 1566 р. Млинівські землі стали власністю Григорія Ходкевича – каштеляна віденського та гетьмана литовського. Палац, який став однією з найбільших резиденцій польської знаті на Волині, був закладений в 1780 р. за проектом Єфрема Шрегера, придворного архітектора польського короля Станіслава Августа, а парк впорядкований садівником Діонісієм Міклером – одним з найвизначніших садівників свого часу. До 1939 р. Ходкевичі проживали у флігелі палацу, який зараз оголошений пам'яткою архітектури класицизму в Україні та в приміщенні якого знаходиться Млинівський краєзнавчий музей.

Археологічні розкопки на території м. Дубровиця та його околиць свідчать про існування тут поселень ще за часів неоліту. В історичних джерелах Дубровиця згадується, починаючи з 1005 р., тобто це найдавніше місто Рівненської обл. В XI ст. воно стає центром однойменного удільного князівства. Уславили Дубровицю представниці волинського князівського роду Гольшанських: Улянія прирівняна до Православних Святих, Анастасія відома як меценат створення Пересопницького Євангелія.

Залізниця «Антонівка-Зарічне» (Володимирецький та Зарічненський райони) – найдовша в Європі діюча вузькоколійна дорога протяжністю

106 км. Про вік вузькоколійної залізниці нагадують старі рейки, датовані 1895 р. Точної дати початку будівництва вузькоколійки не визначено, але відомо, що її прокладали для перевезення деревини. Тепловоз із чотирма вагонами їде досить повільно – 30–40 км/год., що дає можливість насолодитися усією красою чудового краєвиду, незіпсованого цивілізацією: сосни, пісок, заболочені луки. Потяг поблизу с. Млинок (Зарічненський район) перетинає р. Стир через єдиний великий дерев'яний залізничний міст в Україні (довжина 153 м, побудований у 1906 р.).

Висновки. Рівненщина багата на історико-культурні пам'ятки, що активно використовуються в якості ресурсів для туристичної діяльності.

1. Рівненщина туристична : путівник. – К. : Світ успіху, 2007. – 330 с.
2. Сюткін С.І. Рекреаційна географія : навч. посіб. / С.І. Сюткін, Г.Г. Леонтьєва. – Суми : СумДПУ, 2007. – 64 с.
3. Панасенко О. Рівненщина. Сторінки минулого : наук.-попул. навч. посіб. / О. Панасенко. – Рівне, 2001. – 313 с.
4. Етнокультура Рівненського Полісся / упоряд. В.П. Ковальчук. – Рівне : ПП ДМ, 2009. – 218 с.
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методи аналізу, термінологія, районування : монографія / О.О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2001. – 395 с.

***

Рак А.В., Браславський Д.А.

ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ БОЛІТ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. Водно-болотні угіддя, як велика екосистема, відіграє значну природну і соціокультурну роль. Їх акумулятивна та продуктивна здатність, сполучна функція між екосистемами суходолу та акваторії, унікальність території для розмноження та розвитку вимираючих представників флори та фауни з характерними потребами для існування дають поштовх для подальшого вивчення боліт [4].

Площа боліт на земній кулі досить значна – 5 млн. км², близько третини з яких припадає на територію Росії. Від загальної площі України (603,7 тис. км²) болота займають 1.5%. тобто, понад 1 млн. га, більшість яких сконцентрована на Поліссі (Волинська, Рівненська обл.), де пересічна заболоченість досягає 6% території. Найбільш поширеними типами боліт в Україні є долинні, старорічкові або старичні, заплавні, балкові, улоговинні [4].

Упродовж десятиліть проводились значні меліоративні роботи, які призвели до зменшення заболочених територій і сприяли розширенню посівних площ, поліпшенню умов їх використання та підвищенню врожайності. Деякі випадки проведення осушувальних робіт призвели до негативних екологічних наслідків, що виявилось у зміні водного режиму малих річок, зниження рівня ґрунтових вод, втрати родючості торф'яно-

болотних ґрунтів, усихання окремих ділянок лісу тощо. Проте, найбільш ефективні результати меліоративних робіт виявились в тому випадку, коли проводились комплексні заходи (гідромеліоративні, агролісомеліоративні, хімічні тощо) [7].

Вивченість у науковій літературі. Дослідженням боліт Черкаської області займалися науковці Т. Андрієнко, О. Ільїна, А. Іванченков, А. Науменков, І. Мороз, О. Коноваленко, С. Стойко. Можливості використання водно-болотних угідь Черкащини у сфері туризму практично не розглядалися.

Мета статті – розглянути водно-болотні угіддя як туристично-привабливі території, запропонувати заходи щодо збереження природних територій боліт.

Виклад основного матеріалу. Загальна площа водно-болотних угідь Черкащини становить близько 29 тис. га (менше 1% території). Як правило, це болота в заплавах річок, западинах, балкових долинах і зосереджені вони переважно на прилеглих до Дніпра та деяких інших річок територіях. За рівнем заболоченості виділяються Золотоніський, Черкаський, Жашківський, Драбівський та Чернобаївський райони. Більшість боліт утворилися в заплавах річок Тясмин, Супій, Ірклій, Золотоношка, Гнилий Тікич, Гірський Тікич. Згідно Реєстру територій та об'єктів природно-заповідного фонду, на території області знаходиться понад 70 болотних ділянок, які оголошено заказниками місцевого і державного значення [6].

У межах Черкаської області переважають долинні та старичні типи боліт. Своїми розмірами відповідно серед долинних боліт виділяються Супійське і Шуляцьке, та серед старичних – Тясминське, Ірдинське і Конельське.

Шуляцьке болото знаходиться в Жашківському районі поблизу витоку р. Гірський Тікич, де у його заплаві створено 6 ставків. Цей великий водний масив відіграє роль стабілізатора водного режиму річки, і є головним чинником формування своєрідного амфібіального, середнього між водним та наземним, ландшафту. Для організмів, що населяють екосистему є важливим вміння пристосуватись до життя як у воді, так і на суші.

З метою збереження рослинного і тваринного світу, у 1993 р. був створений одноіменний заказник загальнодержавного значення – Шуляцьке болото (940,0 га). Болотний масив розміщений в давній долині з широкою заплавою, для якої характерні лучно-болотні і торф'яно-болотні ґрунти. Південне розміщення території в межах центральної лісостепової області визначає південно-лісостеповий характер ландшафтів [5]. Рослинний покрив, характерний для регіону Придніпровського Лісостепу, добре зберігся. Заростання водойм відбувається за рахунок формування поясів прибережно-водної рослинності, зокрема смуги очеретяно-рогозових угруповань [3].

Флора гідрологічного заказника унікальна і налічує близько 160 видів, більша частина з яких занесена до Червоної книги.

Заказник створено з метою збереження і відтворення природного комплексу, що має водорегулююче значення, є місцем зростання цінних лікарських та рідкісних видів рослин. Основними завданнями заказника є

охорона, збереження та відтворення водно-болотного масиву, лікарських та рідкісних видів рослин, орнітофауни; проведення наукових досліджень та спостережень за станом навколишнього природного середовища; підтримання загального екологічного балансу у регіоні; поширення екологічних знань [1].

Шуляцьке болото є унікальним природним комплексом і може бути цікавим для наукових експедицій та туристичних походів, зокрема для орнітологів, адже в заказнику є всі умови для природного, невимушеного існування птахів.

Ірдинські болота (Ірдинське болото) – найбільший болотний масив в Черкаській області, виник на місці старого русла Дніпра і простягнувся на північний схід від залізниці Черкаси-Сміла вздовж річок Ірдинь та Ірдинка. З метою збереження болотного масиву, головного регуляторного чинника гідрологічного режиму річок Ірдинка і Тясмин, та мікроклімату району, створено гідрологічний заказник (372,9 га) місцевого значення. Досі на болотах можна виявити багато затишних, потаємних та важкодоступних місць, що сприяє збереженню майже 190 видів птахів, різноманітного видового складу ссавців, а також великої кількості рослин, серед яких зустрічаються представники, занесені до Червоної книги України [2, 10].

Ліси навколо Ірдинських боліт поділені між Черкаським та Смілянським лісгоспами. Що призводить до інтенсивної вирубки лісу. На місці старого вільхового лісу, де траса Канів-Черкаси перетинає річку Ірдинку, залишилась лише унікальна пам'ятка природи – дуб та вільха, які зрослись і живуть як єдине дерево (рис. 1) [6].

Рис. 1. Унікальна пам'ятка природи – дуб та вільха, що зрослися

У відносній безпеці, можуть почуватись лише ті куточки природи, яким пощастило опинитись в складі об'єктів природно-заповідного фонду [12].

Київські та черкаські екологи вже надіслали до Черкаської ОДА та міністерства екології пропозиції щодо створення національного природного парку «Ірдинський» і виявили бажання максимально допомагати в цьому процесі. Але все залежить від місцевих громад [9].

Тут є все що необхідно для національного парку: унікальна природа та давня історія, озера та канали, де можна без поспіху плавати човном або ловити рибу, ліси, зручні для облаштування пішохідних та велосипедних

маршрутів. Особливо привабливими можуть виявитись організовані спеціальні природничі екскурсії [11].

Висновки. Значення водно-болотних угідь велике, це природні резервуари та фільтри води, місце переходу поверхневого стоку у підземний. Проте, інтенсивні вирубки лісу, осушення та інші не впорядковані дії призводять до катастрофічних наслідків. У відносній безпеці, можуть почуватись лише ті ділянки природи, яким пощастило опинитись в складі об'єктів природно-заповідного фонду. Попередити їх можна тільки загальними зусиллями як держави, так і недержавних підприємств, з обов'язковою їх співпрацею. Здавалося б, ці природні, унікальні ділянки не є туристично-цікавими, проте безліч бажаючих шанувальників активного відпочинку, екстремальних вражень, поціновувачів природи, та й наукових експедиторів без сумнівів зацікавилися б болотами Черкащини. Ця ідея може бути не тільки прибутковою, а й рятівною для багатьох унікальних природних комплексів як Черкаської області і України загалом.

1. Бащенко М.І. Біорізноманіття екомережі Черкащини та оптимізація співвідношення угідь : монографія / М.І. Бащенко, О.Ф. Гончар, А.А. Білущенко. – Черкаси : Черкаський ін-т АПВ, 2010. – 238 с.
2. Волик В.П. Червона книга / В.П. Волик, З.А. Савченко // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси : Монограф, 1996. – С. 9–14.
3. Жадько В. Черкащина. Універсальна енциклопедія : документ.-публіцист. наук. фотоілюстр. істор. вид-ня. – К. : ВПК Експрес-Поліграф, 2010. – 1124 с.
4. Іванченков А. Болотні масиви України / А. Науменков // Вісник Світогляд. – 2000. – № 4. – С. 42–43.
5. Ільїна О.В. Болота Волині: особливості поширення й антропогенні зміни / О.В. Ільїна // Наук. праці Українського наук.-дослід. гідрометеор. ін-ту : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 256. – С. 367–372.
6. Коноваленко О.С. Природно-заповідний фонд Черкаської області / О.С. Коноваленко, І.М. Карастан. – Черкаси : Вертикаль, 2006. – 188 с.
7. Маринич О.М. Фізична географія України : підр. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К. : Знання, 2005. – 244 с.
8. Природа Черкащини. Стан проблеми раціонального природокористування та охорони в контексті виживання / П.І. Мороз, В.Л. Лук'янець, І.С. Косенко, О.К. Мороз. – Миколаїв : АТ «СІМАО», Одеса : ОКФА, 1996. – 400 с.
9. Рішення Черкаської обласної ради «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду області» № 21-16/VI від 22.03.2013.
10. Стойко С.М. Національні парки України / за ред. С.М. Стойко. – Львов : Вища школа, 1988. – 120 с.
11. Ірдинь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gryada.com.ua/articles/common/376-irdyn>.
12. Ірдинські болота: мандрівка стежками залишення // Україна інкогніто [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrainaincognita.com/cherkaska-oblast/irdynski-bolota-mandrivka-stezhkamy-zalyshentsya>
13. Наказ «Про затвердження «Про гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Шуляцьке болото» № 422 від 21.08.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/1321-nakaz-vid-21-08-2012-422-pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-hidrolohichniy-zakaznyk-zahalnodержavnogo-znachennia>.

***

АТРАКТИВНІСТЬ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ГАЙВОРОНСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність. В Україні туризм, зважаючи на його місце і роль в житті суспільства, проголошений одним із пріоритетних напрямків розвитку національної культури та господарства, адже він став дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до державного бюджету, однією із форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини тощо. Утвердження України у світі як туристичної держави неможливо без розвитку туризму в її регіонах, а регіональний туристичний потенціал використовується недостатньо [3].

Відповідно, на сучасному етапі розвитку суспільства туристично-рекреаційна сфера є важливим чинником для організації відпочинку та оздоровлення населення. Рекреація невід’ємна складова сучасного способу життя. Розвиток регіональної структури рекреаційної системи важливий з економічних та соціальних позицій. Практично в кожному населеному пункті існують природні та історико-культурні пам’ятки, однак для успішного їх використання необхідне удосконалення територіальної організації інфраструктури [4, 6].

Вивченість у науковій літературі. Проблеми використання природних та історико-культурних ресурсів Гайворонського району Кіровоградської області у дослідженнях науковців останнім часом займають вагоме місце [3, 5, 6, 9].

Мета статті – висвітлення особливостей природних та історико-культурних ресурсів Гайворонського району Кіровоградської області з можливістю їх подальшого використання для формування туристичного іміджу території

Виклад основного матеріалу. Гайворонський район займає західну частину Кіровоградської області (площа 0,7 тис. км², населення понад 40 тис. чол.), де зосереджені унікальні історичні, археологічні, соціально-економічні та природні об’єкти. До його складу входить 29 населених пунктів, серед яких м. Гайворон, смт Завалля, Сальково тощо. Завдяки своєму географічному положенню, багатим природним ресурсам та історико-культурним особливостям, Гайворонський район є цікавим для туристів та потенційних інвесторів туристичного бізнесу [6, 7].

На виділеній території поєднуються всі можливі комбінації використання рекреаційних ресурсів, але рекреаційні компоненти розташовуються нерівномірно і якість їх нерівноцінна. Просторова структура рекреаційного комплексу Гайворонського району знаходиться в стадії формування. В майбутньому, імовірно, вона буде істотно зміненою, але

окремі територіальні вузлові елементи, до яких варто віднести такі населені пункти, як м. Гайворон та смт Завалля залишаться незмінними [3, 6].

Справжньою окрасою краю і головним багатством території є р. Південний Буг, який понад 40 км протікає територією Гайворонського району та гирлові частини його приток, які вражають мінливістю течії, будовою долин з мальовничими схилами та унікальними виходами докембрійських кристалічних порід віком понад 3 млрд. років, каньйоноподібні ділянки долини (рис. 1).

Рис. 1. Південний Буг поблизу м. Гайворон

В басейні Південного Бугу збереглися окремі природні комплекси, які є взірцями – еталонами природи, або ж еталонами гармонійного поєднання природної краси і людської по-справжньому розумної діяльності. Ландшафти басейну Південного Бугу формувалися під впливом процесів, що відбувалися упродовж тривалої геологічної історії в надрах планети, а пізніше під дією процесів вивітрювання, ерозії та господарської діяльності людини. Сучасна поверхня долини Південного Бугу – хвиляста, подекуди погорбована рівнина. Саме такий рельєф має велике значення, як для господарської діяльності людини, так і для розвитку туристичної інфраструктури [2, 3, 6].

Мальовничим є заповідне урочище «Сальківське», яке знаходиться поблизу с. Салькове у розлогій долині Південного Бугу. Ця територія займає площу 66,3 га. Головною ознакою місцевості є поєднання крутих скелястих схилів з виходами на поверхню кристалічних порід та пологих берегів степових ділянок. Завдяки цьому вздовж течії річки утворюється безліч острівців. На крутих кам'янистих схилах переважають угруповання типчаку. Зустрічаються червонокнижний сон чорніючий (*Pulsatilla nigricans*) та рідкісні в області півники карликові (*Iris pumila*) та аденофора лілієлиста (*Adenophora lilifolia*). На затінених скелях зростають рідкісні види папороті – багатоніжка проміжна (*Polypodium interjectum*), асплений колосовидний (*Asplenium trichomanes*), пухирник ламкий (*Cystopteris fragilis*), а на більш освітлених ділянках – півники угорські (*Iris hungaria*) та півники злаколисті (*Iris graminea*). По дну балки, яка впадає в Південний Буг, зростають вологолюбні рослини. Рідкісним явищем є схилове болото, виявлене на правому березі.

Пам'ятка природи місцевого значення – орнітологічний заказник Бандурівські ставки, який розташований на околиці с. Бандурово в каньйоні невеликої р. Яланець. На території заказника загальною площею 385,6 га знаходяться три мальовничі ставки. Між собою вони сполучені водотоками. Рослинний світ Бандурівських ставків багатий у флористичному відношенні, він представлений угрупованням рослин низовинних боліт. Для Лісостепової України такий покрив є типовим, але в той же час він досить рідко зустрічається на природно-заповідних територіях Кіровоградської області.

Поблизу с. Котовка у великій плескатій балці розташоване природне мінеральне джерело «Іванкова криниця» гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення, площею 2,55 га з водою багатою на солі натрію, кальцію, калію, магнію і загальною мінералізацією 0,1–0,7 г/л. Поруч із джерелом, символом очищення та оновлення, збудовано капличку (рис. 2).

Рис. 2. «Іванкова криниця»

В Гайворонському районі налічується чимало пам'яток історії та культури. До Державного реєстру нерухомих пам'яток України віднесено 68 курганів та 38 пам'ятників. Однак в археологічному відношенні обстежено лише третину території. Виявлено багато археологічних знахідок періоду трипільської, черняхівської, та сабатинівської культур, які можна побачити в музеї історії смт Завалля, шкільному історичному музеї с. Могильне. У кожному населеному пункті споруджено обеліски, скульптурні композиції, меморіальні комплекси, присвячені подіям Другої Світової війни, впорядковано братські могили та встановлено монументи пам'яті жертв голодоморів, у райцентрі і в с. Долинівка встановлено пам'ятники Т.Г. Шевченку. До Дня примирення, подію яку відзначає світова прогресивна громадськість, у с. Хащувате, на місці поховання розстріляних євреїв, відкрито найбільший у Європі Меморіал пам'яті. Також заслуговують на увагу пам'ятники на вшанування трудових досягнень мешканців Гайворону та району: автомобіль ЗІС-5, трактор «Універсал», вузькоколіїний паровоз МТ-220.

Цікавими для дослідження і споглядання є велика кількість пам'яток архітектури, зокрема: гідротехнічні споруди на р. Південний Буг, водонапірна башта (поч. ХХ ст.) в с. Хащувате, будівля залізничного вокзалу (1897 р.) у м. Гайворон, корпус збагачувальної фабрики Заваллівського графітового

комбінату (1930 р.); складський будинок (поч. ХХ ст.) у с. Мощене, церква Косьми і Даміана (др. пол. ХІХ ст.) у с. Салькове, Покровська церква (сер. ХІХ ст.) у с. Могильне, Хрестовоздвиженська церква (кін. ХІХ ст.) у с. Солгутове; Завлівський Палац культури (1950 р.), Гайворонський Будинок культури (1930 р.); комплекс земської лікарні (поч. ХХ ст.) у с. Хащувате тощо.

Пізнавальною несподіванкою для туристів можуть виявитись експозиції 7 громадських та 1 районного музею Гайворонщини. Зокрема, районний краєзнавчий музей вражає виставкою творів самодіяльного скульптора і художника, різьбяр Г. Пилипишина, професійного художника-графіка, почесного громадянина Гайворона М. Жидельова та самодіяльної художниці Наталії Шевчук, народний музей історії 5-ї гвардійської танкової армії в с. Хащувате розкриває перебіг подій Другої Світової війни в Україні, літературний громадський музей в с. Вікнина знайомить із творчістю поета-байкаря М. Годованця (рис. 3).

у творчих турботах

дерев'яна скульптура
«Філософія життя»

панно «Косулі»

Рис. 3. Пилипишин Г.Г., заслужений майстер народної творчості, його роботи

На території Гайворонського району поширені об'єкти техногенного туризму, до яких належать: Гайворонський гранітний кар'єр, Сальківське підприємство «Чарнокіт» та Завлівський графітовий комбінат, що утворюють комплекс техногенних гірничопромислових ландшафтів на обмеженій території (рис. 4). Також особливу зацікавленість, як об'єкти техногенного туризму викликають гідротехнічні споруди: водяні млини у м. Гайворон (кін. ХІХ ст.) і в с. Соломія (поч. ХХ ст.), Гайворонська (1950 р.) та Березівська ГЕС (1957, 2011 р.) (рис. 5), вузькоколійна залізниця (рис. 6).

Досить широко розвинена соціальна інфраструктура, а саме: дитячий табір (м. Гайворон), водна станція (с. Гайворон), а також готелі, комфортні садиби місцевих мешканців та заклади харчування [3, 6] (рис. 7).

Рис. 4. Кар'єр Заваллівського графітового комбінату

Рис. 5. Гайворонська ГЕС

Рис. 6. Гайворонська вузькоколія

Рис. 7. Готельно-ресторанний комплекс «Нептун» (м. Гайворон)

У межах Гайворонського району прокладена розгалужена мережа автомобільних доріг обласного та районного підпорядкування, є залізниця, поблизу проходять автомагістралі Київ-Одеса, Стрий-Кіровоград-Знам'янка, що сприяє зручному сполученню з Одесою, Києвом, Кіровоградом, Вінницею, Львовом, Харковом та іншими містами.

Значну рекреаційну цінність складають лісові масиви. Поряд з водоймами їм відводиться основна роль в організації короткочасного та довготривалого відпочинку населення.

З метою формування туристичного іміджу Гайворонщини, яку іноді називають «перлиною Східного Поділля, у відділі культури та туризму Гайворонської райдержадміністрації розроблені туристично-рекреаційні маршрути за напрямками: «Місцями бойової та трудової слави», «Мальовничі куточки рідного краю», «Пам'ятки архітектури». Найбільше користуються попитом маршрути «Оглядова екскурсія по м. Гайворон», «Козацькими

шляхами Гайворонщини», «Памятки архітектури Гайворонщини», «Гайворонська залізниця», «Старовинний млин (с. Соломія)», «Заваллівський графітовий комбінат», а також заповідними місцями (ландшафтний заказник місцевого значення «Казавчинські скелі», гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення «Іванкова криниця», заповідне урочище «Сальківське», заказник «Бандурівські ставки») тощо». Місцеві поети і композитори створили і записали на звукових носіях понад 30 пісень, присвячених рідному краю, автентичний фольклорний гурт «Обереги» за сприяння Кіровоградського ОЦНТ записав компакт-диск – «Пісні Східного Поділля». Фотохудожник Віктор Земнорій, член спілок фотохудожників і журналістів України, видрукував серію художніх листівок з краєвидами і пам'ятними місцями Гайворонщини, котрі можуть слугувати своєрідним путівником для туристів і гостей міста та району.

У 2014 р. на честь 350-річчя першої писемної згадки про село започатковано проведення щорічного фольклорно-мистецького фестивалю «Рідна земле моя, ти козацькою славою щедра!». Засновниками та організаторами фестивалю є Казавчинська сільська рада, відділ культури, туризму та культурної спадщини Гайворонської районної державної адміністрації. Фестиваль проводиться з метою відродження і збереження національних традицій України, підтримки талановитих виконавців, розкриття туристичного потенціалу Гайворонщини [9].

Значних зусиль для популяризації туристичної привабливості Гайворонського району доклали викладачі та студенти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Ними були досліджені і описані техногенні об'єкти Заваллівського графітового комбінату, які приваблюють відвідувачів з України та інших країн, обґрунтовано виділення Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району тощо.

Таким чином, завдяки наявних природних ресурсів, багатій історичній спадщині, досить розвиненій інфраструктурі, належному ставленні провладних структур, Гайворонський район може перетворитись на туристично-привабливу територію обласного і державного рівнів.

Територію Гайворонського району можна використовувати з рекреаційною метою упродовж року. До основних потенційно можливих видів рекреаційної діяльності належать: туризм (пішохідний, автомобільний і кінний) та спорт; загальнооздоровчий відпочинок (пішохідні прогулянки, спортивні ігри, екскурсії) а також промисли (збір грибів, рибальство, мисливство) [6]. Проте, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітність ландшафтних комплексів, джерела мінеральних вод, численні пам'ятки природи, історії та культури не в повній мірі використовуються для організації масового відпочинку, туризму тощо [3, 6].

У створенні та благоустрої рекреаційних зон району виникає ще багато проблемних питань. Зокрема – це забруднення води та прибережної смуги, зменшення площ можливих пляжів. Обмежене фінансування та відносно недостатній рівень сфери обслуговування гальмують розвиток туризму.

Виходячи із дослідження природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів Гайворонського району, можна запропонувати такі основні напрямки для удосконалення територіальної організації його туристично-рекреаційного комплексу: забезпечення державної підтримки рекреації і зокрема туризму; удосконалення матеріально-технічної бази рекреації; здійснення заходів щодо охорони, відновлення та реставрації культурно-історичної спадщини району; залучення інвестиційних коштів; збереження чистоти довкілля та охорона рекреаційних ресурсів; заохочення регіонального патріотизму; розширення системи закладів обслуговування; розробка спеціальних програм для інвалідів та малозабезпечених верств населення; формування сучасної інформаційно-рекламної служби.

1. Веденин Ю.А. Оценка природных условий для организации отдыха / Ю.А. Веденин, Н.Н. Мирошеченко // Изв. АН., серия геогр. – 1989. – № 4. – С. 51–60.
2. Ворона Є.І. Басейни річки Бог / Є.І. Ворона, О.В. Кириляч, О.Д. Максименюк, Г.Б. Марушевський, Д.М. Яворський, О.Г. Яворська. – Вінниця – К.: Wetlands International Black Sea Programme, 2009. – 128 с.
3. Дериземля Н.О. Географічні умови формування Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району / Н.О. Дериземля, О.І. Ситник // Природничі науки і освіта : зб. наук. пр. прир.-геогр. фак-ту. – Умань : Вид-ць «Сочінський», 2011. – 168 с.
4. Любинська І.Б. Природні об'єкти як основа розвитку рекреаційного комплексу Деражнянського району / І.Б. Любинська, Т.М. Німчук // Охорона довкілля та проблеми збалансованого природокористування : матер. міжнар. конф. (10–11 травня 2011 р., м. Кам'янець-Подільський). – Кам'янець-Подільський : Мошинський, 2011. – С. 220–226.
5. Недзвецька Т.Г. Гайворонська вузькоколія: історія, проблеми, перспективи / Т.Г. Недзвецька, О.І. Ситник // Географічна освіта і наука Черкащини: ретроспектива, сучасні проблеми і перспективи розвитку : матер. регіон. наук. конф. (8 жовтня 2015 р., м. Умань). – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – С. 78–82.
6. Лясота О.Л. Географічні умови формування Кам'янець-Подільського рекреаційного вузла / О.Л. Лясота // Фізична географія і геоморфологія. – 1989. – Вип. 21. – С. 95–101.
7. Ситник О.І. Рекреаційний потенціал природних та історико-культурних ресурсів Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району / О.І. Ситник, Н.О. Дериземля // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2011. – Вип. 23. – С. 93–97.
8. Ситник О.І. До питання розвитку туризму в Гайворонському районі Кіровоградської області / О.І. Ситник, Л.В. Цимбаліста // Перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти : матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (25 березня 2015 р., м. Умань). – Умань : Візаві, 2015. – Ч. 1. – С. 50–52.
9. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. / Н.В. Фоменко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 312 с.
10. Хлевнюк О.Я. Казавчинський фольклорно-мистецький фестиваль як чинник формування туристичної привабливості Гайворонського району / О.Я. Хлевнюк, Л.П. Білоус // Географія та екологія: наука і освіта : матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. – Умань : Візаві, 2016. – С. 186–192.
11. Царик Л.П. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки та аналізу (на прикладі Тернопільської області) / Л.П. Царик, Г.І. Чернюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – 188 с.

***

РОЗВАЖАЛЬНІ ПАРКИ ЯК ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Актуальність. Невід'ємною складовою рекреації є організація дозвіллевої діяльності в парках, які наприкінці ХХ ст. перетворилися на соціально-педагогічні комплекси, що виконують просвітню, рекреаційну, соціальну, виховну, культурну, екологічну функції.

Проблеми формування парків з поєднанням рекреаційної та розважальної функції являють собою синтез різнохарактерних чинників: соціально-економічних, екологічних, функціонально-планувальних, ландшафтно-естетичних, архітектурно-просторових.

В Україні базою для створення рекреаційно-розважальних можуть бути природні національні та ландшафтні парки. Сучасні паркові комплекси пропонують великий асортимент дозвіллевих послуг: творчі заходи, гольф, теніс, велосипедні прогулянки, плавання, екскурсії, гральні майданчики для дітей, культурно-мистецькі клуби, групи здоров'я та використовуються різноманітні форми дозвіллевої роботи: вистави балету на воді, вечори відпочинку для дорослих, ігрові конкурси, спортивні змагання, рекреаційні програми.

Вивченість у науковій літературі. Проблеми ефективної діяльності розважальних парків розкрито в дослідження Величко В.В., Зубричевич О.С, Ніколаєнко Д.В., Савранчук Л.А. та ін.

Мета статті – розглянути типологічні різновиди та сучасні тенденції розвитку розважальних парків у рекреаційному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Використання природного середовища в організації дозвілля населення – це одна з характерних особливостей парків як культурних закладів. Рекреаційний парк – це комплекс природних, історичних, соціально-культурних ресурсів та об'єктів туристичного показу, сконцентрованих на певній території та пристосованих для організації відпочинку та оздоровлення населення, здатний приносити значний соціально-економічний ефект. Група взаємопов'язаних спеціалізованих об'єктів, інфраструктури і послуг – кластерів, сконцентрована на території рекреаційного парку, взаємно доповнює один одного і підсилює його конкуренцію.

Типологічні різновиди рекреаційно-розважальних парків за класифікаційними ознаками:

- площа – великі, середні, малі;
- функціональний тип – багатофункціональні, спеціалізовані, тематичні;
- вид діяльності – поліфункціональні, оздоровчі, спортивні та фізкультурно-оздоровчі, пізнавально-культурні (архітектурно-історичні, етнографічні, виставкові, історичні парки-музеї, меморіальні) та пізнавально-природні, до яких відносяться не тільки місця з унікальними й екзотичними природними об'єктами і явищами, але і простори, що мають типові риси

природних зон, поясів, ландшафтів (природні, прогулянкового та тихого відпочинку);

- демографічна ознака – дитячі тематичні парки, дорослі та загальні, де основним чинником є вікова категорія, що впливає на вибір теми;
- місце у системі розселення – заміські, загальноміські, районні;
- сезонність – цілорічні, сезонні;
- призначення – для короткочасної рекреації (лісопарки, зелені зони, приміські зони, водні об'єкти і ін.); для тривалої рекреації (приморські райони, лікувально-санаторні курорти і курортні райони, туристичні комплекси) рекреації;
- тип рельєфу – гірські, на схилі, у гірській долині, рівнинні;
- планувальна структура – лінійні, компактні, розчленовані.

За територіальними ознаками зарубіжні учені розрізняють: державні парки, парки штатів (земель, муніципалітетів, округів) та міські парки.

До державних парків належать національні, етнографічні, ландшафтні, військові парки, державні заповідники, парки національних битв, морські узбережжя, національні зони відпочинку, зони збереження природи, водоймища, ліси, парки-пам'ятки культури, меморіали (наприклад, Йосемітський національний парк (США), Йеллоустонський парк (США), Великий каньйон, (штат Арізона, США), «Золоті ворота» (Сан-Франциско, США).

На території державних парків функціонують музеї, виставкові зали, лекторії, бібліотеки-читальні, облаштовано галявини для таборів, здійснюється організація туристичних походів, екскурсій, експедицій, стаціонарних та пересувних виставок, атракціонів; для дітей створюють дитячі майданчики та ін.

Парки штатів, земель, муніципалітетів, округів, спрямовані на обслуговування населення конкретного штату й утримуються на кошти міських органів влади. Цінність таких парків визначається дозвіллевою концепцією, культурним значенням і туристичною привабливістю для відвідувачів.

Міські парки найчастіше призначаються для прогулянок та відпочинку, для розвитку естетичних якостей людини, її екологічної культури, для покращення її дозвілля. Такими парками є, наприклад, «Булонський ліс» у Франції, «Леголенд», «Гайд-парк» у Великобританії, «Сади Бутчарт» (Британська Колумбія, Канада), «Центральний парк» (Нью-Йорк, США), «Парк Гуеля» (Барселона, Іспанія), «Парк Кекенкоф» (Ліссе, Нідерланди) та ін.

Цінність міських парків визначається можливостями відпочинку на природі для міського населення, позитивним впливом парку на екологічну ситуацію в місті, своєю історичною та культурною цінністю. Особливої популярності у світі набули розважальні тематичні парки. На їх розвиток істотно вплинула діснеївська концепція парку.

Найперший Діснейленд був відкритий у штаті Каліфорнія 1955 р., і відтоді аналогічні парки з'явилися у багатьох містах країни і за кордоном.

Один з них – Дісней-World – є найбільшим розважальним парком світу (його площа становить понад 11 тис. га, відкритий у 1971 р.). У багатьох штатах парки розваг утворюють міні-міста. У Лос-Анджелесі, зокрема, це одночасно Діснейленд і тематичний парк кінокомпанії UniversalStudios. А найбільші сафарі-парки у світі – SixFlagsGreatAdventure та WildSafari – розташовані у штаті Нью-Джерсі.

Модель Диснейленду поширилась у багатьох країнах світу – Франції, Японії, Німеччині, Іспанії.

Діснейвська концепція паркового дозвілля передбачає:

- високий естетичний рівень ландшафтно-рекреаційного середовища;
- кваліфікаційність та професіоналізм персоналу;
- якість роботи та обслуговування;
- інтеграція елементів паркового середовища – ландшафт, споруди, екскурсійні стежки, тематичні зони, дизайн, торговельні центри та їх підпорядкованість одній меті;
- організацію дозвілля для сім'ї, а не лише окремих її членів;
- самодостатність та безпека, суворе дотримання правил поведінки в парку (заборона палити, вживати алкогольні напої, прогулюватися без взуття, мати неохайний зовнішній вигляд тощо);
- поєднання різних видів та форм дозвіллевої діяльності;
- своєчасне врахування бажань та потреб відвідувачів, їх якісне задоволення;
- постійні технічні удосконалення, оновлення тематичних заходів та вистав.

Головною особливістю тематичних парків є підпорядкування всіх складових парку (атракціонів, дозвіллевих заходів, рекреаційних програм, алей, майданчиків, спектаклів) певній тематичній концепції. Популярність тематичних парків, значна кількість, сприяли їх розподілу на оглядові, парки атракціонів, аквапарки, парки розваг, пейзажні парки. Розважальні, просвітні, культурні, екологічні програми парків-атракціонів мають на меті оздоровити людину, забезпечити цікавий відпочинок, розвинути кмітливість, спритність, витримку, вміння орієнтуватися на місцевості з перешкодами, координацію рухів, швидкість реакції, інтуїцію.

Парки в сучасній Україні – поліфункціональні заклади, що проводять різносторонню культурно-дозвіллеву роботу з населенням. Її характеризують трансформаційні процеси, які слід розуміти як синтез традицій та інновацій, пошук і впровадження ефективних технологій, форм і методів сімейного, дитячого, молодіжного дозвілля. За останні роки діяльність мережі паркових закладів України спрямована на розвиток національної культури, духовно-творчого потенціалу населення, формування здорового способу життя. В напрямках роботи парків помітним є регіональний аспект, що свідчить про пошуки нових форм дозвіллевої роботи з урахуванням рекреаційного потенціалу регіонів. Провідними напрямками дозвіллевої роботи парків є популяризація традиційної культури, професійного мистецтва, аматорської творчості, організації розважального та фізично-оздоровчого дозвілля, формування здорового способу життя населення, проведення превентивної

роботи з підлітками, забезпечення приємного відпочинку різних категорій населення на лоні природи. На розвиток парків з рекреаційною та розважальною функцією різної тематики впливають економічні чинники, зокрема недостатність інвестування програм розвитку галузі, порушення законодавства при відчуженні земель для туристично-рекреаційних цілей, рівень розвитку інфраструктури, а саме – скорочення кількості закладів розваг, аварійний стан комунального господарства, відсутність стандартизованих шляхів сполучення, нестача необхідної кількості закладів розміщення, доступних за ціною для середнього (за забезпеченістю) класу рекреантів.

Парк як дозвіллевий центр реалізує свої функції в різних формах та видах дозвіллевої діяльності:

- театральні (театралізовані свята і видовища, лялькові вистави, фольклорні програми, мистецькі фестивалі, карнавали);
- музичні (виступи рок-груп, музичні фестивалі, концерти, вечори ретро-музики, оперного мистецтва, музичні гуртки, дні музичної культури, вечори авторської пісні);
- просвітні (лекції, диспути, тематичні вечори, дослідження, культурно-просвітні проекти, екскурсії, експозиції, навчання);
- хореографічні (танцювальні шоу, хореографічні гуртки, вечори балету, народного танцю, виступи самодіяльних танцювальних колективів);
- декоративно-прикладні (флористика, декоративне квітникарство, ікебана, бонсай, дизайн, конкурси моди та краси, різьблення по дереву, виставки-експозиції, фестивалі ремесел).

Отже, специфіка сучасних парків полягає в тому, що вони розвиваються як поліфункціональні заклади дозвіллевого комплексу; дозволяють поєднати природне середовище з науково-технічними досягненнями, поєднують універсальні і самобутні дозвіллеві концепції, сприяють мультикультуралізму паркової діяльності (популяризації культури свого народу та культур народів світу на фестивалях, в ігрових конкурсах, карнавалах, видовищних шоу, національних святах, днях мистецтва, мережі харчування), охороні та збереженні навколишнього середовища, розвитку парків як туристичних центрів, демократичності та доступності паркового обслуговування (тісна взаємодія парків, їх культурної, виховної, охоронної діяльності з щоденним життям, бажаннями та проблемами населення).

Економічну ефективність розважально-рекреаційних парків будь-якого виду визначає кількість їх відвідувань, що забезпечує рентабельність функціонування. Тому парки постійно розвиваються й модернізуються, удосконалюють перелік послуг та дозвіллеві програми.

Висновки. Робота парків як дозвіллевих центрів вимагає подальшого вивчення та об'єктивного аналізу. Адже парки зарубіжжя, крім багатющого позитивного досвіду, мають і свої недоліки, до яких можна віднести: непристосованість рекреаційних зон для інвалідів; низьку кваліфікацію персоналу; відсутність дозвіллевих програм для соціально незахищених верств населення; загострення проблем охорони навколишнього середовища

(руйнація ґрунту, засмічення лісів, зростання кількості пожеж). Не можна не сказати й про те, що активний розвиток дозвілдової індустрії негативно позначився на житті національних меншин (наприклад, в США майже всі індійські резервації розташовані на дикій місцевості у штатах Арізона, Нью-Мексіко, Монтана, Південна Дакота, відкрито для масового відвідування). Інтенсивне використання індійських територій з туристичною метою розпочалося ще у 60-і роки ХХ ст., проте розвиток туризму на землях індіців не зняв, а навіть загострив проблему дискримінації.

Однак парки вважаються найдоступнішими дозвілловими закладами, розрахованими на відвідувачів будь-якого віку та соціального стану, спроможними надати населенню різноманітні культурно-просвітні, видовищні, спортивні, рекреаційні послуги.

1. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг : навч. посіб. / В.В. Величко. – Харків : Харківський нац. ун-т міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
2. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах : навч. посіб. / І.В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.
3. Смочко Н.М. Тематичні парки світу як інноваційні елементи формування якісної моделі територіальних рекреаційних систем / Н.М. Смочко // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2015. – Вип. 27, № 1–2. – С. 114–120.

***

Совенко В.В.
Науковий керівник: О.М. Костюкова

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. Розвиток туристично-рекреаційної галузі для багатьох розвинених країн є одним з основних джерел наповнення бюджету. Такою вона повинна стати і для України, що розташована на перехресті стратегічно важливих транспортних шляхів у центрі Європи, має для розвитку туристичної сфери сприятливі природні умови, значний культурно-історичний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси.

Мета. Розкрити значення туристичних ресурсів, а саме суть, поняття та класифікацію. Показати, які туристські ресурси поширені у Львівській області.

Виклад основного матеріалу. Туристичні ресурси – специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. Ресурсом є не лише пейзаж чи історична пам'ятка, а й тиша, чисте повітря, гостинність жителів, доступність розваг тощо. Там, де немає туристичних ресурсів, туризм розвиватись не може.

Сутність туристичних ресурсів полягає в тому, що вони слугують основою для формування туристичного продукту та його пропозиції. Загалом туристичними ресурсами вважається все, що можна використовувати в конкретному районі для організації туристичної діяльності та залучення туристів.

У процесі класифікації туристичних ресурсів більшість дослідників розподіляють їх на три складові: природні, історико-культурні, чи культурно-історичні, соціально-економічні. Розглянемо кожен складову окремо.

Природні туристичні ресурси (ПТР) – це природні, тобто кліматичні, водні, геологічні, ґрунтові, фітолікувальні та ландшафтні, а також природно-антропогенні (національні природні парки, заповідники, пам'ятки природи та ін.), які володіють комфортними умовами і можуть бути використані для туристичної діяльності.

Природні ресурси за призначенням багатofункціональні, їх використання з туристично-рекреаційною метою пов'язане не лише із природними властивостями, закладеними в будові, а й з економічною доцільністю експлуатації.

Історико-культурні туристичні ресурси (ІКТР) – це сукупність пам'яток матеріальної та духовної культури, які створені в процесі історичного розвитку суспільства на певній території, мають пізнавальну цінність і можуть бути використані для туристичної діяльності. Такі об'єкти приваблюють туристів незалежно від сезону, пори року, що активно впливає на стан розвитку туризму.

Кожен із видів ІКТР структурують на підвиди:

Пам'ятки історії – це меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами, бойовими традиціями, та пам'ятники учасникам історичних подій, національно-визвольних змагань і війн, а також відомим діячам історії.

Архітектурні пам'ятки та пам'ятки містобудування структуруються на архітектурні ансамблі, пам'ятники оборонного будівництва, сакральні споруди, народної архітектури, громадські споруди, палацо-паркові ансамблі й сучасні пам'ятки архітектури.

Мистецькі пам'ятки як вид ІКТР – це пам'ятки професійних і народних художніх промислів, а також музеї, які експонують пам'ятки образотворчого, декоративно-ужиткового та інших видів мистецтва.

До етнографічних пам'яток належать етнографічні музеї з відповідною експозицією, музеї народної архітектури і побуту, фольклорні пам'ятки усної та писемної творчості, яскраво виражені й добре збережені народні традиції тощо.

Львівщина традиційно була областю, де перспективи туристично-рекреаційної індустрії були і залишаються одними з найкращих в Україні. Природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал у поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи та існуючий багаторічний досвід і напрацювання у сфері рекреації є достатньо вагомою передумовою пріоритетного розвитку системи санаторно-курортного

лікування, туризму та відпочинку, орієнтованої як на внутрішнього споживача, так і на обслуговування іноземного контингенту.

Які туристичні ресурси поширені у Львівській області?

Природно-рекреаційний потенціал Львівщини представлений лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, кліматичними, водними, лісовими. Область відома, як одне з найкращих в Україні місць рекреації та туризму. 400 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема державний природний заповідник «Розточчя», 33 заказники, ботанічний сад Львівського університету, 240 пам'яток природи, 55 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, 61 заповідне урочище. На базі багатих природно-рекреаційних ресурсів створено санаторно-оздоровчі заклади: Великий Любінь, Моршин, Немирів, Роздол, Східниця, Трускавець, Шкло. Зоною туризму є південь області, територія Українських Карпат та Прикарпаття. Найбільші центри пізнавального туризму – Львів та інші старовинні міста з історико-архітектурними пам'ятками: Жовква, Дорогобич, Городок, Самбір, Золочів.

Ландшафт – різноманітний, що зумовлено розташуванням на стику різних фізико-географічних регіонів. Водні ресурси: густа мережа річок, найбільші з яких – Дністер і Західний Буг. Ґрунти – переважно темно-сірий підзолистий та лучний.

Таким чином, природний рекреаційний потенціал області є досить великий, проте використовується він далеко неефективно. Особливо це стосується бальнеологічних ресурсів, які навіть в Трускавці використовуються на 50%, в інших курортах – на 2–10%.

Історико-культурний потенціал: область є найбільшою в Україні за кількістю, різноманітністю і ступенем збереження архітектурно-містобудівної спадщини, яка представлена всіма типами будівель широкого хронологічного періоду – від Княжої доби до середини ХХ ст. Пам'ятки архітектури – найбільш цінні туристичні об'єкти. Всього в області взято під охорону 3965 споруд ХІІ–ХХ ст. (25% від усієї кількості в Україні), у тому числі 512 – загальнодержавного значення. Основна частина об'єктів – 2313 – зосереджена у Львові, який за їх кількістю та різноманітністю займає перше місце в державі.

До найважливіших об'єктів туризму належать Львівський державний історико-архітектурний заповідник, Державний музей-заповідник «Олеський замок», Державний історико-культурний заповідник «Густань»(залишки наскельної фортеці ІХ–ХІV ст., Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі», філія Львівського історичного заповідника у Жовкві, монастирський комплекс у Крехові, давньоруські городища Х–ХІІІ ст. у Звенигороді та Стільському; Олеський замок ХІІІ–ХVІІ ст.; найдавніші архітектурні пам'ятки Львова – Високий замок, Миколаївська церква, Вірменський собор, пам'ятки в стилі готики, бароко – костьоли кармеліток босих 1644 р. та ін. В області є: 5 театрів, створено 14 державних музеїв, більшість яких – у місті Львові.

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – 395 с.
2. Львівська область // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Львівська_область
3. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України / О.О. Любіцева, С.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.

***

Тиховодова Д.І.
Науковий керівник: В.І. Новикова

ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ В ТУРИСТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Національні природні парки України – заповідні території, що є частиною природно-заповідного фонду України. В них дозволено вільний доступ туристів. В Україні станом на 2015 рік налічується 40 національних природних парків загальною площею більше 10000 км² (1,8% території), які розташовані у 12 з 24 областей і Автономній Республіці Крим. Також 21 жовтня 2010 р. Сіверсько-Донецький природний парк було позбавлено статусу національного. Також планують створити у Львівській області національний природний парк «Чайковицький». Проведемо дослідження національних природних парків в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Національні природні парки України

Адміністративні області	Кількість парків	Загальна площа, км ²	Частка від загальної площі області, %
Волинська	2	718,305	3,56
Донецька	1	406,09	3,12
Закарпатська	3	856,6	6,70
Запорізька	2	948,83	3,49
Івано-Франківська	4	1092,82	7,84
Київська	1	45,25	3,27
Львівська	3	583,51	2,67
Миколаївська	2	413,61	1,68
Одеська	2	491,76	2,83
Полтавська	1	120,28	1,05
Полтавська	1	168,79	0,12
Рівненська	1	16,47	0,08
Сумська	2	395,75	1,99
Тернопільська	2	177,8	1,18
Харківська	3	226,902	0,72
Херсонська	2	621,54	2,18
Хмельницька	3	1201,28	5,81
Черкаська	1	70,14	0,12
Чернівецька	3	244,455	3,01
Чернігівська	4	634,65	1,98

Проведемо дослідження кількість туристів, які відвідали національні парки протягом останніх десяти років з 2005 по 2015 рр. (рис. 1).

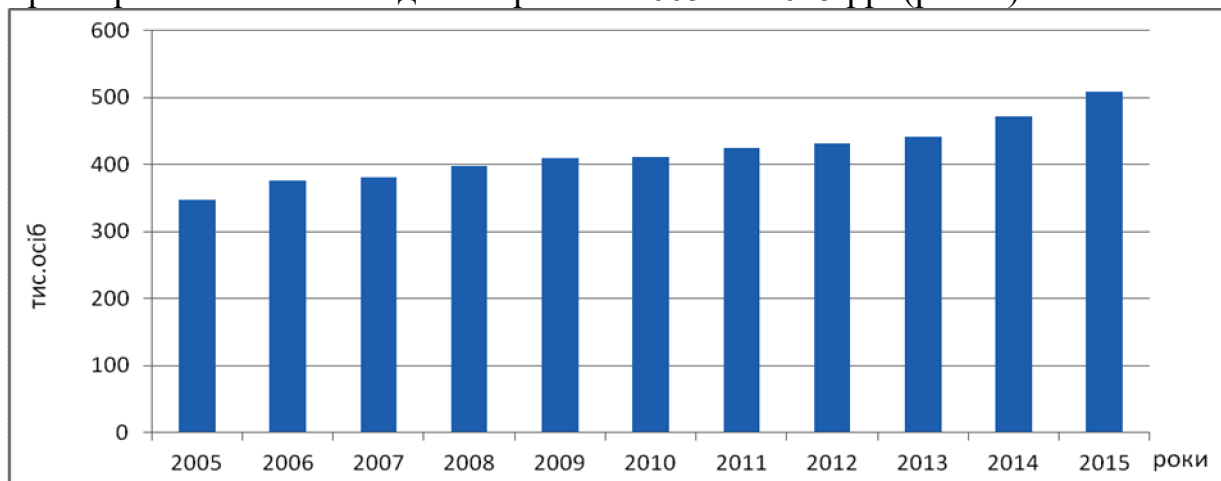

Рис.1. Кількість туристів, які відвідали національні парки України

Провівши дослідження кількості туристів, відзначили, що починаючи з 2005 р. по 2015 р., приріст туристів виріс на понад 150 тис. осіб. Це пов'язано з тим, що гекон логічний туризм все більше приваблює туристів, чудові краєвиди та природні ландшафти приваблюють туристів не лише з України, а й з інших країн.

Для дослідження основних факторів відвідування національних парків було проведене соціологічне дослідження (рис. 2). Найбільший бал який можна поставити чиннику – 10. Туристи визначають, що основними чинниками відвідування національних парків є дослідження флори та фауни, розгляд неперевершених природних ландшафтів. Не менш важливим значенням є розгляд озер та річок, окремо відмітимо, такі місця користуються більшим попитом серед туристів.

Рис. 2. Чинники, які впливають на відвідування парків

Розглянувши рис. 2 відзначили, що більшості туристам важлива сама природа, досить високі бали туристи поставили наявності водних ресурсів на території парків. Найменше значення для туристів мають наявність наукових центрів на територіях парків.

Загалом проведення туристичної діяльності в національних парків має безліч проблем, що ускладнюють розвиток туризму в національних природних парках України, а саме:

- відсутність єдиних методів визначення рекреаційних навантажень і моніторингу, а також чіткого правового забезпечення рекреації в заповідниках і національних парках;
- низька комфортність інфраструктури;
- недостатня кількість детальної інформації про райони проведення еколого-пізнавальних турів;
- відсутність маршрутів і програм, розроблених для різних категорій туристів, а також турпродукту, який відповідає стандартам міжнародного ринку;
- недостатня кількість досвіду та знань, необхідних для успішної організації туризму, у персоналу природоохоронних закладів;
- відсутність різноманітності платних послуг і продукції, а також єдиних цивілізованих стандартів формування цін на послуги, які надають туристам;
- недостатня кількість якісних рекламно-інформаційних матеріалів для забезпечення можливості виходу на міжнародний ринок екотуризму;
- відсутність механізмів, за яких частина фінансових надходжень від екотуризму була б спрямована на потреби місцевих жителів, а також недооцінена необхідність участі місцевого населення в розвитку екотуризму.

При цьому, для успішного розвитку екологічного туризму й найбільш повного використання екотуристичного потенціалу національних природних парків України необхідне забезпечення таких умов.

По-перше, потік туристів на ці території повинен обмежуватися й ретельно регулюватися. Це припускає вибір оптимальних категорій відвідувачів (наприклад, для багатьох заповідників найбільш перспективним вбачається розвиток наукового туризму). Замість масових видів туризму для національних природних парків може бути більш прийнятною організація тривалих, спеціалізованих (і більш дорогих) турів для невеликої кількості груп.

По-друге, для розвитку екотуризму повинні, насамперед, використовуватися охоронні зони національних природних парків. Більша частина екотуристичних маршрутів може пролягати на суміжних із заповідними територіях і включати головні місцеві природні визначні пам'ятки. У цьому випадку парки можуть одержувати дохід, виступаючи в ролі організаторів екотуристичних програм на місцях, забезпечуючи відвідувачів гідями, провідниками й науковими консультантами з числа своїх співробітників і місцевих жителів, організовувати екскурсійне забезпечення, транспортне обслуговування, продаж сувенірів тощо.

По-третє, у випадку, якщо створення екотуристичних маршрутів безпосередньо у національних природних парках України можливе, оскільки не суперечить цілям їх створення й пов'язане з виконанням ними завдань у сфері екологічної освіти населення, необхідно так спланувати маршрути на охоронній території, їх облаштуваність і режим використання, щоб забезпечити збереження природних комплексів і контроль за їхнім станом.

По-четверте, розвиток екотуризму не вимагає будівництва нових готелів на території, що охороняється. Розміщення екотуристів слід організовувати не на заповідних та охоронних територіях, а в навколишніх їх населених пунктах. Усі ці заходи до того ж дадуть змогу звести до мінімуму негативний вплив екотуризму на територіях, що охороняються.

Таким чином, екотуристична діяльність може, зберігаючи природу й залишаючись дохідною, виконувати свою важливу соціальну роль. Екологічний туризм є яскравим прикладом поєднання й збалансованої взаємодії трьох складників сталого розвитку – соціальної, екологічної й економічної. Увага до розвитку екологічного туризму динамічно зростає у світі, а в останні роки набирає популярності в Україні, тому можна стверджувати, що проблеми розвитку екотуризму на базі національних природних парків України поступово вирішуватимуться.

Отже, туристичний потенціал природних і природно-культурних резерватів України значний. Грамотне й водночас немарнотратне використання екотуристичного потенціалу заповідників і національних парків країни – запорука їхнього подальшого успішного розвитку. Національні природні парки можуть відігравати провідну роль у розвитку екологічного туризму. Стійкість у туризмі передбачає позитивний загальний баланс екологічного, соціально-культурного та економічного впливів туризму, а також позитивний вплив відвідувачів один на одного. Розвиток екологічного туризму може стати не тільки чинником сталого розвитку природно-заповідних територій України, а й моделлю збалансованого використання природних ресурсів як важливого чинника сталого розвитку держави, шляхом вирішення багатьох нагальних та складних проблем, які існують на сьогодні у сфері рекреаційно-туристичної діяльності та її розвитку в національних природних парках України.

***

Царукян С.А.
Науковий керівник: О.М. Костюкова

КУРОРТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність. Курорти Одеської області – це відомі рекреаційні, оздоровчі, культурні, історичні центри України. Велика кількість туристів відвідують ці місця у літній період. Одеські курорти відомі не тільки українцям, а й багатьом іноземцям. Курорти займають вигідне економіко-географічне положення, а саме узбережжя Чорного моря, що досить таки є привабливим для туристів.

Мета. Розкрити роль і значення курортів Одеської області, як важливих туристських об'єктів відпочинку для туристів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток курортної справи є важливою ланкою для охорони здоров'я в Україні. Згідно до закону України « Про курорти » відзначається, що курорт – це освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні.

Одеська область – найбільша область на півдні України. Її територія – це край лиманів, численних дельтових ділянок річок, що впадають у Чорне море, невеликих озер, відокремлених від моря піщаними косами, що надають території неповторний колорит. Одеський край має багату історико-архітектурну спадщину у вигляді різних культових споруд XIII–XX ст., палацових комплексів, оборонних укріплень. В області знаходиться Дунайський біосферний заповідник.

Адміністративний центр області – Одеса. Місто, розташоване на березі Чорного моря, головний порт країни. Знаменитий Приморський бульвар, Потьомкінські сходи, а також колоритні Дерibasівська, Молдованка, Аркадія прославили Одесу на весь світ своїм особливим духом, мовою спілкування і способом мислення.

Одеса – один з найбільших центрів відпочинку на Чорноморському узбережжі. Відстань від міста Київ до Одеси – близько 480 км. Відпочинок в Одесі насичений і яскравий. Тут можна поєднати відпочинок на морі і цікаву культурну програму. В Одесі добре розвинене санаторно-курортне лікування та відпочинок. Одеса, Іллічівськ, Грибівка, Кароліно-Бугаз, Затока, Сергіївка, Курортне, Миколаївка, Приморське, Катранка, Санжейка – всі ці прибережні зони укомплектовані численними санаторіями.

Одеська область, її курорти та перлина біля моря – місто Одеса завжди приваблювало курортників, які ще не одне покоління будуть насолоджуватися відпочинком у цьому чудовому краї. Найвідоміші місця в Одесі і пам'ятки Одеси: Оперний театр, Потьомкінські сходи, Приморський бульвар, Дерibasівська і Міський сад, Соборна площа, Аркадія та ін.

Необхідно відмітити комплексне поєднання природно-лікувальних та історико-культурних ресурсів в місцях територіального розташування курортів, що значно сприяє їхньому розвитку. Великий інтерес туристів припадає на місто Білгород-Дністровський, яке відоме своєю старовинною фортецею. У місті знаходиться санаторій ім. С. Лазо, де лікують захворювання серцево-судинної системи, органів травлення, нервової системи, спинного мозку, органів дихання, ендокринної системи. Також, у Білгород-Дністровському знаходить санаторій «Кароліно-Бугаз», у якому застосовують лікувальні грязі (пелоїди).

Ще один пам'ятник – місто-фортеця Ізмаїл, який пережив безліч нападів і має архітектурні, культові споруди, музеї. Сьогодні Ізмаїл потопає в зелені і приваблює безліч туристів. Узбережжя Чорного моря прославлене курортами (Затока, Лебедівка, Кароліно-Бугаз, Курортне, Куяльник) зі своїми санаторіями, будинками відпочинку, пансіонатами, туристичними базами.

Санаторії Одеського регіону представляють найрізноманітніші види курортів. Тут і цілюще повітря, і лікувальні грязі, й мінеральні води, і навіть виноградолікування.

«Куяльник» – один з найстаріших грязьових курортів. Необхідно підкреслити, що в ньому діє санаторій, який володіє сертифікатом вищої категорії. Курорту вже більше 170 років, але його популярність зростає все більше і більше. Куяльницький курорт – лікувальний курорт за 13 км від Одеси, розташований на березі Куяльницького лиману. Світову славу у лікуванні курорт отримав завдяки ропі та грязі Куяльницького лиману, а також мінеральній воді «Куяльник». Насичена сіллю вода лиману, відокремленого піщаною косою від Чорного моря, містить в своєму складі сірководень, залізо, бром. Мул та грязь лиману теж насичені мінеральними речовинами, органічними кислотами, які використовуються для грязелікувальних процедур та виготовлення медичних препаратів. Санаторій був утворений указом міської Думи 30 квітня 1890 р. (до приходу радянської влади він мав назву Андріївський). Архітектором споруди санаторію став М. Толвінський. Сьогодні санаторій надає такі лікувальні послуги: грязеве лікування; бальнеолікування (сольові ванни); підводне вирівнювання хребта та суглобів; гідромасаж.

Перелік захворювань, які можна підлікувати в Куяльницькому санаторії досить великий – артроз, захворювання суглобів, псоріаз, лікування захворювання опорно-рухового апарату: остеохондрози, артрити, сколіози, захворювання нервової системи, гінекологічні та урологічні проблеми.

Затока – відомий центр туризму, релаксації і відпочинку в Україні, розташований в 60 км на південний захід Одеси. Пляжі курорту Затока розташовані вздовж всієї коси, що розділяє Чорне море і Дністровський лиман. Пляжі широкі, піщані. Численні бази відпочинку Затоки надають комфортні умови для відпочинку, у тому числі сімейного і відпочинку з дітьми. Кліматичні особливості, зручний транспортний під'їзд, полого дно, широкі без обривів пляжі, розвинена інфраструктура приваблюють в Затоку багато відпочиваючих.

Курортний сезон в Затоці починається в середині травня і триває до вересня. Деякі пансіонати і бази відпочинку приймають гостей цілий рік. Середня денна температура повітря влітку становить +24...+28°C, а температура води +19...+23°C. Деякі бази відпочинку і пансіонати пропонують послуги Wi-Fi. Затока має декілька Інтернет-клубів і переговорний пункт.

Багато баз відпочинку пропонують екскурсії до Одеси, морські прогулянки по Дністровському лиману, у Вилковому, в Білгород-Дністровську фортецю (Віртуальний 3D тур по Білгород-Дестровской фортеці). Відпочинок в Затоці можна доповнити відвідуванням дельфінарію в Одесі. В Одеському дельфінарії морські тварини знаходяться в природному середовищі існування (живуть у морській воді), на відміну від інших дельфінаріїв, географічно віддалених від моря. Аромат і смак прославлених вин Причорномор'я можна оцінити в дегустаційних залах Шабо.

Відпочинок в Затоці – це цікаві екскурсії в стародавній Аккерман, унікальне місто на воді – Вилкове, тіністі парки Сергіївки. Відпочиваючи на курорті Затока, можна легко дістатися до Одеси і пройтися по її вуличках, відвідати дельфінарій, музеї, театри. Оперний театр в Одесі – величне втілення ідей австрійських архітекторів Фердинанда Фельнера і Германа Гельнера – побудований в стилі віденського бароко. Можна відвідати театр, помилуватися пишнотою його архітектури, просто побродити по довколишніх вулицях і відчутти дух минулої епохи.

В районі с. Мигія знаходиться унікальне місце, де Південний Буг утворює пороги. Воно розташоване приблизно в 60 км від розвилки доріг Київ – Одеса і Кишинів – Кіровоград.

Акцентування найбільших і найвідоміших санаторно-курортних закладів проблематично відбивалося на розвитку інших, які сьогодні функціонують і, в зв'язку з територіальним переформуванням, можуть бути активно задіяними в процесі регіонального збалансування курортології України.

1. Одеська державна обласна адміністрація : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oda.odessa.gov.ua/>.
2. Карпов В.А. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року : монографія / В.А. Карпов, А.І. Ковальов, Н.В. Сментина. – Одеса : Астропринт, 2011. – 230 с.
3. Белозоров С.Т. Климат Одесской области // Труды Одесского государственного университета. – 1962. – Т. 152, вып. 10. – С. 51–60.
4. Хаджибей – Одеса та українське козацтво. – Одеса, 1999. – 60 с.
5. Галяс В.Т. Одеська область / Василь Терентійович Галяс // Визначні місця України. – К., 1958. – С. 411–450.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – 911 с.
7. Верменич Я.В. Одеська область / Я.В. Верменич // Енциклопедія історії України / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 2010. – Т. 7: Мі-О. – С. 728.
8. Костюкова О.М. Проблемні аспекти регіонального збалансування розвитку курортів в Україні / О.М. Костюкова // Вісник Черкаського ун-ту. Серія Економічні науки. – 2014. – № 4. – С. 63–68.
9. Закон України «Про курорти» № 2026-III від 05.10.2000.

***

2. Тематичні маршрути туристських подорожей Україною

Бейдик О.О.

БІОСОЦІАЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ПІДГРУНТЯ РОЗРОБКИ ТЕМАТИЧНИХ ТУРИСТСЬКО-ЕКСКАРСІЙНИХ МАРШРУТІВ

Актуальність. На ринку туристських послуг в Україні давно виникла нагальна необхідність у створенні таких турпродуктів, які відповідали б зростаючим вимогам і потребам вітчизняних туристів у задоволенні їх пізнавально-рекреаційної мети. На регіональному рівні процес розробки нових туристських маршрутів, а тим більше турів, дещо призупинився. В основному експлуатуються традиційні рекреаційні ресурси, що є «візитівкою» регіону. При цьому значна кількість цікавих у рекреаційно-пізнавальному відношенні об'єктів залишається «в тіні», не задіюється у туристсько-екскурсійній діяльності. Тому **мета статті** полягає у пропозиції таких туристських маршрутів, які об'єднанні певною тематичною спрямованістю, пов'язаною із життям і діяльністю видатних особистостей, та пролягають територією кількох регіонів України.

Вивченість у науковій літературі. Чимало вітчизняних науковців переймається питаннями створення нових тематичних маршрутів, але переважна більшість таких публікацій присвячена окремим досліджуваним регіонам України.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що працювати «по накатаному» легше. Але небажання розробляти нові туристські маршрути пояснюється і підходом до замовлень багатьох регіональних турфірм – «є клієнт → є продукт», «немає заявок → навіщо продукт». Хоча створення нового турпродукту, розширило б і клієнтуру, яку, звісна річ, потрібно шукати та «зрощувати». Проблема створення нових тематичних турів полягає ще й в тому, що об'єкти, через які вони пролягатимуть, знаходяться на всій території України, а це потребує злагоджених дій регіональних туроператорів.

Розробляти нові тури в межах України можна, залучивши події, архітектурно-історичні, гомогенні рекреаційно-туристські ресурси (РТР), парарекреаційні об'єкти, але в цій статті пропонується – з використанням біосоціальних РТР, під якими розуміємо «культурно-історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть (загибель), поховання)» [2, 3]. Такі маршрути можуть бути присвячені або окремій визначній постаті, або групі людей, об'єднаних за певним критерієм, або ж певній події (епізоду) із життєвого циклу видатних людей (табл. 1) [1, 4].

Таблиця 1

Проходження тематичних туристських маршрутів із використанням біосоціальних РТР територією регіонів України (за матеріалами [1, 2, 4])

Регіони	«Шляхами гетьманів України»	«Шляхами видатних вчених і винахідників»	педагогічний	«Славетні мандрівники та першопрохідці»	«Шляхами лідерів Духу і Волі»	«Шляхами українських меценатів і промисловців»	«Гетьманські столиці»	«Місцями славнозвісних Січей та похованнями гетьманів України»	«Шляхами великих емігрантів»
АР Крим		+		+	+				+
Вінницька	+	+		+					
Волинська	+	+		+					+
Дніпропетровська	+	+						+	+
Донецька			+	+					
Житомирська	+	+		+	+				+
Закарпатська									
Запорізька	+	+		+	+			+	
Івано-Франківська									
Київська	+	+	+	+	+	+			+
Кіровоградська		+	+						
Луганська		+			+				
Львівська	+	+		+	+				
Миколаївська		+		+					
Одеська		+	+	+					+
Полтавська	+	+	+		+				
Рівненська	+				+				
Сумська	+	+	+	+	+	+	+		
Тернопільська	+								
Харківська		+	+	+	+				+
Херсонська		+			+				
Хмельницька	+				+			+	
Черкаська	+	+				+	+	+	+
Чернівецька	+								
Чернігівська	+	+	+	+	+	+	+		

Прикладом залучення біосоціальних рекреаційно-туристських ресурсів до створення нового турпродукту можуть слугувати: тур «Шляхами гетьманів України» (табл. 2), тур «Шляхами видатних вчених і винахідників» (табл. 3), педагогічний тур (табл. 4), тур «Славетні мандрівники та першопрохідці» (табл. 5), тур «Шляхами лідерів Духу і Волі», тур «Шляхами українських меценатів і промисловців» [1, 2, 4].

Таблиця 2

Регіональне поширення туру «Шляхами гетьманів України»

Регіони	Гетьмани України
Вінницька	Іван Виговський, Юрась Хмельниченко, Петро Дорошенко
Волинська	Богдан Хмельницький, Павло Тетеря
Дніпропетровська	Богдан Хмельницький, Іван Виговський
Житомирська	Іван Виговський, Павло Тетеря
Запорізька	Дмитро Вишневецький
Київська	Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Юрась Хмельниченко, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Іван Мазепа, Петро Дорошенко, Демко Многогрішний, Михайло Ханенко, Пилип Орлик
Львівська	Петро Сагайдачний, Іван Мазепа
Полтавська	Іван Виговський, Павло Тетеря, Данило Апостол, Михайло Ханенко
Рівненська	Іван Виговський
Сумська	Іван Брюховецький, Іван Мазепа, Данило Апостол, Демко Многогрішний
Тернопільська	Богдан Хмельницький
Хмельницька	Юрась Хмельниченко
Черкаська	Дмитро Вишневецький, Богдан Хмельницький, Юрась Хмельниченко, Петро Дорошенко, Демко Многогрішний, Михайло Ханенко
Чернівецька	Петро Сагайдачний
Чернігівська	Іван Брюховецький, Іван Мазепа, Павло Полуботок, Петро Дорошенко, Демко Многогрішний, Михайло Ханенко, Пилип Орлик

Таблиця 3

Регіональне поширення туру «Шляхами видатних вчених і винахідників»

Регіони	Видатні вчені та винахідники
АР Крим	М.І.Пірогов, С.П.Боткін, О.Є.Ферсман, Х.Х.Стевен, М.А.Арендт, А.С.Фіркович, І.В.Курчатова, К.І.Щолкін
Вінницька	О.Ф.Можайський, М.І.Пірогов
Волинська	А.С.Фіркович, М.П.Кравчук
Житомирська	С.П.Корольов
Запорізька	М.А.Доллежаль
Київська	М.В.Ломоносов, М.О.Максимович, М.І.Пірогов, І.І.Сікорський, І.О.Сікорський, М.М.Бенардос, М.С.Лелявський, В.І.Вернадський, М.П.Кравчук, Є.О.Патон, М.Г.Холодний, Ф.Ф.Андерс, В.П.Караваєв (хірург), О.М.Бах, С.Г.Навашин, М.М.Гришко, О.В.Фомін, С.П.Корольов, О.К.Антонов, В.М.Глушков, С.О.Лебедев, П.В.Балабуев, І.Т.Швець, М.У.Білий, В.В.Скопенко, М.С.Сядристий
Кіровоградська	Вікт.І.Григорович, М.І.Пірогов, В.В.Скопенко
Луганська	В.В.Докучаєв, Д.І.Менделєєв, Г.Г.Капустін
Львівська	Стефан Банах
Миколаївська	В.Н.Каразін, М.М.Бенардос
Одеська	Д.І.Менделєєв, М.І.Пірогов, С.П.Корольов, М.В.Скляфосовський, Вікт.І.Григорович, В.П.Філатов, В.П.Глушко
Полтавська	Вас. І.Григорович, М.В.Скляфосовський, В.В.Докучаєв, Ю.В.Кондратюк (О.Шаргей), М.Л.Духов, А.І.Петров, П.І.Прокопович, М.М.Гришко
Сумська	О.О.Потебня, І.Т.Швець
Харківська	В.Н.Каразін, О.О.Потебня, М.І.Кошкін, М.С.Сядристий
Херсонська	Ф.А.Пироцький
Черкаська	М.О.Максимович, В.Л.Симиренко, Л.П.Симиренко, О.М.Бах
Чернігівська	П.І.Прокопович, М.І.Кібальчич, М.У.Білий

Таблиця 4

Регіональне поширення педагогічного туру

Регіони	Видатні педагоги
Донецька	В.Ф.Шаталов
Київська	К.Д.Ушинський, І.О.Сікорський, П.П.Блонський, Г.Г.Нейгауз, Н.К.Крупська
Кіровоградська	В.О.Сухомлинський, Г.Г.Нейгауз
Одеська	К.Д.Ушинський
Полтавська	К.Д.Ушинський, А.С.Макаренко
Сумська	А.С.Макаренко, К.Д.Ушинський
Харківська	А.С.Макаренко
Чернігівська	К.Д.Ушинський

Таблиця 5

Регіональне поширення туру «Славетні мандрівники та першопрохідці» (за матеріалами [5, 6])

Регіони	Славетні мандрівники та першопрохідці
АР Крим	П.С.Паллас, А.С.Фіркович, І.Д.Папанін
Вінницька	В.В.Городецький
Волинська	А.С.Фіркович
Донецька	Г. Я. Седов
Житомирська	М.М.Миклухо-Маклай
Запорізька	батьківщина Ф.П.Конюхова
Київська	В.Г.Григорович-Барський (псевд. – Плака, Альбов), В.В.Городецький, В.П.Караваєв (мандрівник, зоолог), О.А.Тілло, Ф.М.Чернишов
Львівська	Михайло Бойм
Миколаївська	П.С.Паллас
Одеська	Г.Л.Брусилов
Чернігівська	Ю.Ф.Лисянський

Тур «Шляхами лідерів Духу і Волі» повинен орієнтуватися на об'єкти, що пов'язані з життєвими циклами мужніх людей, чії важкі долі відомі широкому загалу та можуть слугувати достойним прикладом. Серед таких постатей генерал В.С.Петров (Запорізька, Київська, Львівська, Полтавська, Сумська, Харківська області), Я.П.Батюк (Житомирська, Київська, Чернігівська області), письменники О.М.Бойченко (Київська обл.), М.О.Островський (Київська, Рівненська обл.), О.І.Скороходова (Харківська, Херсонська області), молодогвардійці О.В.Кошовий (Луганська, Чернігівська області), У.М.Громова, Л.Г.Шевцова (Луганська обл.) тощо.

Тур може бути присвячений і українським меценатам та промисловцям, серед яких відомі Терещенки, Харитоненки, Симиренки, Б.І.Ханенко, що діяли в Київській, Сумській, Черкаській, Чернігівській областях та ін.

Знакові події в історії території, яку зараз займає Україна (подієві РТР), можуть бути задіяні при розробці туру «Гетьманські столиці» (Чигирин Черкаської обл., Глухів Сумської обл., Батурич Чернігівської обл. тощо) та туру «Місцями славнозвісних Січей та похованнями гетьманів України», що проходить Дніпропетровською (с. Капулівка), Запорізькою (о. Хортиця – заснування першої Запорізької Січі), Хмельницькою (Юрась Хмельниченко – страчений у 1685 р. у м. Кам'янець, нині Кам'янець-Подільський), Черкаською (Богдан Хмельницький – помер 06.08.1657 р., похований у с. Суботів Чигиринського р-ну у кам'яній церкві; в 1664 р. польський воєвода Стефан Чарнецький, спустошуючи Чигиринське староство, спалив Суботів і звелів викинути з домовини для ганьби кістки славетного гетьмана) та іншими областями.

Розробка турів, які включають об'єкти на території України, пов'язані з іншою країною, неможлива без залучення гомогенних РТР, тобто ресурсів «подвійного громадянства», ресурсів-біпатридів [1–4]. Тур «Шляхами великих емігрантів» є прикладом того, як використовуються ці ресурси. Життєвий шлях славетних наших земляків, що емігрували, пролягав АР Крим, Дніпропетровською, Київською, Одеською, Харківською областями – Ф.І.Шаляпін; Волинською, Київською областями – І.Ф.Стравінський; Житомирською областю – Джозеф Конрад; Київською областю – О.І.Купрін, В.Горовіц, Серж Лифар, Казимір Малевич, І.І.Сікорський тощо.

Висновки. Щоб залучити до рекреаційної діяльності ширші кола споживачів турпродукту, потрібно створювати нові тематичні тури, які будуть спиратись на нетрадиційні рекреаційно-туристські ресурси, передусім біосоціальні РТР, та охоплювати кілька регіонів України.

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. / О.О. Бейдик. – К. : Альтерпрес, 2009. – 400 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О.О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2001. – 395 с.
3. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : Палитра, 1998. – 130 с.
4. Бейдик О.О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму : навч. посіб. / О.О. Бейдик, Н.О. Новосад. – К. : Альтерпрес, 2013. – 572 с.

5. Молявко Г.И. Геологи. Географы : биограф. справ. / Г.И. Молявко, В.П. Франчук, В.Г. Куличенко. – К. : Наук. думка, 1985. – 352 с.
6. Муромов И.А. 100 великих путешественников / И.А. Муромов. – М. : Вече, 2001. – 656 с.

***

Колеснік Ю.О.
Науковий керівник: Н.В. Козубова

ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРЯМІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Розвиток туризму в будь-якій країні, яка має унікальні природні та антропогенні ресурси є досить важливим, оскільки саме завдяки йому можна покращити соціально-економічну ситуацію. Конкурентна боротьба між підприємствами туристичного бізнесу, глобалізаційні процеси в суспільстві та одвічна проблема економіки: обмежені ресурси й необмежені потреби споживачів є рушійними силами, які формують нові пропозиції на ринку туристичних послуг. Сьогодні, як у світі, так і в Україні, спостерігається тенденція зростання зацікавленості подієвим туризмом у формі отримання нових вражень і проведення вільного часу. При правильній організації його ресурсний потенціал є необмеженим. З огляду на вище зазначене, дослідження розвитку подієвого туризму є актуальним.

Об'єкт дослідження - подієвий туризм в Україні.

Предмет дослідження – тенденції та перспективи розвитку подієвого туризму в Україні та Харківській області.

Мета роботи – визначення сучасних тенденцій розвитку подієвого туризму на Харківщині, а також розробка практичних рекомендацій щодо покращення організації та розвитку подієвого туризму на території області.

Завданнями роботи стали наступні положення:

- розкрити суть поняття «подієвий туризм»;
- дослідити сектор подієвого туризму на міжнародному рівні та роль подій в глобальному масштабі туристичної сфери України та світу;
- проаналізувати сучасний стан, а також дослідити майбутні перспективи розвитку подієвого туризму на Харківщині;
- запропонувати власні способи вдосконалення подієвого туризму на території Харківської області.

Для рішення поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: порівняльний метод, вивчення монографічних публікацій і статей, аналіз, класифікація, узагальнення, опис.

Виклад основного матеріалу. Туризм відіграє важливу роль у становленні міжнародних зовнішньоекономічних зв'язків. Міжнародний туризм є вагомим чинником зміцнення миру у світі, поліпшення порозуміння між народами, розширення торгового, наукового і культурного співробітництва, налагодження добросусідських відносин між державами [4].

Для розвитку туризму в Україні та подолання негативних тенденцій можливе шляхом впровадження нововведень. Активізація використання інноваційного чинника призведе до створення конкурентоспроможної туристичної індустрії країни [1].

Одним із перспективних напрямів туризму на даний час за оцінками Всесвітньої туристичної організації є подієвий туризм – запланована соціально-суспільна подія/захід, яка відбувається в певний час і з певною метою, і має резонанс для суспільства. Це є унікальний вид туризму, оскільки він має невичерпний потенціал.

Україна має великий рекреаційний потенціал, багату історію, безліч пам'яток архітектури, літератури, музики, живопису тощо. Культурне надбання українського народу може бути дуже цікавим іноземним туристам.

У науковій літературі всі події, що сприяють розвитку подієвого туризму згруповують і класифікують за трьома напрямками [3]: 1) спортивні: чемпіонати, олімпіади, ігри, індивідуальні спортивні зустрічі, кубки, престижні змагання; 2) ділові: виставки, конференції, семінари, форуми; 3) культурно-пізнавальні: зарубіжні прем'єри, театральні постановки, фестивалі, концерти, перфоманси, карнавали, шоу [2].

Важливою передумовою організації подієвого туру є своєчасне інформування та рекламування події, загальнодоступність до інформації про неї та організація її систематичного проведення. Це дає можливість туристичним фірмам планувати подієву подорож заздалегідь [2].

З метою просування туристичного потенціалу міста Харкова як на українському, так і міжнародному ринках, в місті працює Департамент міжнародного співробітництва Харківської міської ради, відкрито Харківський обласний туристично-інформаційний центр, який надає інформацію що до подій які відбуваються у місті, туристичні маршрути, транспортні послуги, послуги розміщення, харчування, об'єкти історії, культури, природні пам'ятки. Для підвищення інтересу та розвитку подієвого туризму на сайті туристично-інформаційного центру розміщується інформація щодо подій в місті Харкові: театральні вистави, мистецькі заходи, спортивні події, релігійні свята, найбільші виставки та конгреси, загальноміські заходи [5].

Івент-туризм є одним із факторів, що формує імідж країни. Масові, гучні події концентрують увагу світової спільноти на країні, де вони відбуваються та сприяють залученню інвестицій та розкритті туристичного ринку. Але, українським подієвим заходам не вистачає якісного рівня організації дійства. Деякі фестивалі, свята ще досі мають стихійний характер, що перешкоджає притоку туристів. Потрібно звернути увагу на розбудову інфраструктури навколо заходу, адже це є одним із ключових факторів, що впливають на вибір туристів. Українська індустрія дозвілля тільки виходить на світовий ринок розваг, її лише зараз починають сприймати зарубіжні івент-компанії та продюсери. Враховуючи іноземний досвід розвитку подієвого туризму, в

Україні необхідно глибоко вивчати перспективи розвитку цього напрямку, виявляти території для його розвитку, розробляти відповідні рекомендації як для органів місцевого самоврядування, так і для громадян, які зацікавлені у цій діяльності. Основними специфічними для сфери івентивного туризму причинами слабого розвитку виступають такі:

- недостатня законодавча урегульованість специфічних питань та умов здійснення подієвого туризму;
- новизна сфери, і як наслідок «обережність» у прийнятті рішень про його організацію, впровадження та при купівлі навіть уже готових подієвих турів;
- несистемність в організації та проведенні подій і, як наслідок, слабе привернення до них уваги потенційних туристів.

Висновки. Туристична галузь України нажаль суттєво зменшила свої показники у зв'язку з політичним станом. Але не можна зупинятися. Саме від того, яким шляхом піде зараз розвиток галузі, залежить все її майбутнє зокрема та майбутнє економіки, а, отже, і життя України в цілому.

Україна має все необхідне для того, щоб стати туристичною державою. Така кількість відпочинкових зон властива далеко не кожній країні. Але цей потенціал використовується все ще не на повну силу.

Прискорити розвиток туризму в Україні дозволять:

- Розробка сітки цікавих туристичних маршрутів міжнародного значення на території нашої країни з урахуванням потреб та інтересів приїжджаючих гостей, потенціалу туристичних ресурсів з подальшим представленням комерційних пропозицій іноземним туристичним фірмам для їх використання.
- Забезпечення випуску високоякісної рекламно – інформаційної продукції на іноземних мовах, яка висвітлить туристичні можливості, історію, культуру України для розповсюдження серед іноземних туристів та закордонної спільноти.

Проведення маркетингового дослідження відносно можливості відкриття туристичними та спортивними організаціями центрів спортивного туризму для іноземців на базі наявної інфраструктури водного, пішого, гірничого, мисливського та інших видів туризму.

1. Кузик С.П. Географія туризму / С.П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
2. Костюк О. История ивента / О. Костюк // Теория и практика организации специальных мероприятий. – 2008. – № 3. – С. 17–21.
3. Александрова А.Ю. Международный туризм / А.Ю. Александрова. – М. : КНОРУС, 2010. – 464 с.
4. Харківський обласний туристично-інформаційний центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://omctur.kh.ua/ru/event>.

***

МИХАЙЛІВСЬКИЙ ЗОЛОТОВЕРХИЙ МОНАСТИР – ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Актуальність теми. Золотоверхий Михайлівський монастир – зразок сакральної культури, архітектури, історичності, в контексті сучасних подій, спрямованих на утворення незалежності України, потребує нового висвітлення. Його значення особливо зросло після революції гідності, як святині, що захищала і благословляла героїв Майдану. Сьогодні він є символом святості для воїнів антитерористичної операції (АТО), для всіх українців і туристів з усіх країн світу.

Мета статті – розкрити роль і значення Михайлівського Золотоверхого монастиря як великої духовної святині України.

Виклад основного матеріалу. В Михайлівському Золотоверхому монастирі зберігаються сучасні сакральні цінності – обереги українського народу. Зокрема, ікона Св. Миколая, яку в грудні 2014 р. в зоні АТО, в руїнах населеного пункту Орлівка біля Донецького аеропорту, знайшли бійці 9 роти 122 Окремого Десантно-Штурмового батальйону. На початку лютого 2015 р. група з дванадцяти бійців під керівництвом лейтенанта Бугеля («дванадцять апостолів»), як їх називало командування), зайняла оборону на окраїні селища Опитне. Більше місяця дванадцять бійців боронили територіальну цілісність України, виконуючи бойові завдання. Завдяки іконі – оберегу, вони відчували захист і допомогу в тяжкі хвилини ворожих обстрілів. Ікону до монастиря було передано капеланом О. Миколаєм за заповітом бійця Свідерського Дмитра Олександровича уродженця міста Рівно, який загинув у двадцятирічному віці під Авдієвкою. Указом Президента України № 461/2015 від 31 липня 2015 р. [1]. За особливу мужність і високий професіоналізм, виявлені у захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України, вірність військовій присязі, він нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно), та нагородили знаком «За оборону Донецького аеропорту» (посмертно).

Ікона – оберіг Миколая чудотворця знаходиться в Михайлівському монастирі на реставрації, після якої займе в ньому почесне місце.

Михайлівський Золотоверхий монастир, який має велике значення для середньовіччя і сучасної української історії, розташований в центрі Києва на високих кучах. Перша задокументована згадка про нього зустрічається в літописі і в ній розповідається, як князь Святополк Ізяславич, онук Ярослава Мудрого, 11 липня 1106 р. поряд з монастирем св. Дмитра і церквою св. Петра започаткував будівництво нового кам'яного храму на честь святого Архістратига Михайла. До 1093 р. це була невелика дерев'яна церква, відкриття якої приписують київському Митрополиту Михайлу. Тільки після того, як на київському престолі опинився Святополк II Ізяслав, замість дерев'яної церкви збудували кам'яну, його поховали у зведеному ним храмі.

Золотоверхий собор назвали тому, що в той період це була єдина церква в Києві із позолоченим куполом. Всередині він був оздоблений мармуром, мозаїкою, прикрашений дорогоцінними іконами. У 1103 р. до Києва з Константинополя було передано мощі Святої Великомучениці Варвари, які стали головною святинєю собору. У 1240 р. він постраждав від навали татаро – монгольських завойовників – був розграбований і частково зруйнований ордами хана Батия [3].

На початку XVII ст. були проведені роботи з перебудови храму, у 1746 р. кількість куполів збільшилася до десяти. У XIX ст. велися активні роботи з приведення храму в «благоліпний вигляд». Особливу повагу Михайлівський Золотоверхий Собор здобув завдяки прекрасним фрескам і мозаїкам. Мистецтвознавці вважають, що це новий етап розвитку церковного живопису Київської Русі. Мозаїки називають «мерехтливими». Засновником цієї нової мистецької школи визначають ченця Києво – Печерського Монастиря Алипія, про майстерність якого склали легенди. У деяких місцях собору на стінах були нанесені графіті, подібні до графіті Софіївського храму [5].

Собор був центром Михайлівського монастиря, який постійно розширювався. Найбільші зміни відбулися протягом XVI–XVIII ст. Великий внесок у його розвиток в різні періоди внесли українські гетьмани: Богдан Хмельницький надав кошти для оновлення позолоти на центральному куполі, гетьман Скоропадський на облаштування нового іконостасу, а Іван Мазепа пожертвував панікадило та срібну скриньку для мощей святої Варвари [2]. У той період при кожному великому монастирі були приміщення для розміщення прочан – первістки сучасних готелів. При Михайлівському монастирі існувало декілька старих дерев'яних гостьових будиночків. Після 1847 р. під керівництвом настоятеля монастиря Преосвященного Аполінарія було збудовано двоповерховий дерев'яний готельний корпус, а також зібрано кошти для будівництва кам'яного будинку [4]. Під час перебування Преосвященного Аполінарія на посаді настоятеля монастиря вперше позолотили куполи на трапезній церкві. Ремонт центрального храму обійшовся у 30 тисяч карбованців. Частина витрат була покрита за рахунок монастиря, але основну частину становили пожертви [2].

З приходом в Україну радянської влади майно Михайлівського монастиря, починаючи з 1919 р. піддавалося націоналізації, а у 1935 р. почалося його руйнування. Частина фресок і фрагменти мозаїчних полотен залишилися цілими – їх зняли вчені перед знищенням історичної пам'ятки. 17 серпня 1937 р. Михайлівський Золотоверхий собор було підірвано.

Наприкінці XX ст. було проведено грандіозну й кропітку роботу з відбудови собору і монастиря. Істориками, художниками, скульпторами, різьбярами по дереву довелося вивчати прадавні технічні техніки. Архітектори, інженери й конструктори так зробили свій внесок у його відтворення. Реставрацію собору завершили у 1998 р., а офіційне відкриття відбулося 30 травня 1999 р. Навесні 2000 р. для відвідування і богослужіння відкрили центральну частину собору, а на початку 2001 р. Варваринський та і Катеринінський бокові вівтарі.

На дзвіниці собору встановлено унікальний клавійно – дзвоний інструмент – карильон. Спеціально підготовлений музикант може виконувати на карильоні мелодії різної складності. На території, що прилягає до Михайлівського собору розташовуються Київські духовні школи УПЦ КП [3].

Михайлівський Золотоверхий Монастир відіграв значну роль у новітній історії України. Під час силового розгону Євромайдану в ніч на 30 листопада 2013 р. частина його учасників знайшла прихисток на його території [6–9]. Під час сутичок з «Беркутом» у соборі двічі (вперше 30 листопада 2013 р. і вдруге – 19 лютого 2014 р.) [6, 7], переховувалися мітингувальники, які розбивали там тимчасовий штаб. Семінаристи допомагали мітингувальникам: ходили на нічні чергування, приносили медикаменти, робили чай, носили гарячу воду.

Один з них згадував: «До 1 грудня ми залишались єдиним місцем для відпочинку та сну немісцевих учасників протесту. Я зв'язався з патріархом (Філаретом), щоб отримати благословення і вже офіційно мати право розміщувати тут людей. Святіший благословив, оскільки храм Божий має бути відчинений для всіх. При цьому ми все ж подзвонили у управління МВС і запитали, чи не буде тут якихось провокацій з боку правоохоронців. Нас запевнили, що міліція на територію монастиря не зайде. Щоправда запитали, чому ми прихистили людей і стаємо на бік певних політичних сил. Ми пояснили, що не маємо жодного відношення до політики, просто допомагаємо тим, хто просить; це місія церкви» [7].

У неділю частина мітингувальників переїхала до будинку профспілок, кожену ніч собор заповнювався людьми. Студенти семінарії і церковнослужителі продовжували всю ніч відправляти богослужіння.

У ніч на 11 грудня 2013 р. дзвони Михайлівського Золотоверхого монастиря вперше за 8 століть били на сполох, до цього таке востаннє відбулося у 1240 р., під час Монголо-татарської навали. Саме завдяки звуку дзвонів до центру столиці зійшлося безліч киян і спроба зачистити Євромайдан працівниками спецпідрозділу «Беркут» та військовослужбовцями Внутрішніх військ виявилася невдалою [10].

26 січня 2014 р. у соборі Михайлівського Золотоверхого монастиря пройшла панахида за загиблим активістом Євромайдану Михайлом Жизневським (білоруський активіст Євромайдану та журналіст, член Самооборони Майдану, проживав у Білій Церкві. Загинув під час подій на вулиці Грушевського в Києві) [11].

Висновки. Михайлівський Золотоверхий монастир був та залишається центром захисту мирян, його велич та сакральна цінність вражає і по сьогодні. Тисячолітній монастир який був збудований Святополком Ізяславичем, онуком Ярослава Мудрого, 11 липня 1106 р., пережив безліч війн та конфліктів та не втратив своєї духовної цінності. Сьогодні він оберігає воїнів АТО. Монастир є святинею для всіх туристів, які вірять у велич України.

1. Офіційний сайт президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/4612015-19292>
2. Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. – К., 2008.
3. Клос В. Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир: погляд крізь віки / В. Клос. – К. : Київська правда, 2008. – 47 с.
4. Орленко М.І. Михайлівський Золотоверхий монастир : метод. засади і хронологія відтворення / М.І. Орленко. – К. : Гопак, 2002. – 159 с.
5. Дегтярьов М.Г. Михайлівський Золотоверхий монастир / М.Г. Дегтярьов, А.В. Реутов. – [2-е вид., стереотип.]. – К. : Техніка, 1999. – 159 с.
6. Новості // Правда [Електронний ресурс]. – 2013. – № 11. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/11/30/7003797/>.
7. Персона // Правда [Електронний ресурс]. – 2013. – № 12. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/person/2013/12/4/143967/>.
8. Ковтунович Т. Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / Т. Ковтунович, Т. Привалко. – К., 2015. – 120 с.
9. Забужко О.С. Літопис самовидців: дев'ять місяців українського спротиву / О.С. Забужко. – К., 2014. – 112 с.
10. Виноградов О.М. Слово Майдану / О.М. Виноградов. – К., 2014. – 64 с.
11. Жизневський Михайло Михайлович // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жизневський_Михайло_Михайлович.

***

Погребна Л.С.
Науковий керівник: О.І. Міхо

СПАДОК УКРАЇНСЬКИХ МЕЦЕНАТІВ ДЛЯ ТУРИСТИЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ ТА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)

Актуальність. Визначається збільшенням популярності меценатства в сучасному суспільному житті та пошуком джерел меценатства в українській історії. Цінним є не тільки моральний аспект цього явища, але й матеріальним спадком українських меценатів, що може стати цікавим туристським об'єктом. У статті розглядається аналіз поняття «меценатство», його роль в сучасному туризмі. Досліджуються основні меценати Житомирщини та Черкащини та їх спадок. Вивчається можливість створення тематичних туристських маршрутів Україною на основі меценатської діяльності.

Вивчення у науковій літературі. Концепція відродження духовної освіти й благодійності в статтях К. Костюка, М. Мchedлова, та ін. Аспекти історії благодійності, знайшли своє відображення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних істориків Ф.Я. Ступака, О.М. Доніка, А.В. Нарадька, В.К. Калугіна, П.В. Власова, Т.Б. Кононової, та ін.

Мета статті – розглянути тенденції розвитку меценатства в регіонах України (зокрема в Житомирській та Черкаській областях).

Виклад основного матеріалу. Меценатство в Україні має свою давню історію. Уславлені імена українських підприємців-меценатів Терещенків, Симиренків, Ганських та інших вписані в історію назавжди. Часто можна почути, що меценатство – це подвиг усього життя. У наші часи бездержавності українська культура й українське літературне слово вижили завдяки меценатам. Звичайно, нинішні меценати заслуговують на неабияку повагу, але все ж їм не дорівнятися до величчя тих, хто творив нашу українську історію. Слово «меценат» виникло від власного імені й вживається у значенні – «багатий покровитель наук та мистецтв». Гай Цильній Меценат (VIII ст. до н. е.) був римським політичним діячем, одним із сподвижників імператора Августа. Він протегував, надаючи матеріальну підтримку, групі поетів, до якої входили, зокрема, Вергілій, Горацій та інші. У радянські часи меценатство, практично, було відсутнє. Про меценатство говорили, маючи на увазі грошові вкладення в будь-які сфери суспільства. Зараз слову «меценат» повертається його первісне значення. По суті, це людина, яка протегує представникам різних видів мистецтва, науки, культури.

З-поміж багатьох областей найяскравіші приклади меценатства можна виділити в Житомирській та Черкаській областях. Маєтки XIX ст. підприємця, колекціонера творів мистецтва, мецената Терещенка, що знаходяться в селах Дениші та Червоне на Житомирщині та маєток Ганських у Верхівні. На Черкащині найвідомішими меценатами є Симиренки, Яхненки та Хропалі.

Саме вони творили історію, що збереглася до наших часів. Рід Терещенків походить із древнього міста Глухова, що було певний час резиденцією гетьманів Лівобережної України. Першим яскравим представником сім'ї був Артем Терещенко (1794–1877). Вийшовши із селянського середовища, він займався комерцією, досяг успіхів у хлібо- і лісоторгівлі. З його чотирьох дітей у підприємстві, а також колекціонуванні й меценатстві, заявив про себе старший син Микола. Разом із батьком починав як торговець хлібом, а також вів справи в Криму, відкля привозив в Україну сіль та рибу. Розбагатів на постачанні продовольства російській армії під час Кримської війни, а ще більше – після реформи 1861 року, коли почав брати в оренду (а потім і викупляти) землі поміщиків Лівобережжя. У своїх зразкових господарствах особливу увагу приділяв вирощуванню цукрового буряка, а згодом почав будувати і власні цукрові заводи. Виробництво цукру, який вивозився в усі куточки Росії і до багатьох країн Європи, давало колосальні прибутки, і М.Терещенко швидко ввійшов у число найбагатших людей імперії. Денишівський палац родини Терещенків був побудований наприкінці XIX ст. за проектом архітектора Павла Голландського. Від двоповерхових палаців тепер залишились тільки зовнішні стіни, прикрашені триярусною вежею, існують думки, проте, що веж було дві. Шикарний портал, карнизи та міні фронтон другого поверху над головним входом досі оформлюють колишню заміську резиденцію підприємців. Фігурні елементи виконані штукатуркою по цеглі. Підколонні фундаменти навколо основної споруди та огорожувальні стінки наводять на думку, що

навколо палацу були затишні веранди на літніх терасах. Історики пишуть, що П.І. Голландський був причетний до створення парку. У парку збереглися невеличкі кущі та дерева, терасування місцевості, яка є садово-парковим прийомом. Існують розповіді про те, що поруч із маєтком була теплиця, де вирощували екзотичні фрукти для панни. Згідно з легендою, влітку в денешівський маєток завітав імператор, а Терещенко вирішив потішити його і зробив зиму посеред літа – вся дорога була засипана снігом із цукру, так імператор і проїхався на санях по «снігу» до самого входу в палац. Ще однією гордістю Терещенків є маєток в с. Червоне, який належав сину М.Терещенка Федору – розкішна споруда виконана у стилі неоготики, подібному до англійської готики. Дві «замкові» вежі розташовані по обидва боки палацу і служили павільйонами. В середині палацу особливої уваги заслуговував вестибюль зі сходами, викладеними білим мармуром, а також велика зала для балів з двома венеціанськими кришталевими люстрами. На жаль, від колишнього інтер'єру не збереглося майже нічого. Канули в Лету мармурові каміни, обшита деревом їдальня. Були два озера й альтанка. Лише домашній театр гнилим вискалом посміхається до туристів. Але найголовнішим фактом є те, що Микола Терещенко неподалік звів своє дитя та джерело прибутків – цукровий завод. Пізніше в ньому розташувалася авіамайстерня Федора. Зараз палац знаходиться у напівзруйнованому стані та належить жіночому монастирю [2].

Маєток Ганських площею 2077 м² складається з двох одноповерхових флігелів, родинної церкви, винного льоху та різних господарських споруд і парку. Один з флігелів – кухня, з'єднаний з палацом підземним переходом, яким слуги носили страви до їдальні панського будинку. Підземний хід також був прокладений до каплиці з родинною усипальницею Ганських. Взагалі Вацлав Ганський любляв чомусь підземні ходи. Він навіть влаштував для своєї дружини Евеліни Ганської підземний хід до її особистої купальні у великому ставу, що навпроти палацу. Чудовий парк, що був розбитий за палацом, зливався з лісом. Поруч був ретельно підібраний сад, який доходив до широкого яру, до річі, штучного. Він був вручну викопаний кріпаками. Через яр було перекинуто аркоподібний місток, неподалік якого на схилі стояв так званий «мисливський павільйон». Багато років він слугував на помешкання сімейному лікарю Ганських Адольфу Кноте. В глибині парку розміщувалася оранжерея, перед якою росли чимало рідкісних дерев. На межі парку й лісу стояла фазарня. В лісі на волі жило кілька сотень козуль, ланей та вирощених для відстрілу вепрів. Діяла у Верхівні також суконна фабрика. Зараз тут знаходиться агротехнічний коледж та музей Бальзака [3].

У Млієві Черкаської області розташований маєток Симиренків, побудований у ХІХ ст. Петро Симиренко орендував землі у графа Воронцова і побудував тут цукровий завод, який згодом був ліквідований, а приміщення віддані військовим. Цікава історія цієї родини: з вільних козаків вони перетворюються на кріпаків, потім викупають себе з кріпацтва і стають цукровими магнатами. В 50-х роках він створює машинобудівний завод. Коштом Платона Симиренка був виданий перший «Кобзар» Т.Г.Шевченка.

Значні роботи з селекції плодкових дерев, проведені Левком Сими́ренком, заклали фундамент українського промислового садівництва. Зараз на території садиби Сими́ренків розташований Мліївський інститут садівництва ім. Л.П.Сими́ренка Української академії аграрних наук. Меценат Платон Сими́ренко заклав у Млієві унікальний дендропарк та згодом славетні сади, оранжереї та розсадник; вивів загальновідомий сорт Ренет Сими́ренка. Тисячі селянських дітей вийшли в люди завдяки побудованим ним школам та училищам [1].

Висновки. Враховуючи економічну та соціальну нестабільність в останні роки ХХІ ст., благодійність розвивається досить швидкими темпами, а розглянувши історію виникнення меценатства та спадок українських меценатів для регіонів України, можна стверджувати, що ми маємо досить великий потенціал для створення різноманітних тематичних туристських маршрутів, які дозволять якнайширше показати красу того чи іншого регіону.

1. Історія села Млієва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mliyiv.gov-vlada.gov.ua/gromada/istoriya>.
2. Маєток Терещенка ХІХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mgozemzhytomyr.org.ua/podii/35/zamok?ckattempt=1>.
3. Рутинський М.Й. Замковий туризм / М.Й. Рутинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebooktime.net/book_79.html.

***

3. Види туристської діяльності в Україні

Галагута О.В.

Науковий керівник: О.О. Ястремська

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Екологічний туризм (екотуризм) набуває усе більшого поширення у сучасному світі. Він є не просто прогулянкою по національному парку або заповіднику, але й в першу чергу розвиває повагу до природи, підвищує екологічну культуру туристів, бере до уваги інтереси місцевого населення й запобігає негативному впливу на культуру, екологію та естетику. Об'єктами екотуризму можуть бути об'єкти культурної спадщини, природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура становить єдине ціле з навколишнім середовищем. Екологічний туризм в Україні набуває популярності щороку. Цьому сприяють як велика кількість територій, придатних для розвитку екотуризму, так і різноманітні організовані туристичні походи та етнофестивалі, які поєднують проживання на природі зі знайомством із культурно-історичною спадщиною.

Вивченість у науковій літературі. Вивченням тенденцій та перспектив екологічного туризму в Україні та світі займалися Бабкін О.В., Храбовченко В.В., Кравченко Н.О. та ін.

Мета статті – розглянути перспективи та тенденції розвитку екологічного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Екологічний туризм являю собою поїздки до відносно неспотворених та незабруднених областям з унікальними природними об'єктами. Екотуризм – це природний туризм, який включає вивчення природного середовища і служить для поліпшення обстановки в цьому середовищі. В основі екотуризму лежить турбота про навколишнє середовище. На перший план виходить організація поїздки з обмеженим числом учасників в природні зони з можливими відвідинами місць, що представляють культурний інтерес, з метою реалізації різних проектів охорони і раціонального використання природних ресурсів [1].

Цей вид туризму має ряд переваг, тому що не вимагає великих матеріальних витрат і при цьому максимально позитивно впливає на здоров'я і самопочуття людини. Найбільшою популярністю екотуризм користується у молоді і активної частини населення, а також у студентів, які прагнуть побачити нові цікаві місця і при цьому намагаються заощаджувати гроші. Проте останнім часом до їх числа приєднуються люди старшого віку, які бажають відновити свої сили природним шляхом.

Серед основних передумов зародження екотуризму провідну роль займає посилення через масовість туризму антропогенне навантаження на природні і культурно-історичні туристські ресурси. З огляду на прогнозовані Всесвітньою туристською організацією (ЮНВТО) показники розвитку

туризму в ХХІ ст., стає очевидним наростання протиріч у питанні задоволення туристського попиту і раціонального використання туристичних ресурсів [2].

В Україні є велика кількість територій, придатних для розвитку екотуризму. Такі міста поєднують незмінені людиною ландшафти та місцеві етнокультурні особливості.

Найбільш перспективним для екологічного туризму є Карпатський регіон. Тут серед гір та лісів, в долинах гірських річок століттями люди зберігають свої унікальні традиції. Значна частина земель цього регіону належить до природно-заповідного фонду України [3]. Тут постійно проходять етнічні фестивалі, традиційні свята, які дозволять доторкнутись до багатой культури регіону. Найбільш популярним районом Карпат є чотири області: Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська та Чернівецька. Взимку тут можна покататися на лижах та зустріти Новий рік і Різдвяні свята, влітку – насолоджуватися незвичайними ландшафтами, чистим повітрям та водою гірських річок.

Унікальним краєм є Поділля. Цей регіон приваблює своїм ландшафтом, сформованим невеликими горами. Через Поділля проходили головні шляхи набігів турків і татар на Україну, тому тут залишилося безліч пам'яток оборонної архітектури (наприклад, Кам'янець-Подільська фортеця). Відоме Поділля і своїми печерами, з яких найвідоміша «Оптимістична». Вона занесена в Книгу рекордів Гіннеса, як рекордсмен за довжиною в Європі (протяжність 207 км) [4].

Північна Україна – це великі лісові простори, густа мережа річок, безліч озер та боліт. Такі природні умови роблять Полісся важкодоступним, саме тому регіон добре зберіг свої природні багатства та етнокультурну спадщину. Цей регіон має всі необхідні передумови для розвитку екологічного туризму: наявність об'єктів природно-заповідного фонду, різноманітність ландшафтів, багатий видовий склад флори та фауни, наявність унікальних архітектурних, археологічних та культурних пам'яток, оригінальні народні промисли (наприклад, бортництво, яке існує на Поліссі з часів Київської Русі і збереглося до наших днів лише тут). На Київщині цікавий і пізнавальний відпочинок можна провести недалеко від столиці у Балико-Щучинці Кагарлицького району на живописному березі Дніпра, де створюється історико-археологічний комплекс на матеріалах розкопок поселень трипільської культури [5]. Особливої уваги заслуговує «Соколинний хутір» на Чернігівщині, по сусідству з відомим палацово-парковим ансамблем у Качанівці. Тут відтворена оригінальна обстановка українського села та пропонується цілий комплекс послуг від національної кухні та сауни до екскурсій, козачих ігор і відвідування приватного музею.

Узбережжя Чорного моря має багато заповідних територій, де охороняються унікальні ландшафти та місця гніздування рідкісних видів птахів. Оточене територією Дунайського біосферного заповідника село Вилкове називають «українською Венецією». Село є дійсно унікальним, оскільки зберігає рідкісну житлову забудову – замість вулиць тут система

каналів, а за транспорт служать човни. Тут люди живуть за старими звичаями, використовують унікальні діалекти, мають притаманний лише їм спосіб життя.

Не можна не згадати про зелений туризм в Полтавській області. Відпочинок в Полтаві сьогодні приваблює не просто своєю красою, а й історією. Місця, які оспівані в багатьох світових творах, місця, де були історичні битви, не можуть залишитися без уваги туриста. Полтавщина пропонує для туристів відпочинок на берегах Хорола, Сули, Псла. Головні центри екотуризму – Великі Сорочинці, Диканька (місця, пов'язані з великим Гоголем), а також с. Опішня Зіньківського району (столиця українського гончарства).

Миколаївська, Запорізька, Херсонська та Донецька області мають об'єкти природно-заповідного фонду, де зберігається унікальна степова флора. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» на Херсонщині являє собою унікальну науково-дослідну установу, яка має міжнародне значення і входить у всесвітню мережу біосферних резерватів. Головна особливість заповідника – його первозданність, якої не торкалася рука людини. Тут є степові ділянки, які ніколи не розроблялися. Отже, на території заповідника можна побачити дійсно рідкісні і навіть унікальні рослини. Другим цікавим об'єктом екотуризму на Херсонщині є район Олешківських пісків, який вважається найбільшим піщаним масивом в Європі. Національний природний парк «Святі гори», що на Донеччині, має статус заповідної території завдяки унікальним ландшафтам, рідкісним видам рослин та історичному значенню місцевості. На Миколаївщині, в долині Південного Бугу, розташований національний природний парк «Бузький гард». Склад флори і фауни тут унікальний, а сам парк є пам'яткою історичного ландшафту вільностей Запорозької Січі, першої козацької республіки. На сьогоднішній день це останні автентичні ландшафти володінь знаменитого Війська Низового Запорозького.

На жаль, розвиток екологічного туризму в Україні ускладнюється проблемами економічного характеру, які, в основному, зводяться до двох головних: відсутності коштів та пошуку джерел їх надходження [6]. Інші проблеми носять екологічний та соціальний характер.

Шляхами вирішення цих проблем бачиться залучення до цієї сфери малого і середнього бізнесу, а також вітчизняних та зарубіжних інвесторів. У зв'язку з цим необхідно провести ряд заохочувальних заходів, як-то: введення ряду пільгових податків, зміну форм власності підприємств, задіяних в туристичному секторі, пільгове інформаційне забезпечення тощо [7].

Висновки. На даний момент екотуризм можна назвати досить молодим видом туризму, який тільки розвивається, але стрімко набуває популярності. Причиною цього є те, що населення відчуває негативний вплив навколишнього середовища на свій організм і прагне цього уникнути, або хоча б мінімізувати.

Екотуризм передбачає відпочинок в екологічно чистих регіонах. В Україні таких регіонів достатньо, що робить країну екологічно привабливою для любителів екотуризму. Проте, в Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку. Це пояснюється проблемами екологічного, соціального та економічного характеру. Шляхом вирішення цих проблем бачиться в залученні до цієї сфери інвестицій.

Україна володіє достатніми екотуристичними ресурсами, використання яких, поряд із зростаючим попитом на туристичні послуги, закономірно призведе до інтенсифікації розвитку інфраструктури та територіальної організації екотуристичної діяльності.

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма / А.В. Бабкин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 252 с.
2. Храбовченко В.В. Экологический туризм / В.В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 186 с.
3. Заповідні екосистеми Карпат / С. Стойко, Е. Гадач, Т. Шимон, С. Михалик. – Львів : Світ, 1991. – 218 с.
4. Долженко Г.П. История туризма в дореволюционной России и СССР / Г.П. Долженко. – Ростов-на-Дону: Вид-во Ростовского ун-ту, 1988. – 334 с.
5. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В.І. Биркович. – Запоріжжя, 2008. – 139 с.
6. Кравченко Н.О. Проблеми розвитку екотуризму в Україні / Н.О. Кравченко // Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України : матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : ВГЛ Обрії, 2004. – С. 225–226.
7. Голод А.П. Екотуризм в Україні / А.П. Голод // Молоді науковці – географічній науці : матер. наук. конф. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2006. – С. 24–26.

***

Гурова Д.Д.

АПТУРИЗМ – НОВИЙ ВИД СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Впродовж існування та розвитку української держави, українське село завжди відігравало визначну роль, адже так історично склалося, що українці вели осілий спосіб життя, який полягав в обробітку землі та веденні домашнього господарства. Українське село повсякчас було колицкою культури, джерелом харчів для міських жителів та основною сировинною базою для багатьох галузей національного господарства. В різні часи воно переживало різну долю, часто і трагічну (часи колективізації та голодомору), а процеси урбанізації, які стосуються світу в цілому вимивали найкращі кадри з сільської місцевості, як в радянські часи так і зараз. Аналіз статистичних та соціологічних досліджень демонструє, що стан українського села за критеріями кількості сіл та чисельністю сільського населення, характеризується постійною втратою позицій українського села, яка має місце в нашому житті впродовж останніх 20 років, як наслідок наша держава втрачає своє автентичне обличчя в культурному плані та ставить себе в

скрутне положення перед продовольчою кризою що насувається. Щороку з мапи України зникає кілька десятків сіл, а чисельність сільського населення скорочується високими темпами, при чому для українського села характерне явище «старіння», адже молоді мешканці сільської місцевості часто залишають свої домівки в пошуках кращої долі у містах.

Вивченість у науковій літературі. Така проблема широко досліджувалася не тільки з точки зору розвитку агропромислового комплексу, а й з точки зору сільського зеленого туризму такими вченими, як: Биркович В.І., Барановський М.О., Гоголь Т.В., Гетьман В.І., Галій С.В., Коробка С.В., Кочеткова І.В., Костриця М.М., Павлов О.І., Прокопа І.В., Поленкова М.В., Рутинський М.Й., Саблук П.Т. Трегобчук В.М., Юрчишин В.В. Проте майже відсутній у наукових розвідках такий перспективний ресурс як мед.

Мета статті – розкрити сутність апітуризму, як нового виду сільського зеленого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Туризм є явищем, яке сприяє розвитку урбанізаційних процесів як в містах, так і у сільських районах. Поняття туристської урбанізації з однієї сторони визначає процес розвитку міст з домінуючою туристською функцією, а з другої – усі зміни, що відбуваються у сільських територіях під впливом туристського облаштування і туристського руху.

Носієм цих процесів є мешканці міст а також їх міграції між містами з метою відпочинку. Здійснюваний туристами трансфер капіталу з міст до сільської місцевості викликає багато змін як в межах села, так і на сільськогосподарських і лісових територіях.

Проблеми інфраструктури життєдіяльності сільських територій зумовлює актуалізацію загроз національній ідентичності, культурі і духовності, колискою яких є українське село. Для України, яка тримає Європейський шлях розвитку вартує застосування досвіду країн ЄС, так званої Європейської моделі сільського господарства яка ґрунтується на мультиструктурованості сільської економіки та передбачає, що окрім виробництва традиційної сільськогосподарської продукції (продуктів харчування, сировини для промислових підприємств та ін.), сільські території розвивають сільський та екологічний туризм, народні промисли, що впливають на навколишнє середовище та соціально-економічні системи, які безпосередньо позначаються на конкурентоспроможності сільських територій [1].

Сучасний стан форм і методів організації сільського туризму в Україні не дає змоги отримувати відповідні економічні вигоди оскільки великими перешкодами залишається транспортна віддаленість осередків відпочинку, стан доріг, рекреаційна необлаштованість та обмежений пакет послуг. А також те, що зазвичай власники агроосель надають перевагу прямому продажу власного продукту й уникають посередництва як комерційних туроператорів, так і громадських організацій. Не прийнятий Верховною

Радою України Закон «Про сільський зелений туризм», розроблений Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [2].

Прадавні традиції бджільництва в Україні, а також рівень його сучасного розвитку обумовлюють високий світовий авторитет нашої держави у цій галузі. Апітуризм може стати одним з найбільш ефективних шляхів до створення міжнародного іміджу України як «медової» країни – для цього маємо усі необхідні чинники. Не можна сказати, щоб апітуризм був таким вже незвіданим для України. З давніх-давен відомо про лікувальні властивості відпочинку на пасіці, іноді пасіки стають екскурсійним об'єктом для школярів або студентів, підвищеним попитом серед туристів користуються садиби сільського туризму, що мають пасіки. Існують приклади успішної співпраці турагенцій з власниками пасік. Ці факти свідчать про наявність потенційного попиту на такий вид туристських послуг, як відпочинок на пасіці. На сьогоднішній день такий попит значно перевищує пропозицію, адже переважна більшість існуючих пасік не пристосовані для відвідування туристами. Наявність нереалізованого попиту обумовлює сприятливе соціально-економічне середовище для розвитку нової галузі і розширення продукції бджільництва на новий вид продукту – туристський продукт.

Бджільництво може стати тим потенційним ресурсом у формуванні дестинацій сільського зеленого туризму як екологічного лікувального продукту. Бджільництво стане своєрідним способом «прив'язки» трудових ресурсів до проживання й праці в сільській місцевості та відродження й активізації сімейного господарювання у сфері сільського туризму.

Продукти бджільництва: бджолина отрута, цілюща енергетика бджолиної сім'ї, через лікувальні властивості склали споживчий попит на відвідування пасік, які у свою чергу для цього вже мають власну інфраструктуру, як то – вулики, апікабінки та апіхатини. Це трансформує пасіку у нетрадиційну туристичну атракцію сільської дестинації, яка спеціалізується на такій потужній складовій лікувального туризму, як апітерапія [3].

Беручи до уваги той факт, що в Україні 580 тисяч пасік можна прогнозувати перспективний розвиток нетрадиційних апітуристичних дестинацій навіть на Сході України. Так, у Запорізькому краї ось уже 103 роки діє Товариство бджолярів яке налічує 600 членів і саме їм належить інноваційний шлях розвитку сільських територій та укріплення здоров'я суспільства шляхом створення кластеру бджільництва «Бджола не знає кордонів» [4]. Велика роль у створенні пасіки як туристичної атракції належить територіальній громаді, яка повинна усвідомити свою визначну роль носія української ідентичності, культури і духовності. А їх сільські туристичні дестинації – це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує уваги усього світу.

Висновки. Українське село потребує реальних змін, оскільки наявні застарілі структури вже не здатні створювати нові робочі місця, а нової системи, яка б могла забезпечити працевлаштування для сільського населення, ще не створено. Апітуризм дасть сільському населенню надію та мотивацію для співпраці, шанс жити повноцінно у своєму рідному селі. У такий спосіб можливо забезпечити розвиток інфраструктури не урбанізованих сільських територій мінімалізуючи техногенне навантаження та процес урбанізації, який здатен знищити атмосферу традиційного села, який і є основою сільського зеленого туризму. І саме апітуризм є тією відправною точкою, яка стане мотивацією для прибуття туриста в природне середовище, точкою яка потребуватиме постійного створення екологічно безпечного середовища для бджіл, і яка пропонуватиме екологічно чистий і безпечний продукт.

1. Барановський М.О. Сільські території України: рівень розвитку, трансформаційні зміни, концепції реформування / М.О. Барановський // Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»: зб. наук. праць. – Вип. 163. – Ч. 1. – К. : НУБІПУ, 2011. – С. 19–25.
2. Коробка С.В. Зелений туризм як фактор підвищення конкурентоспроможності сільської місцевості / С.В. Коробка // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 1 (7). – С. 135–142.
3. Лікування медом – дари природи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.bochkameda.net/med-v-narodnij-medicini/likuvannya-medom-dari-prirodi.html>.
4. Про громадські організації в бджільництві. Кластерна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tochok.info/forum/index.php?showtopic=76&st=324>.

***

Зілінський О.В.
Науковий керівник: В.І. Новикова

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

Актуальність. В умовах погіршення суспільного здоров'я та глобальної економічної конкуренції феномен медичного туризму потребує детального вивчення з точки зору суспільної географії, яка може забезпечити комплексне бачення факторів і перспектив територіальної організації медичного туризму на різних рівнях.

Вивченість у науковій літературі. Питання розвитку медичного туризму в Україні представлені у публікаціях таких вітчизняних дослідників, як Волошенко Л., Гулич О.І., Кифяк В.Ф., Коваль О., Малімон М. та ін. Але через молодість цього туристичного напрямку залишається чимало невивчених аспектів в його дослідженні.

Мета статті – виявити особливості організації подорожей медичного туризму в Україні та перспективи його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Під медичним туризмом розуміємо різновид туристичної діяльності, спрямованої на отримання послуг з діагностики, лікування та профілактики захворювань у медичних закладах за межами країни проживання. При цьому висококваліфіковане медичне обслуговування поєднується з відпочинком [1].

Соціально-економічні причини, що змушують людей отримувати медичні послуги за кордоном, різні. Більшість учасників таких турів, не маючи можливості своєчасно отримати кваліфіковане лікування у себе на батьківщині, їдуть не тільки в сусідні країни, але і на інші континенти:

- за конкретними видами медичних послуг;
- для уточнення діагнозу й обстеженням;
- для оздоровлення та поліпшення зовнішнього вигляду.

Поняття «медичний туризм» з'явилося відносно недавно та стало наслідком глобалізації у світі. Він стосується не тільки країн, які розвиваються, а й високорозвинених держав. Найбільший потік клієнтів медичного туризму пов'язаний із лікуванням у стоматолога та проведенням пластичних операцій.

Перспективність розвитку цього туризму в Україні підтверджує національна Асоціація медичного туризму, адже він визначається такими факторами, як: рівень якості надання медичних послуг, вартість діагностики та лікування, розвиток транспортного та готельного секторів, рівень мовної інтеграції, законодавча база, локалізація країни на карті світу.

В Україні на сучасному світовому рівні знаходиться кілька галузей медицини. Більшість українських клінік репродукції мають найсучасніше обладнання, високопрофесійний вищий і середній медперсонал, що призводить до результативності лікування на рівні світових стандартів. Аналогічні успіхи демонструють офтальмологія та стоматологія. В Україні є ряд сучасних і успішних клінік цих напрямів. Діє чимало багатопрофільних або вузькоспеціалізованих клінік онкології та кардіології, деякі з них володіють унікальними медичними розробками, що не мають аналогів у світі. Існує значна зацікавленість закордонних пацієнтів в отриманні медичної допомоги у приватних онкологічних клініках України. Це пов'язано з тим, що в багатьох країнах ця галузь медицини знаходиться тільки в державному секторі, що не завжди передбачає персоналізований підхід.

Вартість переважної більшості медичних послуг в Україні набагато нижча аналогічного лікування в інших країнах. Це призводить до того, що саме в Україні воліють лікувати зуби або коригувати зір чимало іноземців або українська діаспора.

Не останню роль в ухваленні рішення про лікування за кордоном відіграє рівень сервісу, акомодатії та відсутність мовного бар'єру. У клініках, які приймають зарубіжних пацієнтів, володіння іноземними мовами є нормою не тільки для лікарів, а і для середнього медперсоналу. Переважно це стосується англійської мови. Щодо російської, то навіть у санаторіях і реабілітаційних центрах Західної України кожен співробітник нею володіє на високому рівні. Тут часто можна почути польську та угорську мову [3].

На сьогодні в Україні на сучасному рівні, з використанням принципів доказової медицини, в рамках в'їзного медичного туризму надають медичні послуги Київський міський Центр серця, Центр дитячої кардіохірургії, кілька онкологічних клінік (ЛІСОД, Інновація, Кібер клініка Спіженко), приватні багатопрофільні лікувально-профілактичні заклади, СПА та Вілнес центри, клініки клітинної терапії, включаючи кріобанки.

Додатковими перевагами для розвитку в'їзного медичного туризму в Україні вбачається укомплектованість сучасною медичною технікою спеціалізованих та приватних лікувально-профілактичних закладів, відсутність практики листів очікування, безвізовий режим для багатьох країн.

Висновки. Ринок медичного туризму за кордоном має чітку тенденцію до зростання, оскільки це конкурентоспроможний і високоприбутковий сегмент світового ринку послуг, а тому стратегічна інтеграція регіонів України з високим потенціалом розвитку медико-туристичних послуг в глобальну туристичну систему є закономірною необхідністю. Тому із сторони регіональної влади та органів місцевого самоврядування доцільним є певний протекціонізм, що матиме своє вираження у системі преференцій, пільговому оподаткуванні і наданні фінансово-кредитних стимулів для нарощення і використання потенціалу регіональних ринків медичного туризму в Україні [4].

1. Барометр міжнародного туризму ЮНВТО // Сайт Всемирной туристической организации ООН. – 2012, январь. – Мадрид [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://media.unwto.org/ru/press-release/2011-11-28/rost-evropeiskogoturizma-prevzoshel-ozhidaniya>.
2. Медицинский туризм : рейтинги и обзоры // Лечение за рубежом «Price Watch 2009» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medicare-4u.com/ru/medical-tourism/>.
3. Українська асоціація міжнародного туризму // Сайт УАМТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.uamt.org.ua>.
4. Медичний туризм набуває популярності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smi.liga.net/articles/2013-02-15/8346497-medic>.

***

Кальченко А.С.

Науковий керівник: В.І. Новикова

РОЗВИТОК ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Актуальність теми. Цікавість туристів до архітектури завжди була і залишається підвищеною, особливо до військової: замків, фортець, укріплень. В Україні чимало об'єктів фортифікаційного зодчества, передусім у Західній її частині, зокрема на Закарпатті. Тому розгляд питань розвитку туризму із відвідуванням замків у Закарпатській області видається нам досить актуальним.

Метою статті є аналіз сучасного стану та визначення перспектив розвитку замкового туризму на території Закарпаття.

Аналіз останніх наукових досліджень. Чимало вітчизняних дослідників висвітлювали питання розвитку різних видів туризму, у тому числі і замкового. Але в роботах таких науковців, як Ю. Зінько, В. Петранівський, М. Рутинський, . Проте, низка теоретико-методологічних та прикладних аспектів цієї проблематики, зокрема, механізм розвитку туристичного підприємництва у замковому туризмі, що враховує європейський досвід організації та специфіку українського туристичного ринку, залишилися поза увагою дослідників.

Виклад основного матеріалу. За даними ЮНВТО, понад 2/3 замків (а це більше 1500 фортифікацій) Європи сьогодні успішно відновлені і використовуються у туристичній сфері, зокрема у готельному господарстві [1]. Європейським туристам притаманне прагнення хоча б кілька днів пожити у справжньому середньовічному замку, скуштувати страви старожитньої етнічної кухні та взяти участь в анімаційних лицарських розважальних програмах замкового дозвілля. Окрім того, королівські замки та знатні аристократичні двори частково чи повністю перетворені у музеї, історичні пам'ятки і, таким чином, є туристично-екскурсійними об'єктами.

Інші – утворюють цілісні туристичні комплекси із загадковими, сповненими історичних таємниць замковими спорудами, де виставляються музейні експонати; готельним номерним фондом, конференц-залами, атракційними туристичними програмами (лицарські турніри, стріляння з арбалетів, винно-дегустаційними заходами тощо).

Важливим та дедалі популярнішим напрямом замкового туризму в Європі є організація весільних та інших урочистих церемоній, що яскраво ілюструє сучасні тенденції наслідування аристократизму поведінки та духу. Це, ще раз доводить те, що сьогодні туризм увійшов до першочергових потреб людства, охопивши всі сфери суспільно-економічного та особистого життя людини.

В Україні, як і в багатьох європейських країнах (зокрема, Франції, Італії, Англії, нинішніх Угорщині, Румунії, Чехії, Німеччині), з якими вона дуже тісно пов'язана історією, містикою, давніми палацами, замки та фортеці масово зводилися у XIV–XVII ст., активно трансформуючись із палаців з елементами італійського «бароко» у палаци у стилі вишуканого «класицизму» аж до кінця XVIII ст., набуваючи яскравої української своєрідності.

Кількість самобутніх замків, палаців, фортець та родових маєтків шляхти, уцілілих до XIX ст., за експертними підрахунками, обчислюється сотнями. Винищення родової аристократії більшовиками та націоналізація маєтків призвели до часткового, а в більшості випадків повного руйнування всіх замкових споруд.

Не зважаючи на такі безповоротні втрати, в Україні і досі налічується більше ста тільки замкових твердинь або їх руїн – свідків героїчного, місцями

трагічного, але завжди романтично легендарного українського минулого. У більшості вони занедбані, але навіть у такому вигляді можуть стати об'єктом як внутрішнього, так і зовнішнього туристичного попиту.

Найбільша кількість замків, фортець та оборонних монастирів збереглася до нашого часу на заході України (за підрахунками різних експертів приблизно 90% всіх замків і палаців держави) – на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Волині, Закарпатті та Хмельниччині.

Окреме місце у «замковому намисті» України посідають замки Закарпаття (12 замків), історія яких окреслена періодом X–XVI ст., а зведення зумовлено необхідністю охорони знаменитого Соляного шляху – економічно значущого для Імперії, що вів до соляних копалень у районі нинішнього Солотвина. Саме для цього й було збудовано Вишківський замок та Хустський замок, знаменитий своєю містичною господинею – бабусею графа Дракули, та тим, що нібито за це був знищений блискавкою, яка потрапила у порохову вежу. Цікавим як в археологічному, та і у туристичному плані є Середнянський замок Тамплієрів, дослідження якого нещодавно виявили численні підземні приміщення. Туристичною візиткою Закарпаття є королівський Мукачівський замок «Паланок» (один із замкових див, збудованих на вершині базальтової гори, збережений і відреставрований). Щороку його відвідує понад 100 тис. туристів, яких приваблює середньовічна атмосфера замку, цікаві екскурсії, мистецькі виставки. Нещодавно відреставрована замкова церква (капличка), що стала родзинкою весільних турів, оскільки в замку відкрили відділення РАГСу. Проте, варто зазначити, що туристичний потенціал використовується неефективно, оскільки багато залів замку у занедбаному стані. Ще один королівський замок – Ужгородський – сьогодні є краєзнавчим музеєм, де постійно ведуться археологічні дослідження і трапляються справді унікальні експонати.

У Закарпатті є кілька оригінальних лицарських замків, наприклад Квасівський та Бронецький. Їх у так званий «період смут» збудували невідомі лицарі, які вели розбійницький спосіб життя і у стінах власного замку ховалися від переслідувань з боку держави та помсти з боку пограбованих. Тому знаходяться у важкодоступних місцях для масового туриста, потребують реставрації, проте будучи об'єктами інтересу з боку істориків та краєзнавців, приваблюють туристів-екстремалів, тому можуть бути включені до гірського туристичного маршруту. Прикладом для дослідження замкової архітектури є Невицький замок, який знаходиться у задовільному стані.

Іспанський стілець та французька кімната – не найстрашніші секрети закарпатських замків. Найбільш моторошними та цікавими для туристів є розповіді про привидів, які, за легендою, живуть і досі. Наприклад, привид Бринди у Бронецькому замку, привид Білої Дівчини в Ужгородському замку, привид Поган-дівчини у Невицькому замку і привид Чинадіївського замку, де зараз розміщується арт-галерея.

Висновки. Значний ресурсно-рекреаційний потенціал замкового туризму в Україні, передусім у Закарпатській області, дає надію на суттєвий його розвиток у державі в близькому майбутньому за умови відновлення замків, перетворення їх на культурно-пізнавальні центри, готельні комплекси, місця проведення лицарських турнірів, середньовічних реставрацій, балів і карнавалів, святкування урочистих подій, винних дегустацій тощо

1. Tendencies in world tourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unwto.org/>.
2. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / В.Л. Петранівський, М.Й. Рутинський; за ред. Ф.Д. Заставного. – К. : Знання, 2006. – 575 с.
3. Про замки України з акад. Б. Возницьким [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2008/07/080719_castles_interactive_is.shtml.

***

Кикоть М.С.
Науковий керівник: В.І. Новикова

ДІЛОВИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ

Актуальність. Діловий туризм – один із найбільших сегментів світової туристичної галузі, що характеризується особливими вимогами до організації подорожей, сформованим профілем споживачів, тривалим впливом на функціонування національної економіки та підвищеними вимогами до наявних ресурсів, інфраструктури транспорту та зв'язку.

Ділові подорожі, або МІСЕ-туризм (від англ. Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions), вважаються одним із найприбутковіших для організаторів видів туризму і водночас такими, що стимулюють як розвиток інших його видів, так і діяльність навіть не пов'язаних із ним галузей національної економіки.

Щорічно в світі здійснюється більше 100 млн. бізнес-турів. Частка бізнес-туризму в світі, за оцінками експертів ВТО, становить майже 20%, а 50% доходів авіакомпаній та 60% доходів готелів становить обслуговування туристів саме цієї категорії.

На діловий туризм уже припадає \$ 399 млрд. з \$ 6,5 трлн. загальносвітового обороту туристичної галузі. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації, протягом найближчих десяти років оборот ділового туризму збільшиться вп'ятеро – з \$ 399 млрд. до \$ 2 трлн., а кількість ділових поїздок потроїться – з 564 млн. заходів до 1,6 млрд.

Сьогодні тема дослідження розвитку ділового туризму в нашій країні є дуже актуальною, адже Україна, яка розташована в центрі Європи, на перехресті транспортних шляхів, і яка має для поступального розвитку своєї туристичної сфери сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку туристичних послуг. Створення інфраструктури ділового туризму в Україні сприятиме

всебічному розвитку міст зокрема і держави загалом. Саме тому дослідженням даного напрямку в останні роки приділяється багато уваги.

Вивченість у науковій літературі. Проблема розвитку ділового туризму в Україні й світі присвятили свої праці такі вчені, як: С.І. Нікітенко, М.П. Мальська, В.К. Федорченко, В.А. Квартальнов [3], А.Ю. Александрова, С.П. Кузик, М. Гасієв та ін.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан та висвітлити основні проблеми розвитку бізнес-туризму в Україні як найбільш перспективного та пріоритетного виду туризму.

Виклад основного матеріалу. Поняття «діловий туризм» виникло недавно. У світі про нього заговорили як про прибутковий і самостійний вид туризму в 1970-1980-х роках. Під поняттям «діловий туризм» розуміють поїздки, пов'язані з виконанням фахових обов'язків з метою відвідування об'єктів, що належать фірмі або становлять для неї певний інтерес, називаючись «бізнес-поїздками» [1].

До сфери ділового туризму зараховують організацію різних конференцій, семінарів, симпозіумів, а також виставки, ярмарки, а дехто з дослідників – і «човниковий» туризм, який здійснюють дрібні оптові торговці задля закупок або продажу дрібних партій популярних товарів. Такі короткотермінові поїздки можуть відбуватися в середині країни або навіть за її межами. Особливістю ділового туризму є те, що це зазвичай дорогі поїздки, яким відповідають послуги найвищого класу і на яких впливає чинник сезонності.

За визначенням О.О. Бейдика «туризм діловий – це подорожі, метою яких є участь у конференціях, конгресах і, як правило, це подорожі спеціалізованих груп однорідного професійного складу (в основному за рахунок підприємства)», «туризм комерційний – вид туризму, що здійснюється громадянами до зарубіжних країн, у тому числі і до країн СНД, з метою отримання прибутку» [2].

Діловий туризм є досить широким поняттям. У структурі цього виду туризму виділяють два сегменти – класичні ділові поїздки (КДП) і сегмент, назву якого утворює відома англійська аббревіатура MICE. Аббревіатуру складають перші букви англійських слів: Meetings – М (зустрічі), Incentives – І (інсентив-заходи), Conventions – С (конференції), Exhibitions – Е (виставки).

Щодо КДП, то це «власне робота на виїзді» (відрядження з конкретними службовими цілями – реалізацією бізнес-функцій компаніями і фірмами) або поїздки для укладання нових контрактів в сфері бізнесу (свого роду «момент істини» у роботі суб'єктів бізнесу).

MICE-заходи, як правило, полягають в «обслуговуванні» власне бізнес-діяльності фірм (обмін досвідом, презентація товарів і послуг, підготовка майбутніх договорів тощо), тобто робота на перспективу, або здійснення допоміжних функцій (заохочення співробітників і т.п.).

Малюк Т.А. [3] у діловому туризмі визначає такі види:

- а) конгресовий (конгреси, конференції, семінари тощо);
- б) комерційний;

в) аграрний;

г) промисловий (в розумінні відповідних галузей промисловості).

Основа ділової поїздки – насичена програма зустрічей і заходів, які сплановані заздалегідь. Бізнес-тури організовується в поєднанні з культурною та екскурсійною програмою, яка цікава для конкретного клієнта. Зазвичай в стандартну (базову) програму ділової частини бізнес-туру входить оформлення візи, проживання, сніданки, трансфери.

Діловий туризм охоплює групи людей, об'єднаних єдиною метою або фаховими інтересами. Це можуть бути бізнесмени, інженери, лікарі, педагоги, спеціалісти сільського господарства, які здійснюють туристичні подорожі за спеціальними програмами і маршрутами.

В Україні існує ціла низка проблем, які заважають швидкому розвитку туризму взагалі та діловому туризму зокрема.

У нас немає стандартів і технічних регламентів, гармонізованих з європейськими, щодо туристичних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури. Інфраструктурне й інформаційне облаштування цих об'єктів не відповідає сучасним вимогам. Матеріально-технічна база сфери туризму і курортів, зокрема, санаторно-курортних закладів, відверто застаріла. В Україні спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів туристичної галузі з відповідним світовим досвідом.

Сьогодні існує нагальна необхідність модернізації засобів розміщення для ділових відвідувачів України. За висновками дослідження міжнародних ділових організацій, столиця й інші місця України виявляються далеко не на висоті за якістю ділової інфраструктури. Менше 20% українських готелів сьогодні відповідають вимогам світових стандартів за рівнем комфорту [4].

Сучасний український готель повинен об'єднувати в собі можливості інфраструктури бізнес-центру, центру дозвілля, а також підприємств торгівлі та сфери послуг. Зразковий перелік послуг для ділових туристів включає і телекомунікаційні послуги, тобто можливість отримання та передачі інформації, спілкування і хорошу технічну оснащеність місця тимчасового мешкання [5].

Технічні рішення надання телекомунікаційних послуг повинні враховувати всі найновітніші та популярні способи обміну інформацією. Послуги українських бізнес-центрів мають відповідати найвищим міжнародним вимогам, створювати комфортну звичну обстановку іноземним бізнес-туристам, не створювати в них почуття дискомфорту. Адже, головне для бізнесменів, які знаходяться далеко від рідних пенатів, – тримати руку на пульсі свого бізнесу. Це означає, що в номері для такого туриста має бути створений свого роду міні-офіс: просторий стіл з хорошим освітленням, комп'ютер із виходом в Інтернет, багатофункціональний телефон прямого зв'язку, необхідно передбачити можливість встановлення в номері факсу з індивідуальним номером.

В умовах ринкової економіки при обмеженості фінансових ресурсів українських підприємств туристичного комплексу, особливо актуальності набуває питання пошуку джерел їхнього фінансування. Перспектива розвитку цього комплексу визначається, насамперед, характером інвестиційної політики в країні.

Управління інвестиційною привабливістю та податкове стимулювання є важливими чинниками, що впливають на залучення як іноземних, так і внутрішніх інвестицій у туристичну галузь [6].

Розвиток світових новітніх технологій в електроніці та супутникового зв'язку вже сьогодні вимагає від організаторів національного конгресового туризму проводити в Україні ділові конференції з використанням сучасних інноваційних технологій: за допомогою комп'ютера надсилати бізнес-туристам запрошення на конференції та конгреси, знайомити їх з програмою, надавати можливість слідкувати за виступами і, навіть, брати участь в обговоренні питань та голосувати дистанційно.

Сучасна тенденція в організації конференцій, симпозіумів, конгресів, семінарів вже не орієнтується на глобальні відкриття або ж отримання нової інформації. Ділові люди, що працюють в різних сферах, в тому числі в науці, чекають від ділової поїздки не лише укладання нових вигідних договорів, але й підвищення творчої активності в результаті зміни обстановки та отримання нових незабутніх вражень про нову країну чи регіон, які можуть забезпечуватися лише національною специфікою. Чим більш диференційованою вона є, тим краще [2].

Висновки. Отже, сучасний туризм із діловою метою стає найбільш перспективним видом туризму через свою позасезонність, прогностичність, орієнтацію на клієнта з високим рівнем доходу. При цьому головним гальмом розвитку ділового туризму є відсутність належного готельного господарства. Інфраструктурне й інформаційне облаштування туристичних об'єктів не відповідає сучасним вимогам. Матеріально-технічна база санаторно-курортних закладів відверто застаріла. Відчувається дефіцит кваліфікованих кадрів туристичної галузі з відповідним світовим досвідом. І, звісно, особливої актуальності набуває питання пошуку джерел фінансування розвитку туристичної галузі взагалі та ділового туризму зокрема.

Входження України до дедалі більшої кількості міжнародних організацій, проведення тут європейських і світових форумів, спортивних змагань і чемпіонатів дають змогу швидко змінити ситуацію на краще. Україна має всі можливості стати діловою туристичною державою світового рівня.

1. Андренко Б.В. Загальна характеристика, особливості організації і проведення комерційних ділових заходів / Б.В. Андренко // ХНАМГ : наук.-техн. зб. – 2008. – № 85. – С. 58–62.
2. Діловий туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://knowledge.allbest.ru/sport/2c0a65625b3bc79a5c43a89421216d37_1.html.

3. Масляк П.О. Рекреаційна географія : навч. посіб. / П.О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
4. Організація готельного господарства : навч. посіб. / О.М. Головка та ін. – К. : Кондор, 2012. – 338 с.
5. Федорченко В.К. Готельне господарство: основні показники, оцінка якості послуг : навч. посіб. / В.К. Федорченко, І.М. Мініч. – К. : Логос, 1999. – 76 с.
6. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму / В.К. Федорченко. – К. : Слово, 2004. – 471 с.

***

Клименко О.А.
Науковий керівник: В.І. Новикова

РОЗВИТОК ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Актуальність. У світі за останні кілька десятиліть гірськолижний туризм завоював велику популярність і входить до найпопулярніших активних видів відпочинку. В Україні ця індустрія почала розвиватись не так давно, але розвиток відбувається бурхливо. Відпочинок із застосуванням гірських лиж тепер став справжньою ознакою престижу та життєвого успіху.

Вивченість у науковій літературі. Питання розвитку гірськолижного туризму у своїх роботах висвітлювали такі науковці, як О.В. Бабкін, Р.К. Мілл, П.О. Масляк, І.В. Смаль, М.М. Покоłodна та ін.

Мета статті – схарактеризувати основні вітчизняні гірськолижні курорти Українських Карпатах.

Виклад основного матеріалу. Гірськолижний туризм у повній мірі відповідає всім сучасним соціальним та економічним реаліям. Це не тільки престижно, але і можливість оригінально, цікаво та корисно для власного здоров'я провести час. Соціальний і віковий діапазон цього різновиду активного відпочинку доволі широкий: його можуть собі дозволити політики та домогосподарки, студенти та олігархи, діти та пенсіонери.

Гірськолижний туризм є комбінованим видом туристичної діяльності, адже включає елементи таких видів, як: лікувально-оздоровчий, спортивно-оздоровчий, екологічний. Він має яскраво виражений сезонний характер.

В Україні гірськолижний туризм найбільш розповсюджений у Карпатах, адже там для нього сприятливі орографічні (середньовисокі гори з некрутими схилами) та кліматичні (випадає достатня кількість опадів у вигляді снігу, тривалий період із низькими температурами) умови.

В Українських Карпатах розташовано чотири основні вітчизняні гірськолижні курорти: Драгобрат, Славське, Яблуниця та Буковель.

Найвідоміший гірськолижний курорт «Буковель», що знаходиться неподалік від с. Поляниця (Яремчанська міська рада, Івано-Франківська обл.), розміщується на висоті 900 м у підніжжя однойменної гори, від назви якої і походить. Сніг тут випадає рано й у великій кількості. 56 гірськолижних трас (довжиною від 300 до 2353 м, з перепадом висот від 40 до 285 м) усіх рівнів

складності, загальною протяжністю понад 55 км розташовані на п'яти горах: Довга (1372 м), Буковель (1127 м), Бульчиньоха (1455 м), Бабин Погар (1180 м), Чорна Клева (1241 м). Траси проходять на спеціально підготовлених схилах із трав'яною основою. Всі обладнані сніговими гарматами та захищені від прямого сонячного проміння. Траси готують для катання спеціальною снігонапилувальною та сніготрамбувальною технікою. Освітлення трьох схилів дозволяє кататися й у вечірній період. У сезон на курорті функціонують 16 сучасних витягів (11 чотирикрісельних, по 1 дво- та трикрісельних, 1 бугель, 2 мультиліфти) із загальною пропускну здатністю 34700 осіб/год. [1, 2].

Яблуниця (Яремчанська міська рада, Івано-Франківська обл.) знаходиться практично на межі Івано-Франківської і Закарпатської областей, недалеко від знаменитого Яблунецького перевалу. Тут є 10 бугельних підйомників довжиною від 100 до 1100 м (з них 2 у самому селі і 2 – безпосередньо на перевалі). Траси різного рівня складності. Дуже зручний під'їзд до трас.

Славське (Сколівський район, Львівська обл.) – один із найпопулярніших українських гірськолижних курортів, де прокладено кілька гірськолижних трас європейського рівня із крісельними та бугельними підйомниками. Траси мають довжину 600–1000 м, ширину 100–150 м, перепад висот 150–200 м. Побудовані вони на горах Тростян (висота 1236 м, за складністю трас може суперничати з Альпами), Погар, Менчул і Політехнік (досить полого траса, без різких перепадів).

Драгобрат (Рахівський район, Закарпатська обл.) – найвисокогірніша лижна база Українських Карпат, розташована на висоті 1400 м, на стику хвойних лісів і альпійських луків, у підніжжя г. Стіг (1707 м) і гірського масиву Близнеця (1883 м). Тут цікаво лижнику з будь-яким рівнем кваліфікації. Наявність великого сніжного покриву (до 5 м) роблять Драгобрат райським місцем для сноубордистів. До послуг відпочиваючих три підйомники з трасами від 500 м (дитяча) до 2500 м. Загальна довжина трас становить понад 9 км. У червні і першій половині липня можливе катання на сніжниках довжиною до 500 м. Працюють освітлені траси.

З огляду на невідпинне зростання популярності й моди на гірськолижний спорт, а також беручи до уваги виняткові особливості (наявні унікальні природні ресурси і значну освоєність), розвиток гірськолижного туризму в Карпатському регіоні надзвичайно перспективний та економічно доцільний. Також активний розвиток цього виду туризму в Карпатах сприятиме й підвищенню міжнародного авторитету Української держави.

Висновки. Україна для розвитку гірськолижного туризму має всі об'єктивні передумови: зручне географічне положення, сприятливий рельєф і клімат. В країні функціонують чимало гірськолижних курортів, чотири з яких є основними: Буковель, Яблуниця, Славське та Драгобарт.

1. Буковель // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%8C>.

2. Гірськолижний туризм в Карпатах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://turizm-karpaty.com.ua>
3. Новикова В.І. Специфіка інфраструктури гірськолижних курортів / В.І. Новикова, О.С. Івко // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 жовтня 2014 р., м. Черкаси). – Черкаси : Брама-Україна, 2014. – С. 179–188.
4. Славське // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5>.

***

Коваленко В.І.
Науковий керівник: В.І. Новикова

ДІЛОВИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СТАН, ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

Туризм є однією з найбільш динамічних та прибуткових галузей економіки. У галузі туризму зайнято більше ніж 250 млн. людей, тобто кожний десятий працівник світу. На його долю припадає 7% загального обсягу інвестицій, 11% світових споживчих витрат, 5% всіх податкових надходжень та третина всієї світової торгівлі послугами. Туризм впливає на такі основні сектори господарства, як транспорт та зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного вжитку й багато інших, прискорюючи соціально-економічний розвиток. Згідно з прогнозами спеціалістів, ХХІ ст. стає століттям туризму.

В світі швидкими темпами розвивається діловий туризм, оскільки він є дуже прибутковим і має величезне значення для країн з економічної точки зору. Щороку в світі здійснюється більше ніж 100 млн. бізнес-турів. Частка ділового туризму в світі, за оцінками експертів ВТО, становить близько 20 відсотків, а 50% доходів авіакомпаній та складає обслуговування пасажирів саме категорії бізнес-туризму.

На сьогоднішній день діловий туризм – це економічний феномен ХХ ст. Він вважається галуззю світового господарства, що найбільше розвивається.

Статистика показує, що прогресія ділового туризму лише збільшується і піднімає його на ще вищу ланку у світових масштабах. Якщо на сьогодні кількість ділових міжнародних подорожей являє близько 0,5 млрд. за рік, то на 2020 р. ця цифра прогнозовано збільшиться у три рази та складе як мінімум 1,6 млрд. подорожей. Відповідно грошові обороти збільшаться ще більше та, на думку експертів, складатимуть близько \$ 2 трлн., а це несе економічне зростання та нові робочі місця.

Терміни «ділова поїздка» і «діловий туризм» часто використовуються як взаємозамінні, але існує якісна відмінність між ними. Діловий туризм є більш широким терміном, який охоплює всі аспекти досвіду ділових мандрівників. Крім того, з використанням стандартної інтерпретації терміна «туризм» або «туристський» цей термін визначає тих ділових людей, які є справжніми

туристами, іншими словами ті, хто знаходиться поза межами дому протягом принаймні однієї ночі. Ділові поїздки ж можуть включати тих, хто робить одноденні поїздки в ділових цілях, а отже не відповідають «туристам» в традиційному розумінні цього терміну.

Роб Девідсон визначає бізнес-туризм в такий спосіб: діловий туризм стосується людей, які подорожують з метою, що пов'язана з їх роботою. Як така, вона являє собою одну з найстаріших форм туризму, адже людина почала подорожувати з метою торгівлі з дуже давніх часів. Діловий туризм – це прогресивний напрямок сучасної туристичної індустрії, що стрімко розвивається. Завдяки йому можна не тільки знайти нових партнерів для бізнесу й підвищити кваліфікацію персоналу, але й закріпити нові знайомства та ділові відносини під час культурно-відпочинкової програми після завершення ділового заходу.

Визначення ділового туризму є простим, але воно охоплює безліч різних форм ділових поїздок і туризму, серед них:

- місцеві, регіональні та національні наради і конференції;
- основні міжнародні конгреси і з'їзди;
- навчальні курси;
- виставки та ярмарки;
- запуск нових продуктів;
- заохочувальні тури;
- короткострокова міграція на роботу;
- обміни студентами та викладачами;
- військова служба поза межами своєї бази;
- благодійні фонди поза межами своєї постійної локації;
- державні службовці, які подорожують на службі держави;
- окремі загальні ділові поїздки.

Тому зрозуміло, що діловий туризм являє собою багатогранний, комплексний, перспективний вид бізнесу, хоча і досить молодий навіть з погляду світового досвіду, а в Україні бізнес-туризм виник і почав розвиватися зовсім нещодавно – в середині дев'яностих років минулого століття. Україна є привабливою країною для розвитку ділового туризму, тож цей ринок ще знаходиться на стадії швидкого зростання. Велика кількість компаній виходять на міжнародний ринок та, відповідно, активно подорожують та приймають партнерів не лише з України, а і з-за кордону. Проте, тривалий економічний спад не дозволяє цій галузі повноцінно розвиватися, гальмує введення інновацій та покращення інфраструктури, а оскільки криза негативно впливає на підприємства та корпорації, то і стан ділового туризму не покращується.

Київ – найбільше місто України та її столиця, один з найбільших транспортних центрів Східної Європи, з високим промисловим та науковим потенціалом, насичений великою кількістю об'єктів туристичної інфраструктури. Більшість готелів, що належать до великих світових мереж, знаходяться саме у Києві (HYATT, Radisson SAS, Intercontinental та інші). Ці готелі обладнані відповідно до всіх стандартів ділового туризму, а отже,

здатні проводити ділові заходи на міжнародному рівні. Виставкові центри столиці також є досить потужними. Наприклад, лише у «КиївЕкспоПлаза» у. у рамках виставок щороку організовується більше 350 конференцій, у тому числі і з міжнародними учасниками. А також у конференц-залах, павільйонах поза виставковою програмою проходить більше 160 конференцій та великих корпоративних заходів в рік.

На Західній Україні добре проводити конгреси, семінари, тренінги за загальноекономічними, науковими чи культурологічними питаннями, які не зв'язані з конкретними галузями промисловості, а також конгреси та зустрічі, що присвячені питанням транскордонної співпраці.

Нефункціонування та втрата таких регіонів як Крим та Схід України є досить тяжкими, адже Крим є традиційним туристичним регіоном, який мав можливості для діяльності ділового туризму, багато п'ятизіркових готелів, оснащених необхідними потужностями, місткими конференц-залами, а Схід України був головною бізнес-артерією України.

Загалом існує велика кількість проблем, які перешкоджають розвитку ділового туризму:

1. Відсутність необхідної та правдивої інформації про розвиток ділового туризму, державної політики в сфері бізнес-туризму в Україні;

2. Слабка інфраструктура ділового туризму. За результатами дослідження міжнародних організацій Київ і інші міста України виявляються далеко не на висоті за якістю ділової інфраструктури. Менше 20 відсотків українських готелів сьогодні відповідають вимогам світових стандартів за рівнем комфорту

3. Невідповідність ціни якості послуг, що надаються. Крім того, з огляду на, що «загальносвітовою тенденцією виступає переважне використання для подорожей авіатранспорту, мала розвиненість інфраструктури авіатранспорту знижує приплив іноземних ділових туристів в Україну.

4. Нерівномірний розподіл ділових туристів по території України. В основному в Україні розвивається напрямок «ділового» туризму в великих містах, особливо Києві, Харкові, та Дніпропетровську

5. Відсутність ефективної маркетингової політики для просування ділового туризму на зарубіжних ринках.

6. Недостатньо розвинена система професійної підготовки та перепідготовки кадрів для індустрії ділового туризму. Послуги з навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері ділового туризму пропонує Асоціація ділового туризму України шляхом організації тренінгів, семінарів, міжнародних конференцій. Цього недостатньо для забезпечення європейської якості обслуговування ділових туристів.

Для подальшого розвитку ділового туризму в Україні необхідно вирішити основні проблеми економіки та держави, налагоджувати міжнародні зв'язки та тісну співпрацю всередині країни.

***

СІЛЬСЬКИЙ (ЗЕЛЕНИЙ) ТУРИЗМ: МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ, ПОШИРЕННЯ НА ЧЕРКАЩИНІ

Актуальність. Все більше людей відчують потребу відпочити від шаленого ритму міста та поринути у дивовижний світ природи, сьогодні міський житель надає перевагу активному відпочинку в місцях з екологічно чистим довкіллям, а також шукає можливостей культурного збагачення, самоосвіти. Всі ці потреби може забезпечити сільський (зелений) туризм: красиві ландшафти, лісові угіддя, зелені зони, де прекрасне чисте повітря, річки, місцевості, де збережені національні традиції, фольклор, музеї, церкви та архітектурні пам'ятки. У більшості країн розвиток сільського (зеленого) туризму розглядається як невід'ємна складова комплексного соціально-економічного розвитку села та як один із засобів вирішення багатьох сільських проблем, тому і в Україні, незважаючи на велику кількість поки-що невирішених проблем, цей напрям слід активно просувати.

Вивченість у науковій літературі. Чимало науковців, які займаються вивченням світового досвіду розвитку сільського (зеленого) туризму, серед яких М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінько, С.П. Кузик, Д.В. Ніколаєнко та ін., доводять, що в Україні є всі шанси успішно впроваджувати такий досвід для розширення можливостей здійснення цього виду туристської діяльності.

Мета статті – показати можливості розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні та поширення його на території Черкаської обл.

Виклад основного матеріалу. Сільський (зелений) туризм є формою діяльності сільського населення з надання послуг із проживання та харчування на садибі господаря та видом відпочинку міських жителів. Такий вид туристської діяльності позитивно впливає на учасників цього процесу і дає можливість [5]:

- 1) господарям (приймаючій стороні – сільським жителям):
  - розширити сферу зайнятості, особливо жінкам;
  - мати додатковий (а іноді й основний) заробіток;
  - розширити можливості реалізації продукції власного підсобного господарства, до того ж на місці, і не в якості сільськогосподарської сировини, а готових продуктів харчування після відповідної обробки і приготування;
- 2) туристам (приїжджим, відпочиваючим – міським жителям):
  - ознайомитись із сільськогосподарським виробництвом (виготовлення в домашніх умовах продуктів харчування, догляд за свійськими тваринами);
  - споглядати і брати участь у роботі ремісників;
  - знайомитися з національними традиціями, культурою, народними святами.

Позитивний вплив сільського (зеленого) туризму проявляється не лише у вдосконаленні ведення індивідуальних господарств (розширення асортименту сільськогосподарських культур, урізноманітнення присадибного тваринництва, започаткування тепличного господарства, покращення

благоустрою садиб та удосконалення комунального облаштування житла тощо), а й у загальному розвитку села. Присутність відпочиваючих стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та ін. [1, 5].

Суттєву роль відіграє розвиток сільського (зеленого) туризму у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати і обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни і санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з гостями розширює їх кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах.

Серед передумов для розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні [1]:

- наявність великої кількості сільських приватних садиб (в українських селах нараховується 6,3 млн. житлових будинків, майже 10% з яких можуть використовуватися для прийому туристів);
- у сільській місцевості велика частка незайнятого або частково зайнятого працездатного населення (лише близько 10% працездатного населення працює в агровиробничій сфері за трудовими угодами);
- наявність готової до реалізації сільгосппродукції, 2/3 якої виробляється у приватних особистих селянських господарствах.

У 2004 р. Спілкою сприяння розвитку сільського (зеленого) туризму України була запроваджена система екологічної якості «Зелена садиба», а згодом – система добровільної категоризації сільських садиб «Українська гостинна садиба». Ця категоризація передбачає визначення рівня організації і побутових зручностей по відношенню до клієнта. Замість зірочок, що використовують у готельному бізнесі, тут – квіточки.

Якщо садиба квіточок не має, то вона відповідає мінімальним вимогам, встановленим до місць розміщення туристів та відпочиваючих, при цьому всі зручності на вулиці, але дотримуються вимоги до чистоти води і продуктів. Одну квіточку садиба отримує у разі відповідності встановленим мінімальним вимогам та вимогам, що стосуються озеленення території, паркування автотранспорту, мінімальних розмірів ліжок, площ санітарних приміщень та проходження навчань власниками садиб. Садиба з двома квіточками повинна відповідати встановленим вимогам першої категорії та вимогам, які передбачають наявність світової вивіски, окремого входу для гостей, наявності дитячого майданчику, лазні або сауни та доступу до Інтернету. Найвища оцінка – три квіточки. Це означає, що садиба відповідає вимогам другої категорії та вимогам, які передбачають наявність басейну, гаража, в кожній кімнаті – телевізора, холодильника, оздоблення місць відпочинку натуральними матеріалами, 100% одно- та двомісних кімнат, цілодобове гаряче та холодне водопостачання, наявність Інтернету, великий вибір розваг тощо [4]. Із підвищенням категорії садиби зростають вимоги до оснащення кімнат, будинку, території навколо будинку, а також до самих власників як організаторів сільського (зеленого) туризму.

Агросадиби пропонують своїм відвідувачам не тільки відпочинок на природі та проживання у мальовничій місцевості, а й багато цікавих екскурсійних програм, заходів, майстер-класів від майстрів народного мистецтва та ласування смачними стравами української кухні, приготовленими за старовинними рецептами.

На Черкащині, що традиційно вважається краєм землеробів, щороку збільшується кількість садиб, задіяних у сільському (зеленому) туризмі: якщо у 2011 р. їх було 21, то у 2015 р. – 34, хоча зареєстровано понад 100 осель, які планують займатися таким видом діяльності. Найрозвиненішими у цьому відношенні є Смілянський (9 садиб), Черкаський та Канівський райони (по 6 садиб). Середня завантаженість сільських садиб (за інформацією власників) становить близько 60%. Їх відвідувачами стають не тільки внутрішні туристи із різних регіонів України, передусім із столичного, а й зарубіжні гості з Росії, Німеччини, Ізраїлю та ін. [2, 3]

Чимало садиб Черкаської обл. входить до мережі «Українська гостинна садиба» та має відповідну категорію (табл. 1).

Таблиця 1

Садиби Черкащини, що входять до мережі «Українська гостинна садиба», за категоріями (за матеріалами [4])

Категорії	Назва садиби	Місце розташування	
		поселення	адміністративний район
третя (три квіточки)	Лісова легенда	с. Сунки	Смілянський
	Гостинна садиба Анни Фабріччі	с. Полянецьке	Уманський
	Коло друзів	с. Будище	Черкаський
друга (дві квіточки)	Холодноярський зорепад	с. Зелевки	Смілянський
	Тарасові дороги	с. Моринці	Звенигородський
перша (одна квіточка)	Кобзарева колиска	с. Моринці	Звенигородський
	Ялинка	с. Сунки	Смілянський
	Гостинний двір	хутір Буда	Чигиринський
	Хата Отамана	хутір Буда	Чигиринський
	Хата Берегині	хутір Буда	Чигиринський
базова (без квіточок)	Зелена долина	с. Велика Яблунівка	Смілянський
	Журавель	с. Сунки	Смілянський
	Хатинка біля озера	с. Сунки	Смілянський
без категорії	Орхідея	с. Михайлівка	Кам'янський

Із 20 адміністративних районах Черкаської області у 12 діють осередки Всеукраїнської Спільки сприяння розвитку цього виду туристської діяльності [3, 4].

Висновки. Сільський (зелений) туризм за умов вирішення основних проблем, які супроводжують його в Україні, має гарне майбутнє, адже базується на плідному підґрунті у вигляді гостинних господарств, родючих земель, красивої природи, збережених народних традицій і свят. А його активне поширення виступатиме суттєвим позитивним чинником соціально-економічного розвитку села.

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В.І. Биркович // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. зб. – 2008. – № 1 (6). – С. 138–143.
2. Історія // Черкаська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ck-oda.gov.ua/istoriya/>
3. Сільський зелений туризм – один з найперспективніших напрямів туристичної сфери в Черкаській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nt.ck.ua/component/content/article/37/14876.html>.
4. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.greentour.com.ua.
5. Рутинський М.Й. Сільський туризм / М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінько. – К. : Знання, 2006. – 271 с.

***

Орінко О.С., Пискун Ю.М.
Науковий керівник: В.І. Новикова

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ З ВІДВІДУВАННЯМ ТЕМАТИЧНИХ ПАРКІВ І ПАРКІВ РОЗВАГ В УКРАЇНІ

Індустрія туризму утворюється з підприємств, що випускають товари і послуги, без яких не може існувати сучасний туризм. Особливе місце у світовій індустрії розваг займають тематичні парки. Останнім часом вони склали серйозну конкуренцію традиційним з великою кількістю історико-культурних пам'яток. Тематичні парки, які є з одного боку складовою індустрії туризму, а з другого вбирають в себе майже всі її складові, відносять до організації своєї роботи майже всю інфраструктуру туризму.

Безладний туризм знищив уже чимало унікальних куточків природи. Тому процесом відпочинку як різновидом природокористування треба управляти і цю роботу треба ретельно організовувати. Зберігання і розвиток природних територій (парків), що охороняються є одним із пріоритетних напрямків державної екологічної, рекреаційної і розважальної політики. Цілком або частково вилучені з господарського використання, вони мають режим особливої охорони, а на прилягаючих до них ділянках землі і водного простору можуть створюватися охоронні зони, округи з регульованим режимом господарської діяльності, розважальні парки, парки призначені для лікування та ін. Паркові території відносяться до об'єктів загальнонаціонального надбання.

Розрізняють такі основні категорії зазначених територій:

- державні природні заповідники, у тому числі біосферні;

- національні парки;
- природні парки;
- державні природні заказники;
- пам'ятники природи;
- дендрологічні парки і ботанічні сади;
- культурно-розважальні парки;
- історико-архітектурні.

Саме до культурно-розважальних відносяться тематичні парки.

Розважальний-рекреаційний туризм – це пересування людей у вільний час із метою відпочинку, необхідного для відновлення фізичних і емоційних сил людини. Для багатьох країн світу цей вид туризму є найбільше поширеним і масовим. Для його розвитку необхідні рекреаційні ресурси.

У свою чергу тематичні парки підрозділяються на декілька груп, а кожна з цих груп класифікується на підгрупи. На підставі тієї чи іншої теми і створюється тематичний парк, тобто ця класифікація відповідає також і можливій класифікації тематичних парків:

- природознавчі: географічні (географія – наука про Землю); геологічні (про надра Землі);
- гідрогеологічні (про водні ресурси);
- ландшафтні (сади і парки, мальовничі природні місця);
- екологічні: екологія міста, визначеної місцевості та ін.; у свою чергу підгрупи діляться на класи: екологія і людина; екологія водного басейну; екологія повітряного басейну; екологія тварин і рослинний світ;
- історичні: історико-краєзнавчі; археологічні; етнографічні;
- археологічні: будівництва древніх поселень, городищ, поховань, зброя, знаряддя праці, посуд, прикраси та ін.;
- етнографічні: побут, культура, народні промисли в їхньому історичному розвитку;
- мистецтвознавчі: живопис; скульптура; декоративно-прикладне мистецтво; театральні-музичні екскурсії;
- літературні: літературно-біографічні (по місцях, пов'язаних із життям і творчістю поета, письменника); історико-літературні (розкривають визначений історичний етап розвитку літератури); літературно-художні (по місцях подій, що знайшли відбиток у творах);
- архітектурно-містобудівні: освітлення пам'ятників архітектури визначених стилів; творчість окремих архітекторів; історична і сучасна забудови міста;
- виробничі: виробничо-історичні; виробничо-економічні; виробничо-технічні.

Звичайно завжди вважалося, що «культурно-пізнавальний» туризм – це поїздка, що передбачає обов'язкове відвідання музеїв, огляд пам'ятників архітектури й археологічних розкопок. Але останнім часом розвивається ще одна «розважальна» складова всякої екскурсійної програми, причому відповідно до одного з останніх досліджень італійського центру «Sociometrica», саме «розважальні» екскурсії грають усе більш значну роль у європейській індустрії туризму.

Країни, які орієнтують свою економіку на розвиток туризму, як однієї з найприбутковіших галузей, вже звернули свою увагу на створення тематичних парків.

Тематичні парки користуються величезною популярністю, у тому числі, й іноземних туристів, їх мережа інтенсивно розвивається, справа приносить значні прибутки і відноситься до перспективних напрямів розвитку індустрії дозвілля. Проте, в Україні немає жодного такого парку.

В Україні ринок тематичних парків знаходиться на стадії розвитку. Більшість нині функціонуючих парків розваг – це реконструйовані та добудовані парки культури та відпочинку, що лишилися з радянських часів. Наприклад, Центральний парк розваг у Харкові в 2012 р. було повністю оновлено. Зараз парк поділено на тематичні зони: Дитячий парк, Екстрим-парк, Сімейно-розважальна зона, Французький парк, Ретро-парк, Середньовічна площа, спортивні майданчики. В парку щодня проходять безкоштовні розважальні програми для дітей, лялькові вистави, ретро-вечори, проводиться екскурсія. Парк отримав престижну міжнародну премію «Golden Pony Awards–2013» за сучасну концепцію і тематичне оформлення.

Радянські парки розваг розбудовували під відкритим небом (відкриті парки). Останнім часом через велику вартість та незначну кількість землі в центрі міст, а також з метою підібратися ближче до споживача та функціонувати цілий рік, парки стали розташовувати в торгівельно-розважальних центрах (криті парки).

Далі наведемо приклади функціонуючих тематичних парків України:

1. Парк мініатюр. Парк «Київ в мініатюрі» знаходиться на березі Дніпра в Гідропарку біля ресторану «Млин». Представляє колекцію найбільш відомих пам'яток архітектури сучасного Києва в масштабі 1 : 33. Парк відкрився 23 червня 2006 р. Площа мініатюрного міста 1,8 га [3]. На цей час у міні Києві розташовано 48 макетів та 700 «мешканців».

2. Парк-музей під відкритим небом. Парк кованих фігур – унікальний в Європі парк предметів ковальського мистецтва, закладений в Донецьку 2001 р. у Ворошиловському районі міста, на території скверу біля Донецького міськвиконкому за адресою: місто Донецьк, вулиця Артема, 98. Поруч із кованими скульптурами розташувалася галявина казок, на якій стоять вирізані з липи й граба цільні дерев'яні скульптури казкових героїв [4].

3. Адаптована «диснейська» модель тематичного парку. «Парк Київська Русь», розташований в с. Копачів Обухівського району, – це відтворення Древнього Києва V-XIII ст., столиці найбільшої середньовічної імперії – Київська Русь, у розмірах його історичного центру, відомого як Дитинець (Кремль) Києва або Град Володимира. В парку відтворюється його архітектурний образ у повному обсязі, в масштабі 1 : 1. Парк займає площу в 10 га [5].

1. Tourism: 2020 Vision // Офіційний сайт UnWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unwto.org/facts/eng/vision.htm>.

2. Сединкина О.Н. Экономико-географический анализ развития тематических парков в мире : автореф. ... дис. канд. геогр. наук : 25.00.24 / О.Н. Сединкина. – М, 2009. – 25 с.
3. Офіційний сайт тематичного парку «Київ в мініатюрі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minikiev.kiev.ua/>.
4. Офіційний сайт «Парку кованих фігур» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pkf.donbass.name/>.
5. Офіційний сайт «Парку Київська Русь» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parkkyivrus.com>

***

Радченко М.І.
Науковий керівник: В.І. Новикова

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КУПАЛЬНО-ПЛЯЖНОГО ТУРИЗМУ В ПІВНІЧНО-АТЛАНТИЧНОМУ БАСЕЙНІ

Однією з проблем у розвитку купально-пляжного туризму є можлива обмежена кількість місцевих ресурсів такі, як енергія, продовольство, земельні ресурси та вода.

Оскільки туристична галузь має сезонний характер, кількість туристів на певній території в розпал сезону в кілька разів більше в порівнянні з «мертвим» сезоном. Отже, тиск на навколишнє середовище і місцевих жителів у цей період значно зростає. Це відбувається в результаті наступних факторів:

- інтенсивне використання водних і земельних ресурсів;
- постачання і споживання енергії;
- зміна ландшафту через будівництво інфраструктури та туристичних комплексів;
- виробництво відходів;
- ущільнення ґрунту (пошкодження і руйнування вегетації);
- занепокоєння місцевих жителів і фауни (наприклад, шум).

Зростаюче число туристів, які відвідують чутливі природні зони, може поставити під загрозу збереження природних ресурсів цих зон. Так само розвиток туристичної діяльності часто вступає в конфлікт з іншими видами діяльності, такими як сільське і лісове господарство.

Купально-пляжна діяльність може негативно впливати на біологічне різноманіття на водні ресурси. Вода, особливо прісна вода, є одним з найнеобхідніших природних ресурсів нашої планети. Туристична промисловість зазвичай надмірно використовує водні ресурси для забезпечення готелів, басейнів, майданчиків для гольфу та прямого споживання туристами, що може призвести як до дефіциту води та погіршення водопостачання, так і до збільшення обсягу стічних вод. Щодня туристи споживають до 300 л води (до 880 л – у п'ятизіркових готелях) і виробляють близько 180 л стічних вод на людину.

Прямий вплив на природні ресурси в результаті інтенсивного будівництва житла, доріг, аеропортів, пов'язаного з туризмом і відпочинком, і використання земельних ресурсів в якості будівельного матеріалу для створення житлової інфраструктури призводить до їх виснаження і деградації. Це стосується як поновлюваних, так і не відновлюваних ресурсів. Так само лісові масиви часто страждають від туристичної діяльності, пов'язаної із збиранням дров і розчищенням землі від дерев. як у випадку з цінними прибережними зонами Мексиканського заливу, де останні три десятиліття лісові ресурси використовувалися для будівництва літніх будиночків і готелів.

Будівництво готельних і розважальних комплексів часто призводить до перевантаження каналізаційних систем. Очисні споруди у розпал сезону не завжди справляються з великим обсягом стічних вод, і стічні води скидаються в моря і озера, негативно впливаючи на флору і фауну.

Стічні води завдають серйозної шкоди коралових рифів, оскільки сприяють розвитку водоростей (цвітіння водоростей), що призводить до гіпоксії. Гіпоксія – це низький вміст кисню. Для водних екосистем «низький вміст кисню» означає, що його концентрація в літрі води менш ніж 2–3 мг/л. Гіпоксія призводить до загибелі риби, що не тільки тягне за собою скорочення кількості цінних видів риби і завдає шкоди екосистемі, а також створює проблеми місцевим жителям і шкодить пляжному туризму. Гіпоксія – це головним чином проблема гірл річок і прибережних вод, але також може стати проблемою і для озер [1].

Цвітіння водоростей саме по собі вже становить велику проблему. Океан стає червоного або зеленого кольору (залежно від типу водоростей), і це не особливо приємно ще й тому, що туристи і місцеві жителі не мають можливості поплавати. Зміна солоності води може негативно вплинути на прибережну середовище. Забруднення стічними водами також завдає шкоди здоров'ю людей і тварин.

У мальовничих природних зонах, де висока концентрація туристичної діяльності, дуже актуальною проблемою є вивезення відходів. Невірне розташування звалища може позначитися на мальовничості місцевості. Тверді відходи і сміття негативно впливають на привабливість водних ресурсів і берегової лінії [2].

Дослідивши регіони Північно-Атлантичного океану можна зробити висновок, що розвиток туризму продовжується, як і на пляжах теплих регіонів таких, як штат Флорида, Карибські острови, Куба так і в зонах прохолодного клімату – провінція Канади Нова Шотландія, Гренландія. В цьому відіграє велику роль інфраструктура, яка з кожним роком все більше розвивається.

Проаналізувавши розвиток цього виду туризму, можна сказати, що це може призвести до таких наслідків, як: обмежена кількість місцевих ресурсів, деградація земельних ресурсів, забруднення води та ін. Також туристична діяльність може негативно впливати як на біологічне різноманіття так і на водні ресурси.

1. Негативное влияние пляжного туризма на состояние прибрежной зоны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2013/252/3820>
2. Проблемы традиционного прибрежного туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.biodiversity.ru/coastlearn/tourism-rus/why_problems.html
3. Пляжный відпочинок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aelit.com.ua/index.php/letnij-otdykh-s-glavnoj-stranitsy>

***

Самойленко Ю.О.
Науковий керівник: В.І. Новикова

НАДАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ НА КРУЇЗНИХ ЛАЙНЕРАХ ТА АНАЛІЗ ІНФРАСТРУКТУРИ, НЕОБХІДНОЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТУРИСТІВ

Сьогодні на круїзних лайнерах рівень забезпечення туристів різними послугами може зрівнятися лише з найдорожчими курортами. Номенклатура заходів для досягнення цього на борті відрізняється великою розмаїтістю: кілька ресторанів, індивідуальна обробка приміщень і меблів, своя кухня, спортивні й оздоровчі заходи для різних вікових груп, пляж під час стоянок, різні розважальні програми, наявність казино, тематичні лекції, виставки, програми для дітей і підлітків.

Круїзний лайнер – це ціле плавуче місто в мініатюрі, що приймає на свій борт від двохсот до п'ятисот-шістисот туристів і приблизно стільки ж людей обслуговуючого персоналу і команди. Гостям корабля надається можливість розміститися в комфортабельних 2-кімнатних люксах і напівлюксах, а також у 1-місцевих і 2-місцевих номерах із усіма зручностями й у 3- і 4-місцевих сімейних каютах. На теплоходах створені всі умови для того, щоб морська подорож пройшла без турбот. Для мандрівників працюють численні затишні ресторани і бари, магазини, кінозали, музичні салони і різноманітні служби сервісу. На 5–7 просторих пасажирських палубах звичайно розташовано кілька закритих і відкритих басейнів, соляріїв, спортзалів, саун. На всі дні круїзу передбачена різноманітна культурно-розважальна програма. Вона включає екскурсії в місцях швартування корабля, різноманітні розважальні заходи, свята і тематичні дні на борті судна. У продовження усього туру у відпочиваючих практично не буває вільного часу – так щільно складається графік. Крім того, деякі турфірми організують спеціальні круїзи, присвячені якій-небудь окремої професійній, цікавій чи будь-якій іншій тематиці.

Проаналізовані лайнери різних типів за обслуговуванням, дають змогу чітко побачити між ними різницю в наданих послугах. Також на суднах є додаткові послуги, які частіше всього бувають платними: гральні автомати, спортивно-медичні тренажери, сауни, масаж, послуги перукарень, кравців, фотографів, пошти, пралень і хімчистки, продукти і товари, придбані в магазинах, кіосках, буфетах, роботу яких забезпечує судновласник, екскурсії

на березі, телефон. Безкоштовно на теплоходах звичайно надаються: медичне обслуговування, камери схову (крім автоматичних), бібліотека-читальня, дитячі кімнати, користування салонами, внутрішнім телефоном, телевізорами в каютах і салонах, гімнастичними залами, басейнами, ванними і душами, шезлонгами і циновками, постільною і лазневою білизною, довідками довідкового бюро з питань проїзду.

На власних круїзних лайнерах турфірм послуги розподіляються приблизно так само. Туристам дозволяється провозити багаж і ручну поклажу в розмірах, передбачених діючими Правилами. Перелік бортових послуг багато в чому залежить від сегменту туристів – споживачів даного туру.

Організація всієї культурно-розважальної роботи в портах заходу й інші заходи для туристів на борті судна і на березі здійснюється туристською організацією, що орендує судно. Відповідальним представником туристської організації на борті судна є керівник круїзу (керівник морського туристського маршруту, керівник морського туру).

План заходів, проведених туристською організацією на судні, узгоджується із судновою адміністрацією, що сприяє проведенню цих заходів. Адміністрація судна надає працівникам туристської бригади право безкоштовного користування судновою радіотрансляційною мережею, по якій щодня провадиться трансляція передач, грамзаписів і шляхової інформації протягом 7 год. відповідно до програми і розкладу передач.

Харчування туристам надається в судових ресторанах, по вартості, зазначеної в договорі, і по меню, погодженому з керівником групи [1].

Майже всі серйозні круїзні лайнери оснащені стали вже звичними 3D-кінотеатрами. Відрізняється лише судно «Costa Deliziosa», яке забезпечене справжнім 4D-кінотеатром. Глядачів в такому кінотеатрі здивують не тільки візуальні, а й деякі особливі спецефекти. Наприклад, вібруючі крісла і бризки води.

Майже на кожному лайнері зі світовим ім'ям до послуг пасажирів надано новітнє спортивне обладнання, а також можливість позайматися йогою, аеробікою і пілатесом. Особливо вражає фітнес-центр судна «Carnival Conquest», який оснащений гігантським вікном від підлоги до стелі з якого відкривається вид на море [2].

До послуг відпочиваючу безліч барів і ресторанів, магазинів і кінотеатрів, казино й дискотек, бібліотек і оранжерей. Для шанувальників активного відпочинку завжди знайдуться площадки для занять волейболом або баскетболом, полючи для тенісу й міні-гольфа, а також устаткування для різноманітних морських видів спорту: віндсерфінга, дайвінга та ін. Для відпочиваючих доступно навіть навчання: курси іноземних мов і уроки танців, заняття кулінарією й навчання мистецтву малювання

Деякі супер-лайнери можуть запропонувати своїм пасажиром такі розваги, які не зустрінеш на багатьох курортах. Наприклад, ви можете відвідати аквапарк або подивитися новітні театральні постановки, заглянути в планетарій [3].

Послуги на круїзних лайнерах бувають найрізноманітнішими. Їхні види в основному залежать від можливостей лайнера, та від фінансових можливостей споживачі. Аналіз 8 світових круїзних лайнерів, дав можливість вивчити та проаналізувати послуги за критеріями, якими вони відрізняються між собою.

Інфраструктура водного транспорту складається з двох основних елементів: морських і річкових портів і флоту та круїзних суден. Порти призначені для організації посадки й висадки пасажирів, проведення вантажних операцій, зберігання вантажів, нагляду за плаванням, оформлення документації. Для забезпечення цієї мети вони мають у своєму підпорядкуванні необхідні засоби – пасажирські причали, вокзали, різні служби, що забезпечують прийом, стоянку, відправлення суден, навантаження й вивантаження багажу, постачання суден, обслуговування пасажирів. У будівлі пасажирського вокзалу здійснюються всі види операцій по відправленню суден в рейс та їх зустрічі з плавання, в тому числі забезпечення технологічних умов і можливостей для швидкого і ефективного проведення прикордонного, митного і санітарного контролю.

Розташування різних приміщень пасажирського вокзалу повинно забезпечити оптимальні умови для комплексного обслуговування подорожуючих. Важку роль відіграє тут наявність правильної технологічної схеми, яка має забезпечити послідовність всіх операцій з обслуговування пасажирів: надання інформації, реєстрація пасажирів, приймання багажу, митна і паспортна перевірка, швидка і безпечна посадка.

Сучасні круїзні судна розрізняються також за класом. Всесвітньо відомий незалежний довідник круїзів по океану та круїзні судна («Berlitz Ocean Cruising and Cruise Ship»), що оновлюється кожного року, оцінює круїзні судна за понад 400 позиціями, згрупованими в 20 параметрів (технічне забезпечення, простір відкритих палуб та їх обладнання, внутрішнє облаштування та простір приміщень, декор інтер'єрів, меблі, предмети мистецтва, умови розміщення пасажирів в каютах, харчування, професійний рівень обслуговуючого персоналу, якість розважальних програм, стиль проведення круїзів тощо). За їх співвідношенням виставляється загальний бал, який дозволяє віднести судно до класів «стандарт», «преміум» або «люкс».

Чим вище клас лайнера, тим більше в його інтер'єрах натуральних матеріалів, предметів мистецтва, більш якісними будуть столові прибори, посуд, столова і постільна білизна. Суднами класу «стандарт» володіють компанії «Carnival Cruises», «Royal Caribbean International», «Norwegian Cruise Line», «Princess Cruises», «Thomsons Cruises», «Costa Cruises», «Star Clipper», «Star Cruises», «Royal Olympic Cruises», «Orient Line» та ін. Круїзи цих операторів відносно недорогі, але тут забезпечується достойний рівень сервісу, широкий спектр послуг і розваг на борту.

До групи компаній, що мають судна класу «преміум» входять «Celebrity Cruises», «Holland America Line», «Windstar Cruises». Круїзи на суднах цього класу помітно дорожче, але внутрішнє оздоблення, меблі і навіть лежачки на палубах на таких суднах виконані з дерева, тоді як інтер'єр суден компанії Carnival оформлений з пластику і різних замінників. Судна класу «люкс» – найдорожчі і найбільш розкішні. Круїзи на таких лайнерах пропонують «Crystal Cruises», «Canard Line», «Radisson Seven Seas Cruises», «The Yachts of Seabourn», «Sea Drem Yacht Club». Їх відмінна риса – найкращий спектр послуг та найвища якість обслуговування [4].

Сьогодні існує дві основні стратегії створення круїзних суден. Перша полягає у будівництві своєрідних «плавучих міст», що мають значну пасажиромісткість, максимальну різноманітність розваг на борту, а також відносно невисокий рівень експлуатаційних витрат та цін на круїзи. Такі сучасні лайнери являють собою величезний плавучий курорт із «басейнами, аквапарками, спа-центрами, бібліотеками, казино, полями для міні-гольфу, тренажерними залами, джакузі, ресторанами, нічними клубами, барами, магазинами тощо». Друга стратегія передбачає будівництво суден менших розмірів, що відрізняються ексклюзивним комфортом для клієнтів з більш високими вимогами. Світовий круїзний флот становить близько 550 суден [5].

Традиційно каюти на суднах поділяють на класи. Основним принципом такого поділу є ступінь комфортабельності, що за умов відсутності загальноприйнятих критеріїв встановлюється судновласником на основі внутрішньої порівняльної оцінки приміщень цього судна. На класність каюти впливає її місце розташування на судні, оснащення, розміри, кількість місць. Чим на вищій палубі знаходиться каюта, тим вона дорожче. Каюти на носі та кормі дешевші за каюти в центральній частині лайнера. За розташуванням на судні каюти поділяються на: 1) внутрішні каюти без вікна; 2) світлі каюти з вікном: а) у вигляді ілюмінатора, коли каюта розташовується в корпусі судна; б) великим із виходом на палубу для прогулянок; 3) каюти з балконом; 4) сьюті (особливий комфорт, де, окрім всіляких зручностей, є навіть власний садок і басейн).

Шляхами сполучення водного пасажирського транспорту є поверхня вод Світового океану, частинами якого є океани, моря, затоки, протоки, та вод суходолу, представлених судноплавними ділянками річок, великими озерами, водосховищами, магістральними каналами. Транспортування водою передбачає відповідність водних об'єктів за деякими параметрами (ширина, глибина, солоність та ін.) конкретним транспортним засобам [6].

Отже, проаналізувавши інфраструктури, яка потрібна для забезпечення круїзних подорожей можна зробити висновок, що інфраструктура круїзних подорожей – це як морських і річкових портів, флоту та круїзних суден.

1. Fan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://5fan.info/merotrnrnaujqqasrna.html>.
2. Путівка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eputevka.kiev.ua/cikavi-fakti-pro-suchasni-kruiznix-lajnerax/>.

3. Хочу в круиз // Gothtronic [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gothtronic.com/xochu-v-kruyiz/>.
4. Українська бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=4636&start=3.
5. Круизный бизнес на международном и российском туристическом рынке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referatbox.net/page,2,261342-Kruiznyi-bizness-na-mezhhdunarodnom-i-rossiyskom-turisticheskom-rynke.html>.
6. Жигунов Э.А. Проблемы развития круизного туризма / Э.А. Жигунов, С.Д. Градина // Туризм на Северо-Западе России: развитие и инвестиции : сб. тезисов докладов и выступлений на межд. науч.-практ. конф. (2–3 апреля 2002 г., г. Санкт-Петербург). – СПб. : НИИ химии СПбГУ, 2002. – С. 94–98.

***

Сивак О.В.

Науковий керівник: В.І. Новикова

КУПАЛЬНО-ПЛЯЖНИЙ ТУРИЗМ: СУТЬ ПОНЯТТЯ, СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність теми. Туристські потоки з метою відпочинку і розваг є найбільш масовими та визначають географічну структуру міжнародного туризму. Купально-пляжний туризм є одним із видів туризму за метою подорожування, який відноситься саме до розважального туризму.

Мета статті: розглянути поняття і суть купально-пляжного туризму та специфіку його організації.

Виклад основного матеріалу. Купально-пляжний відпочинок традиційно вважається найкращим способом зняття нервового і фізичного стомлення, регенерації сил і енергії. Однак оздоровчий туризм зазнає істотні зміни. Мода на приморські курорти проходить, туристські потоки переорієнтуються. Підвищується інтерес до поїздок в гори і до подорожей з елементами пригод і ризику.

Купально-пляжний туризм – вид туризму, який передбачає відпочинок на узбережжі морів, океанів, річок, озер тощо з метою відновлення фізичних та духовних сили людини та поєднує два основних фактори – це наявність пляжів та відповідного клімату для купання, сонячних ванн тощо. Пляжно-купальний туризм є одним із наймасовіших напрямів і тісно пов'язаний з іншими видами туризму, але переважно він ними доповнюється. Купальні-пляжний відпочинок є одним з найбільш популярних у світі. Три чверті туристів бажають проводити відпустку поблизу води – на річках, озерах, морському узбережжі або в морській подорожі. Найбільш привабливими залишаються морські узбережжя, як складова частина формули пасивного відпочинку, відомої як «три S»: море-сонце-пляж (Sea–Sun–Sand). Для 70% туристів, які прибувають до Іспанії, Греції, Таїланд, Австралію і ряд інших країн, основним мотивом є відпочинок біля моря. Для острівних держав і територій (Кіпр, Гаваї, Куба, Бермуди, Мальдіви та багато ін) купальні-

пляжний відпочинок іноземних туристів став вельми прибутковою галуззю господарства. Сприятливі погодно-кліматичні умови, узбережжя теплих морів сприяли розвитку купально-пляжного відпочинку.

Райони, що спеціалізуються на пляжно-купальному туризмі, практично завжди відповідають трьом найважливішим умовам:

- знаходяться на стиках граничної кількості контрастних середовищ (ідеальне поєднання: гори-моря – різноманітне культурне середовище);
- являють собою зону підвищеної комфортності (ідеальне поєднання наступних показників: тривалість без морозного періоду від 180 до 240 днів, тривалість купального сезону більше 90 днів, тривалість сонячного сяйва до 300 днів, середньорічний атмосферний тиск близько 760 мм ртутного стовпчика, відносна вологість повітря 40–60%);
- додатково орієнтуються на розважальний туризм (як правило, супроводжуються розвинутою інфраструктурою, включаючи санаторії, пансіонати, готелі, яхт-клуби, казино та інші розважальні заклади).

Названим умовам більшою мірою відповідають приморські і острівні території, що є сусідами або знаходяться на території країн з багатим культурним минулим. Відпочинок на морі туристи часто поєднують з участю в найрізноманітніших культурних програмах.

Особливості організації пляжного туризму:

1. Необхідність добре розвинутою туристської інфраструктури.
2. Наявність необхідних рекреаційних ресурсів: водні об'єкти, клімат (інсоляція), ландшафт.
3. Важливо наявність великої кількості додаткових послуг:
  - підприємства харчування (ресторани, бари, кафе);
  - спортивні споруди (басейни, аквапарки, спортзали, майданчики для тенісу, гольфу, волейболу);
  - дитячі майданчики, басейни, мініклуби;
  - розважальні програми (денні, вечірні, дитячі анімаційні програми, ігри, конкурси);
  - розважальна індустрія курортів (дискотеки, казино);
  - прокат автомобілів, спортивного інвентарю, катерів, човнів).

Близькість до населених пунктів необов'язкова.

Купально-пляжний туризм в екзотичних країнах приваблює туристів не тільки спекотним сонцем і чистими пляжами, але і можливістю отримати неординарні враження, ділитися якими вам буде приємно ще довгі роки після відвідування курорту. Сонячні пляжі, блакитне море, нескінченний океан, аромат квітів, веселоці та розваги, тихі вулички і галасливі базари змусять забути про всі неприємності та негаразди. Три чверті туристів воліють проводити відпустку поблизу води на річках, озерах, морському узбережжі або в морській подорожі.

Рекреаційні ресурси України сприятливі для організації купально-пляжного відпочинку та мають не тільки місцеве, а й міжнародне значення.

Безморозний період триває від 150–160 днів на півночі, до 250 днів – на півдні. 150–190 днів упродовж року середньодобова температура перевищує +10°C, що сприяє розвитку всіх видів туризму. Тривалість купального сезону – від 105 до 145 днів. По території України протікає понад 70 тис. річок, найважливіші і найбільші з яких Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець та Дунай. Більшість річок належить до басейнів Чорного і Азовського морів, 4 відсотки – до басейну Балтійського моря. Найбільша річка країни – Дніпро (третя за величиною в Європі) завдовжки 2285 км, з яких 1205 км припадають на територію України. Басейн Дніпра охоплює майже половину території держави. В Україні налічується понад 3 тис. природних озер і 22 тис. штучних водоймищ. Південь країни омивають теплі Чорне та Азовське моря, які належать до басейну Атлантичного океану. Довжина берегової лінії Чорного моря в межах України становить понад 1500 км (з них близько 50% придатні для використання у туристичних цілях). Середня температура води в серпні – 22–25°C, солоність води – 18‰.

1. Александрова А.Ю. Международный туризм / А.Ю. Александрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_tourism/aleks.htm.
2. Управління регіональним розвитком туризму / В.Ф. Семенов, В.Г. Герасименко, Г.П. Горбань, Л.М. Богадьорова. – К., 2007. – 188 с.

***

4. Місце та роль туризму в регіональній господарській структурі

Агазаде О.
Науковий керівник: Н.В. Козубова

ИССЛЕДОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ И В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Актуальность. Динамика развития туристической индустрии является феноменом современной экономической системы. Несмотря на колебания мировой экономики, туристический рынок в последние годы демонстрирует уверенное развитие. 2014-2015 года ознаменовались новыми вызовами для развития мирового туризма. Мир сталкивается с геополитической напряженностью в странах Ближнего Востока, Юго-Восточной Азии, и в Украине; растет уровень террористических угроз и страх перед распространением глобальных пандемий.

Объект исследования – государственное регулирование туризма.

Предмет – государственное регулирование туризма в Украине и в Азербайджане.

Цель данной работы – сравнительное исследования тенденций и перспектив государственного регулирования туризма в Украине и в Азербайджане.

Изложение основного материала. Согласно стратегии социально-экономического развития Украины, рациональное использование природного разнообразия и исторического наследия регионов для развития международного и внутреннего туризма и рекреационной сферы является фактором перехода национальной экономики к позднеиндустриальному этапу общего благосостояния.

Однако по темпам своего развития туристическая отрасль Украины остается на низких рейтинговых позициях мирового туристического рынка. Так, по результатам рейтинга конкурентоспособности туристической индустрии (The Travel & Tourism Competitiveness Index), составленном специалистами Всемирного экономического форума в 2013 г., Украина заняла 76 место, а Азербайджан – 78 место среди 140 стран мира наряду с Перу, Македонией, Албанией и Арменией [1].

Сравнительный анализ двух стран показал, что они имеют много общих черт, начиная от советского прошлого и заканчивая печальными событиями последнего времени – наличием локальных военных конфликтов.

Обретение Азербайджанской Республикой независимости в 1991 г. совпало с обострением политического конфликта с Арменией из-за Нагорного Карабаха, который перерос в вооруженное столкновение, а затем и в крупномасштабные военные действия. Лишь в конце 90-х гг. ситуация стала улучшаться: была создана законодательная база развития туризма в

республике, вводились в эксплуатацию новые современные объекты туристской инфраструктуры. Отмечалось оживление на рынке внутреннего и международного туризма.

Именно влияние государства способствовало развитию туризма как в Азербайджане, так и в Украине.

Большое значение для сферы туризма имели «Государственная программа по развитию туризма в Азербайджанской Республике в 2002-2005 годы» [2], утвержденная Указом Президента Гейдара Алиева, а также «Государственная Программа по социально-экономическому развитию регионов», осуществление которых позволило создать благоприятные условия для построения богатой инфраструктуры и заложить основу интеграции страны на международный рынок туризма. Приобретенный в те годы социально-экономический опыт создал новые возможности для всестороннего развития сферы туризма.

Для повышения конкурентоспособности сферы туризма и курортов Украины необходимо усилить роль государства в этой сфере с одновременным формированием эффективной модели сотрудничества государства, бизнеса и общества. Преодоление имеющихся негативных тенденций, создание системных и комплексных предпосылок для развития туризма и курортов, улучшение функционального и технического качества компонентов национального и региональных туристических продуктов должны стать приоритетами обеспечения устойчивого развития страны в целом и весомым элементом в решении вопросов повышения уровня жизни населения.

Это соответствует ч. 1 ст. 6 Закона «О туризме» [3], где провозглашена «...приоритетность туризма как одного из направлений развития экономики и культуры» как одного из принципов реализации государственной политики в сфере туризма».

В 2006 Кабинет Министров Украины принял Государственную стратегию регионального развития на период до 2015 года, в которой в качестве приоритетного направления определена реструктуризация экономической базы отдельных регионов и создание условий для развития туризма.

В 2008 Кабинет Министров Украины утвердил Стратегию развития туризма и курортов на общегосударственном уровне как отдельного документа.

Подготовка к финалу чемпионата по футболу Евро-2012 в Украине и подготовка к проведению в столице Азербайджана престижного международного конкурса «Евровидение-2012» создали новые предпосылки для увеличения потока туристов со всего мира в обе страны.

В списки мирового наследия ЮНЕСКО включены внутренний город Баку «Ичери шехер» с Дворцом Ширваншахов и Девичьей башня и музей наскальных рисунков «Гобустан». На очереди другие неповторимые исторические и археологические раритеты.

Объявление Президентом Азербайджана Ильхамом Алиевым 2011 г. «Годом туризма» способствовало открытию, новых отелей в туристических районах, были благоустроены и отремонтированы дороги в направлении исторических и культурных заповедников, памятников специального назначения, установлены туристические дорожные знаки, ускорены работы по строительству туристического комплекса «Шахдаг», проведены работы по созданию туристической инфраструктуры в культурно-исторических заповедниках Шабран и Лагич [4]. Осуществлен также проект навигационной системы GoMap, которая включает в себя данные о туристических зонах, памятниках и других ориентирах страны.

Государственной политикой в сфере туризма Азербайджанской Республики осуществляет Министерство культуры и туризма. Статистическую информацию собирает Государственный комитет по статистике (Госкомстат) и Государственная пограничная служба.

Госкомстат Азербайджана является центральным органом исполнительной власти, осуществляющим государственную политику в области статистики и формирует на основе единой методологии официальные статистические сведения о социальной, экономической и демографической ситуации в стране. Он ежегодно выдает статистический сборник, содержащий основную информацию о развитии туризма. В нем публикуются сведения о количестве и деятельности туристических фирм, гостиниц и аналогичных средств размещения туристов, а также о международных туристических потоках в стране.

Государственная пограничная служба Азербайджана – правоохранительный орган специального назначения, призван обеспечивать защиту и неприкосновенность государственных границ республики, она собирает данные о пересечении границы физическими лицами.

Выводы. Эффективная стратегия государственного регулирования туризма станет основой системного решения ряда наиболее острых проблем туристической отрасли как Азербайджана, так и Украины, а именно: несоответствие имеющейся туристической инфраструктуры мировому уровню и современным требованиям потребителей туристического рынка; низкое качество туристических услуг; отсутствие благоприятного инвестиционного климата; слишком сложные по сравнению с общепризнанной международной практикой визовые, таможенные и пограничные процедуры; ведомственная подчиненность заведений размещения, санаторно-курортных и рекреационных учреждений, что затрудняет стандартизацию туристических услуг, повышение их качества и внедрение эффективных механизмов государственного регулирования развития туристической отрасли. Все обозначенные проблемы, характерные для обеих стран, требуют активных государственных шагов и дальнейших научных исследований.

1. TheTravel&Tourism Competitiveness Report 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www3.weforum.org/docs>.
2. Гулиев Дж. Сборник законодательств Азербайджанской Республики по культуре и туризму / Дж. Гулиев. – Баку, 2011. – 521 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» № 1282-IV від 18 листопада 2003 р.
4. Туристические проекты и мероприятия [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://www.azerbaijans.com/content_911_ru.html.
5. Козубова Н.В. Потенціал ринку туристичних послуг як об'єкт державного регулювання / Н.В. Козубова // Моделювання регіональної економіки. – 2014. – № 1 (17). – С. 120–129.

***

Зуй Ю.О.

Науковий керівник: Н.В. Козубова

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Сучасний стан розвитку туризму в Україні характеризується впливом різноманітних факторів. Загальновідомо, що темпи розвитку туризму, якість його туристичних послуг та інші показники залежать не тільки від потенціалу ринку туристичних послуг, але в значній мірі, від зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних чинників. Таким чином, дослідження проблем, які потребують термінового вирішення для подальшого успішного розвитку туризму має підтверджену актуальність.

Вивченість у науковій літературі. Вивченням проблем та перспектив розвитку туризму приділили увагу багато вчених, зокрема Д. Полозенко, Браймер Роберт, О.О Любіцева.

Мета статті: окреслити головні проблеми розвитку туризму в Україні.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконання наступних дослідницьких завдань:

- спрогнозувати розвиток туристичної галузі, виходячи з існуючих на сьогоднішній момент тенденцій;
- проаналізувати роль політичної ситуації та вплив влади на стан туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поточного стану туристичної сфери в Україні дозволяє не тільки оцінити в реальному часі її конкурентоспроможність на міжнародному рівні, а й виявити ключові проблеми, що заважають реалізації існуючого туристичного потенціалу країни в повній мірі.

Головною характеристикою сучасного стану туризму є стрімке зниження туристичного потоку. До 2014 р. споживання туристичних послуг в Україні мало стабільну тенденцію до зростання. Згідно статистичних даних [4], у 2013 р. туроператорами обслуговано понад 3454316 туристів та екскурсантів, що на 15,33% більше ніж у 2012 р. Відповідно у 2014 р. цей показник суттєво

відрізняється від попереднього та становить 2425089 туристів та екскурсантів. У 2015 р. ситуація не покращується та кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України продовжує зменшуватись. Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну на 2015 р. становить 12428286, що в порівнянні з 2013 р. менше майже в половину. Але поступово зростає показник кількості громадян України, які виїжджають за кордон. На 2015 р. він становить близько 23 млн. (рис. 1).

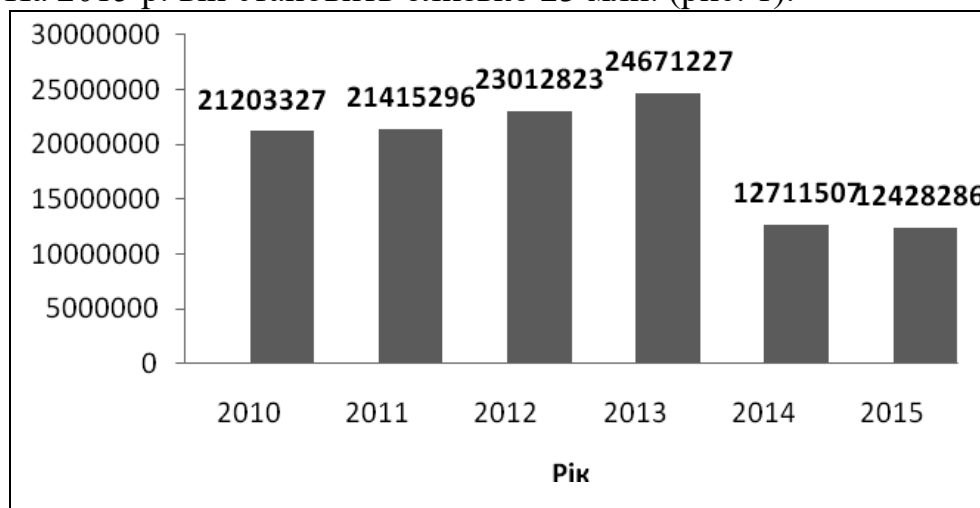

Рис. 1. Динаміка кількості іноземних громадян, які відвідали Україну

Незважаючи на те, що після розпаду СРСР вже минула достатня кількість років, проблеми, які можна спостерігати в даний час в галузі вітчизняного туризму, є його «спадщиною». Так, виробнича база галузі створювалася головним чином за радянських часів, тому на сьогоднішній день серед об'єктів інфраструктури домінують великі комплекси з великою концентрацією місць та дуже низьким рівнем комфорту [7].

Також сьогодні відсутня скоординована висококваліфікована і грамотна система дій з виведення туристичного продукту нашої країни на світовий ринок, яка давала б відчутні результати. Поряд з цим, не можна не помітити, що низький рівень обслуговування туристів обумовлений загальною кваліфікацією працівників цієї сфери [2]. В Україні практично відсутня відповідна система для підготовки, а також перепідготовки кадрів у сфері туризму і чіткі, відповідні світовим стандартам кваліфікаційні вимоги. А у існуючих навчальних закладів ще немає відповідного досвіду.

На думку одного з провідних фахівців туризму Роберта А. Браймера, «в даний час найбільш гальмівним фактором у розвитку туризму на суспільному рівні є відсутність уваги і підтримки з боку політиків і громадської влади. Коли на туризм не зважають, його доходи не визначені, відсутнє ретельне планування і, як наслідок, відсутній і розвиток. Як тільки буде глибока зацікавленість на законодавчому рівні, об'єднання зусиль для підйому статусу індустрії туризму на більш високий рівень не тільки у вигляді декларацій, а й конкретні заходи по встановленню та підтримці економічних зв'язків, почне ефективно діяти маркетинг в сфері туризму, з тих пір можна розраховувати на видимі результати» [1].

Координація стратегічного розвитку культурної сфери і туризму на місцях повинна привести до більш тісної співпраці місцевої влади і реального бізнесу у вирішенні конкретних завдань по збереженню культурної спадщини, впровадження в практику діяльності музеїв, національних заповідників передової менеджерської практики, орієнтації для роботи в ринкових вимірах і координації діяльності з суб'єктами туристичної індустрії [3].

Поступове збільшення кількості працюючих, забезпечення більш високого доходу на кожного члена сім'ї, підвищення тривалості оплачуваної відпустки та гнучкість робочого часу поступово розширяють такі сегменти туристичного ринку, як поїздки з метою відпочинку і в період відпусток, відвідування тематичних парків і культурних заходів, здійснення ділових поїздок, короточасних поїздок і маршрутів вихідного дня тощо.

Одним з найважливіших факторів, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і міжнародного туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Щорічне збільшення доходів громадян України приведе до більш інтенсивної туристичної діяльності і, зокрема, до збільшення кількості споживачів з високими доходами. В майбутньому населення України буде характеризуватися як таке, що має високу якість життя. Відпочинок, подорожі, мистецтво, культура стануть основними елементами, які заповнять вільний час людини [4].

Ситуацію, що склалася на українському туристичному ринку, без перебільшення можна назвати критичною. І єдиний вихід з неї кардинально змінити існуюче ставлення до галузі не тільки з боку чиновників, а й світової громадськості.

Найбільш дієвий і не витратний варіант – популяризація нашої культури, звичаїв, традицій, національної кухні серед європейців. За підтримки українських посольств в країнах ЄС, представників діаспори та туристичного бізнесу можна організовувати, так звані, «дні України» в європейських столицях з використанням різних інструментів подієвого маркетингу: презентацій, прес-конференцій, семінарів, фестивалів, ярмарків. Це стане важливим кроком на шляху розвитку партнерських відносин України з Євросоюзом [6].

З метою об'єднання нації необхідно розробляти державні програми, спрямовані на розвиток внутрішнього туризму в Україні. Люди повинні подорожувати, вивчати історію і традиції своєї країни [5].

Висновки. В цілому розвиток туристичної галузі в Україні має стати національним пріоритетом. Тим більше що для цього є всі умови – виняткові природно-рекреаційні та культурно-пізнавальні ресурси. Максимальне об'єднання зусиль представників туризму з представниками влади допоможе сформуванню високорентабельної і конкурентної індустрії, здатної задовольнити потреби туристів в різноманітних туристичних послугах, що залучає інтерес світових туристичних брендів і приносить стабільний дохід в бюджет країни.

1. Браймер Р.А. Основы управления в индустрии гостеприимства / Роберт А. Браймер. – М., 1995.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
3. Полозенко Д. Основні напрями соціальної політики на сучасному етапі розвитку економіки України / Д. Полозенко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 83–89.
4. Офіційна статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Туризм – рушій соціально-економічного розвитку країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivforum.com.ua/document/>.
6. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичної сфери в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newbiznet.com.ua/index.ph>.
7. Козубова Н.В. Визначення пріоритетів державного регулювання туристичного ринку у просторі та часі / Н.В. Козубова // Вісник ОНУ. Серія «Економіка». – 2014. – № 2. – С. 128–134.

***

Кривонос Н.Ю., Сакун Л.М.

РОЗВИТОК АНІМАЦІЇ В ТУРИЗМІ

Актуальність. В сучасних ринкових умовах турист, що купує тур, звертає увагу не тільки на включені екскурсії та харчування, а також на вибір готелю і наявність в ньому анімаційних програм. Аніматори складають таку програму дозвілля, щоб гості, які прийшли, весело та цікаво провели час, не задумуючись над планом заходів та розваг.

Вивченість у науковій літературі. Вивченням проблем та перспектив у сфері анімаційної діяльності займалися С. Байлик, В. Кірсанов, С. Килимистий, О. Копієвська, І. Петрова, В. Піча, Н. Цимбалюк та ін. Проте ряд питань, а саме, державне регулювання анімаційної діяльності та використання закордонного досвіду в анімаційній сфері залишаються недостатньо розкритими, що й обумовлює актуальність і значущість обраної теми.

Мета статті – розглянути розвиток анімаційної діяльності у сфері туризму та визначити її види та особливості, які притаманні різним віковим категоріям відпочиваючих.

Виклад основного матеріалу. Очевидним фактом стає благотворний вплив туризму на розвиток соціально-культурних і освітніх зв'язків як усередині держав, так і в міжнародному масштабі. Все більшого значення на ринку туристичних послуг набуває культурний туризм і один з його напрямків – анімація.

Анімація – порівняно новий напрямок курортної діяльності, що припускає особисту участь туристів в ігрових та театралізованих шоу-програмах, спортивних і культурно-розважальних заходах [1–2]. Анімаційні бригади працюють з туристами протягом усього дня: вранці запрошують на ігрові та спортивно-оздоровчі програми, вдень – на театралізовані вистави,

ввечері організують барвисте шоу, святкування днів народження, вечори знайомства, танцювальні вечори тощо. Для дітей і підлітків пропонуються ігрові програми, водні атракціони, екскурсії, кінні прогулянки, конкурси, демонстрація художніх та мультиплікаційних фільмів, робота різних гуртків.

Анімація – це своєрідна послуга, що переслідує мету – підвищення якості обслуговування. Сутність анімаційної діяльності в туристичному комплексі полягає в залученні туристів і відпочиваючих в активні форми культурного дозвілля. В той же час – це своєрідна форма реклами, повторного залучення гостей і їхніх знайомих з метою просування туристичного продукту на ринку.

Через відсутність державних регулюючих механізмів анімаційної діяльності пересічні українці зневажливо ставляться до власної буденності під час відпочинку чи туристичної поїздки, не усвідомлюють важливості психічної рівноваги й інтелектуального розвитку, що забезпечуються відповідним станом фізичного та духовного здоров'я, розвиток яких, у свою чергу, дає змогу взяти участь у створенні суспільного продукту і які є засобом власного забезпечення та добробуту родини.

Отже, під анімаційною діяльністю слід розуміти сукупність різних видів діяльності з організації дозвілля, спрямованих на компенсацію, відновлення та розвиток якісних характеристик людини, необхідних для її участі у створенні суспільного продукту в умовах ринку [3]. Характерними рисами сучасної анімаційної діяльності є: високий рівень культурно-технічної оснащеності, використання сучасних анімаційних технологій, форм і методів організації дозвілля і високий художній рівень.

Перелічимо деякі особливості анімаційної діяльності [1–3]:

- це вид проведення вільного часу, відпустки або вихідних,
- все залежить від вибору людини – він за бажанням може зайняти активну позицію або бути стороннім спостерігачем,
- такі традиції, як етнічні, національні чи регіональні враховуються при проведенні анімаційної програми,
- різноманіття видів такої діяльності обумовлена різними інтересами і захопленнями різних соціальних і вікових груп,
- враховуються також індивідуальні особливості учасників.

Існує кілька види анімаційної діяльності (рис. 1).

При організації анімаційних програм необхідно враховувати особливості, які притаманні різним віковим категоріям відпочиваючих на туристичних об'єктах. Наприклад, в анімаційну програму для енергійних молодих людей можна включати: КВК, вечори та дискотеки, фестивалі й шоу, аукціони, ярмарки, олімпіади й диспути, театральні вистави, а також різні ігри.

При організації дозвілля літніх людей необхідно обов'язково враховувати віковий фактор. Їх спосіб життя дозволяє їм подорожувати в будь-який час року і на більш тривалий період часу на відміну від молодих верств населення. Отже, доцільно організувати посилені рекламні кампанії для стимулювання попиту цієї групи населення, особливо в період недостатнього завантаження туристичних підприємств і в міжсезоння.

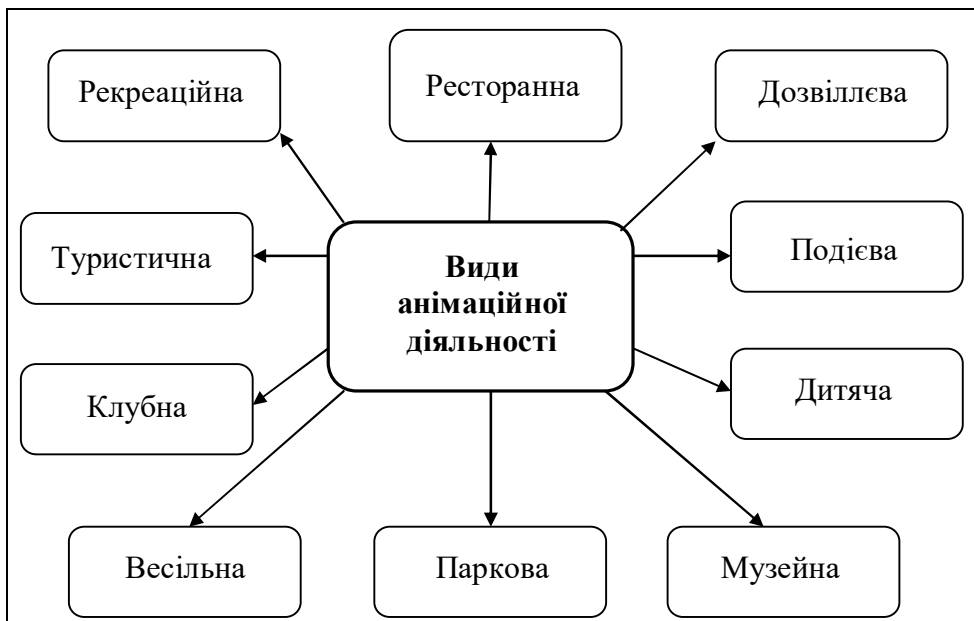

Рис. 1. Види анімаційної діяльності

Велику увагу іноземні курорти приділяють дитячій анімації.

Наприклад, у Туреччині готель Lykia World Oludeniz пропонує маленьким туристам розваги на будь-який смак [3]. Lykie Club, що працює 13 годин на день, приймає на свою опіку дітей, починаючи з 6 місяців і до 16 років. Дітей ділять на вікові групи, для кожної з яких існує своя програма заходів. З меншими займаються ліпленням і малюванням, проводять спортивні заняття та ігри у воді. Для тих, хто старший, передбачені уроки акробатики, курси з приготування піци (яку потім самі ж «кулінари» з успіхом продають постояльцям готелю) або курси акторської майстерності.

Призначений для дітей Grecoland (Grecotel Creta Palace, Греція) порадує своїх гостей великим вибором не тільки розважальних, але і пізнавальних програм, розрахованих на представників підростаючого покоління від 3 до 12 років [3]. Тут можна отримати уроки грецької кулінарії, щоб вже вдома порадувати своїх батьків новими стравами, або дізнатися, як доглядати за садом, підстригати дерева, садити квіти і правильно поливати їх.

В Болгарії в готелі Helios SPA & Resort 5* на курорті Золоті піски можна відчувати атмосферу, яка максимально відповідає всім вимогам для прекрасного відпочинку батьків з дітьми [3]. У готелі є дитяча кімната з російськомовним персоналом (працює 6 днів на тиждень), басейн з гіркою, дитячий майданчик, великий вибір молочних страв у ресторані, проводиться дитяча дискотека.

Анімація має значення не тільки для людини, але й для туризму в цілому. Так, за оцінками фахівців, в даний час включення анімаційних програм культурно-пізнавального, спортивно-розважального характеру у зміст туристичних маршрутів, в роботу готелів підвищує їх престиж на ринку послуг. В умовах жорсткої конкуренції на ринку туристичних послуг неможливо уявити проведення заходу без організації анімаційної діяльності.

Висновки. Саме анімація є джерелом додаткового прибутку, як для готельного бізнесу, так і для інших закладів, спрямованих на обслуговування туристів, тому в професіоналах даного профілю зацікавлені всі сучасні підприємства. Використання закордонного досвіду та урахування національних традицій і особливостей України сприятиме розвитку вітчизняної анімаційної діяльності та індустрії розваг.

1. Килимистий С.М. Анімація в туризмі : навч. посіб. / С.М. Килимистий. – К. : ІТ ФПУ, 2007. – 188 с.
2. Байлик С.І. Організація анімаційних послуг в туризмі : навч. посіб. / С.І. Байлик, О.М. Кравець. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 197 с.
3. Бочелюк В.Й. Дозвіллезнавство : навч. посіб. / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 208 с.

***

Крикливенко В.В.
Науковий керівник: В.І. Новикова

РОЗВИТОК ВЕЛОСИПЕДНОГО ТУРИЗМУ В ГОСПОДАРСЬКІЙ СТРУКТУРІ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Кожен має своє уявлення про велотуризм, але у всіх воно у більшій мірі зводиться до простенького загальноприйнятого поняття: похід з велосипедом. Сьогодні з визначенням туризму, мабуть, ознайомлений будь-який українець, який принаймні хоч раз подорожував, бачив відповідні передачі по телевізору чи, можливо, читав про це у пресі. Велотуризм в Україні не так поширений, як в інших країнах Європи, але останніми роками швидко набирає популярності.

Останніми роками велосипедний туризм стає дедалі популярним виглядом відпочинку. Зростання його популярності пов'язані з модою на здоровий спосіб життя жінок у цілому, велоспорт один із найбільш екологічних видів туризму. Він приваблює відчуттям швидкості, свободи, цікавими екскурсіями, а також можливістю відпочинку на природі.

Велотуризм має такі переваги:

1. Велосипедний туризм дозволяє долати за похід дуже великі відстані. Тільки в автотуризмі відстані більше, але в цьому випадку ви обмежені в виборі дороги, можливостями транспортного засобу, позбавлені контакту з природою. Велосипед же дозволяє насолоджуватися швидкою зміною вражень і подивитися величезний район не заважаючи при цьому відчувати кожен метр дороги, кожний подув вітерцю.

2. Висока швидкість велотуризму забезпечує швидку зміну вражень. У велопоході ви можете один день пробиватися через сніг серед високих вершин, на наступний засмагати біля теплого моря, потім йти крізь густий ліс через численні броди, а через два дні їхати по сухій напівпустелі, де до далекого горизонту ні єдиного деревця. Пішохідники і гірники можуть

дорікнути велотуристів, мовляв ви ніколи не побачите ті місця, де буваємо ми. Але це не так, ніщо не заважає доїхати до цікавого, непрохідного на велосипеді, місця, а далі зробити на один два дні пішохідну прогулянку.

Таким чином, можна сходити хоч на Ельбрус, і в той же час на велосипеді можна дістатися до таких місць, куди на машині проїхати неможливо в силу поганої дороги, а пішки дійти не можна в силу їх віддаленості. Загалом, для велосипедного туризму немає недосяжних місць.

3. Якщо інші види туризму обмежені у виборі району (в гірський похід не можна ходити на рівнині, у водний похід не можна сходити в пустелю), то для велотуризму доступні всі райони.

В Україні велосипедний туризм найбільш розвинутий на заході, тут подорож на велосипеді стала одним з улюблених видів сімейного відпочинку Аджі, завдяки сучасним велосипедним аксесуарам, в похід можна узяти і маленьких дітей.

Хороші дороги і безліч пам'ятників архітектури притягає тих, хто віддає перевагу активному сімейному туризму. Можна скласти маршрут багатоденної подорожі і об'їхати значну частину Центру України і Закарпаття.

Проїзд через Житомирську, Хмельницьку, Тернопільську області дасть можливість зіткнутися з історичним минулим і збагатити знання про країну. Для прихильників пам'ятників дикої природи буде цікаво відвідати древні печери на маршруті Ужгород – Мукачево.

Для досвідченіших і бувалих туристів випробуванням своїх сил буде маршрут по Карпатах. Дороги тут з піску і гравію, в сезон дощів або танення снігу вони стають тяжко прохідними, тоді можна відчувати усю силу природної стихії. А з пізньої весни до ранньої осені насолодитися красотами гірських пейзажів зможе навіть велотурист початківець. Для таких туристів є декілька маршрутів:

Долина нарцисів у Закарпатті

Старт у місті Воловець, далі слідує Міжгір'я – Хуст – Королево – Виноградів – Берегово і кінцева точка – Мукачево. Відстань сягає 150 км, а тривалість – 3 дні.

Карпати-1

Замки та фортеці Прикарпаття. Розпочинається з міста Кривин, до Острога, далі Новомалин – Дубно – Тараканівський форт – Кременець – Почаїв – Олесько – Золочів – Львів. Протяжність мандрівки складає 340 км. Тривалість 6 днів. Можуть взяти участь всі бажаючі.

Карпати-2

Ужгород – Мукачево – Хуст (долина нарцисів + гірське історичне селище Велятино) – озеро Синевир – Лопушне – перевал Торунський – Болахів – Стрий – Трускавець. Маршрут складає 360 км. Тривалість 7 днів. Можуть взяти участь всі бажаючі.

Замовляти готовий велотур з інструктором можна у декількох українських туристичних фірмах. Тільки одразу домовляйтеся та визначайте, що входить до вартості мандрівки.

Зазвичай це: інструкторський супровід; харчування; ночівля; часто входить екскурсія; іноді оренда велосипеда. Добирається турист до місця старту велопоходу за власні кошти. Ціна залежить від кількості осіб у групі. Розклади веломаршрутів з'являються ближче до відкриття сезону проведення турів. Зазвичай це травень та літні місяці.

Велосипедний туризм дає можливість розширити кругозір, зміцнити здоров'я і при цьому він екологічний як для природи (якщо, звичайно, самі туристи про це потурбуються), так і для мандрівників.

Велопохід – це не тільки відмінний спосіб відпочинку, завдяки якому можна випробувати незабутні емоції й довідатися багато нового, але також можливість, не прикладаючи практично ніяких додаткових зусиль, та за розумні кошти, поліпшити своє здоров'я й фізичну форму.

***

5. Відмінні риси засобів розміщування по регіонах України

Бутенко Л.Ю., Хропко Ю.О.

ОСОБЛИВОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ ДІЛОВИХ ТУРИСТІВ У КОНГРЕС-ГОТЕЛЯХ УКРАЇНИ

Індустрія ділових зустрічей і пов'язаних з ними поїздок за останні десятиліття зросла в самостійну сферу бізнесу. Обсяг коштів, які витрачаються щорічно у всьому світі на проведення ділових зустрічей, наукових конференцій, виставок, оцінюється в сотні мільярдів доларів. Близько двох третин великих міжнародних ділових заходів зараз проводиться саме в готелях, які мають власні ділові зони і зали для проведення засідань і переговорів, а саме конгрес-готелі. Відповідно до таких змін конгрес-готелі повинні розвиватися [4].

Першими організованими туристичними подорожами пізнавально-ділового характеру були поїздки на міжнародні ярмарки і виставки у закордонні країни. Кількість поїздок ділових людей збільшувалася з розширенням комерційних ринків і поступовим ослабленням митних обмежень.

Діловий туризм охоплює групи людей, об'єднаних єдиною метою або фаховими інтересами. Поняття «діловий туризм», за сформованою у міжнародному туризмі практикою, охоплює широке коло поїздок [3]:

- ділові поїздки співробітників підприємств;
- для переговорів, участі у виробничих нарадах, презентаціях, збутова діяльність тощо; поїздки на конгреси, конференції, виставки, ярмарки, біржі;
- інсентів-тури (поїздки, що організуються компаніями з метою нагородження та преміювання своїх співробітників за високі показники в роботі); поїздки на спортивні змагання команд, поїздки офіційних делегацій.

За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), протягом найближчих 10 років кількість ділових поїздок у всьому світі збільшиться втричі – з 564 млн. до 1,6 млрд. за рік. За прогнозами фахівців, за наступні 5 років дохідність напряму зросте у 5 разів. У відсотковому відношенні загальна світова структура ділових поїздок має такий вигляд: на індивідуальні відрядження припадає 70,8%, на участь у конгресах і конференціях – 15,9%, на відвідування виставок – 10,9%, на інсентів-туризм – 2,4% від загального обсягу [5].

Діловий туризм в Україні лише починає розвиватися. Все більше українських фірм займаються цією справою. Обсяг українського ринку ділових подорожей за оцінкою WTTC в 2013 р. склав \$ 2,883 млрд. і

прогнозується зростання до 2021 р. до \$ 6,116 млрд., в середньому щорічно темп приросту становитиме 7,4% на рік [1].

Зважаючи на зростання обсягу ринку ділових подорожей, існує необхідність вирішення існуючих проблем сфери ділового туризму та усунення негативних чинників, що впливають а його розвиток.

Одним із основних факторів впливу на розвиток даного сегменту в економіці України є наявність відповідної готельної бази. До групи готелів, що здатні обслуговувати ділових людей в Україні можна віднести: відомчі готелі, бізнес-готелі, конгрес-готелі, готельно-офісні центри, конгрес-центри; бізнес-центри, готель-резиденцію [4]. Проте, найбільш популярним серед бізнес-туристів є конгрес-готелі.

Конгрес-готелі – є різновидом бізнес-готелів, який спеціалізується на проведенні конференцій та конгресів, спеціалізуються на обслуговуванні учасників різних заходів. Характерною рисою, яка відрізняє ці засоби розміщення, є місткість – 2 тис. і більше. Дані готелі мають відвідати таким вимогам [2]:

- розташування біля адміністративних, суспільних та інших центрів ділової активності міст без обов'язкової наявності зелених територій навколо готелю;
- переважання у номерному фонді одномісних номерів (40-50% від загальної кількості);
- обов'язкова організація у номері робочої зони (наявність письмового столу, робочого крісла, настільного освітлення, письмового приладдя та засобів оргтехніки);
- максимальна ізоляція номерів від зовнішнього середовища з метою забезпечення умов для зосередженої роботи;
- наявність приміщень для проведення нарад, переговорів, семінарів, а також бізнес-центра, оснащеного усіма сучасними технічними засобами ;
- наявність служби фінансового забезпечення (відділку банку, пункту обміну валют, банкомату для видачі готівки);
- наявність парковки для автотранспорту та пунктів з оренди автомобілів;
- організація розвинутої мережі додаткового обслуговування об'єктів, які пропонують спортивно-оздоровчі, торговельні, розважальні послуги, а також послуги по догляду за зовнішністю.

Ділові люди, що працюють у різних сферах, зокрема і в науці, чекають від ділових поїздок не тільки укладення нових вигідних контрактів, а й підвищення творчої активності в результаті зміни обстановки і набуття нових незабутніх вражень про країну перебування, які можуть бути забезпечені лише національною специфікою. Чим більше вона диверсифікована, тим краще[6].

Особливістю обслуговування бізнес-туристів є те, що вони відвідують готелі у будні, протягом робочого тижня. Таким чином, діловий турпоток практично не перетинається з турпоток, який відправляється на відпочинок у вихідні дні, що позитивно відбивається на завантаженні засобів розміщення. Важливим аспектом діяльності конгрес-готелів є організація роботи відділів

конференц-сервісу, що мають пропонувати наступні послуги для ділових туристів [2]:

- конференц-зали, тренінг-класи, сучасну оргтехніку, засоби презентації, відео-, аудіо-апаратуру, комп'ютер із виходом в Інтернет; підготовку ото звітів, стенограм;
- транспортні послуги: зустріч в аеропорту, надання особистого транспорту, обладнаного засобами мобільного зв'язку;
- центр оперативної поліграфії, тиражування, виготовлення рекламної продукції;
- мобільну фуршетну групу, організацію харчування, проведення банкетів, бізнес-ланчів.

Для якісного надання послуг діловим туристам у нашій країні спостерігається дефіцит відповідних кадрів організації, тому є існує нагальна потреба в підготовці висококваліфікованих працівників відділів конференц-сервісу готелів, які були б здатні на відповідному рівні обслуговувати не лише форуми, конференції, семінари, конгреси, презентації тощо, а й організувати корпоративні заходи культурно-розважального напрямку, тобто «дні компанії», свята, вечірки, поїздки містом тощо.

Дослідження показують, що якість обслуговування в готелях ділові туристи оцінюють в 4 рази вище, ніж адекватність і поміркованість ціни, і в 1,2 рази вище, ніж якість самого турпродукту [4].

Сучасний період розвитку України, все більша зацікавленість нашою державою з боку ділових людей з усього світу зумовлює те, що за визначальної ролі Києва в міжнародних і національних економічних зв'язках невинно зростає роль інших міст, у першу чергу обласних центрів. При цьому головним гальмом розвитку ділового туризму є відсутність належного готельного господарства.[6]

В Києві і ряді обласних центрів України (табл. 1) існують готелі конгресного типу, здатні надати широкий комплекс послуг для обслуговування туристів.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика конгрес-готелів України [2]

Назва готелю	Місце розташування	Категорійність	Номерний фонд	Площа конференц-зали, м ²	Місткість конференц-зали	Додаткові бізнес-послуги у конференц-залі
Швейцарський	м. Львів, вул. Князя Романа, 20	4****	90	40	40	кавові перерви та бізнес ланчі
Parchotel	Харьков, вул. Шевченко, 79	4****	60	40 (конференц-зала 25 (кімната переговорів)	50 16	кава-брейки, телефонні міжнародні переговори
Лондонська	Одеса, Приморський бульвар, 11	4****	80	164	300	кава-брейки, вечери, комплексні обіди

Аналіз даних, наведених у табл. 1, показав, що переважна кількість конгрес-готелів зосереджена у столиці, та великих містах України, а в обласних центрах вони відсутні. Також варто зазначити, що наявні готелі, що позиціонують себе як конгрес-готелі мають недостатню місткість, що значно обмежує їх можливості в наданні послуг розміщення учасникам конгресного туризму.

Отже, в Україні існує нагальна потреба у розвитку конгрес-готелів, які б мали поглиблену спеціалізацію та запроваджували високі стандарти обслуговування.

1. Коваль О.А. Системний аналіз ділових послуг в Україні та аргументація створення бізнес-готелів в Україні / О.А. Коваль, І.І. Васьковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/>.
2. Пересічна С.М. Перспективи розвитку конгрес-готелів в Україні / С.М. Пересічна, А.В. Таранова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.education/>.
3. Галасюк К.В. Особливості функціонування бізнес-готелів в Одеському регіоні / К.В. Галасюк, С.С. Царенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/>.
4. Павлюченко О.С. Сучасний стан та перспективи розвитку засобів розміщення для ділових туристів в Україні / О.С. Павлюченко, В.О. Губеня, А.Г. Бровко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enuftir.nuft.edu.ua/>.
5. Tendencies in world tourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unwto.org/>.
6. Масляк П.О. Рекреаційна географія : навч. посіб. / П.О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.

***

Дворник О.В., Бутенко Л.Ю.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ ЧИГИРИНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність. Чигиринщина – досить розвинений туристичний край. Є як природні пам'ятки, так і історично-пізнавальні, колоритна архітектура та звичаї. Та для масштабнішого розвитку Чигиринщини як туристичного краю не вистачає розвиненої інфраструктури : дороги, заклади розміщення, заклади ресторанного господарства. Також складністю для туристів є досить незначна кількість інформації щодо готелів, кафе, ресторанів, хостелів та ін., що в свою чергу призводить до зменшення кількості туристів в даному регіоні.

Вивченість у науковій літературі. Вивченням проблем та перспектив розвитку засобів розміщення на Чигиринщині не було наділено належної уваги, що робить нашу статтю актуальною для дослідження.

Мета статті – проаналізувати стан розвитку готельного господарства на Чигиринщині визначити їх відмінні риси та запропонувати заходи щодо підвищення якості обслуговування туристів.

Виклад основного матеріалу. Чигирин – місто районного підпорядкування, районний центр Чигиринського району Черкаської області

України. Місто розташоване на Придніпровській височині по обидва береги річки Тясмин за 45 км від залізничної станції Фундукліївка, за 8 км від річкової пристані на Кременчуцькому водосховищі Адамівка та за 63 км на південь від обласного центру, м. Черкаси. існує кілька версій походження назви міста, час заснування якого не відомий. Уперше його згадано в грамоті польського короля Сигізмунда III від 1589 р.

У Чигирині нині діють такі об'єкти культури та місця відпочинку: районний Будинок культури, клубна установа (село Чернече), дві бібліотеки, готель, три пам'ятники, обеліск Слави, три парки культури. Діє Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», створений 7 березня 1989 р. Указом Президента України 23 вересня 1995 р. йому надано статус національного. Палац Хмельницького, ратуша і Спаська церква (обидві з другої чверті XVII ст.) не збереглися; лише на Замковій (Богдановій) горі залишилися рештки фортифікацій. Над містом височіє гора Замкова. В 1967 р. на її вершині встановлено пам'ятник Богдану Хмельницькому. Тепер цю гору називають Богдановою. Неподалік Чигиринської гори ще з XV століття проходив торговельний шлях з Києва до Криму. Цим шляхом кримські татари найчастіше пробиралися на Україну. Саме тут місцевість давала змогу затримувати їх.

Музеї [1]:

- Резиденція Богдана Хмельницького;
- Чигиринський музей археології Середнього Подніпров'я – м. Чигирин, вул. Першотравнева, 30;
- Музей Богдана Хмельницького – м. Чигирин, вул. Грушевського, 26;
- Національний історико-культурний заповідник «Чигирин».

Незважаючи на велику кількість туристичних ресурсів в Чигирині та його околицях, інфраструктура засобів розміщення готельного господарства вкрай не розвинена, так як і Інтернет-інформування туристів щодо них.

Чигиринщина для розміщення туристів пропонує такі засоби розміщення [2]:

- туристичний комплекс «Перший Кордон», с. Медведівка;
- готель «Гетьманська корчма», с. Суботів;
- музейно-етнографічний комплекс «Дикий хутір», х. Буда;
- готель «Чигирин», м. Чигирин;
- садиба «Медовий сад», с. Трушівці

Є згадки ще про два засоби розміщення, де ніби є можливість зупинитися – Готель «ПП Нагаєва» та Готель «Максим». Проте конкретна інформація про них відсутня, тому включати ці засоби розміщення до аналізу є недоречним через брак інформації, а звідси і сумнівність запропонованих послуг.

Відмінною рисою засобів розміщення Чигиринщини є те, що переважна більшість готелів (окрім «Першого Кордону») не орієнтована на довготривалий родинний відпочинок, а тому не має розвинутої інфраструктури, малої місткості, що обмежує можливість розміщення організованих груп туристів. У кожного засобу розміщення є власний заклад ресторанного господарства для харчування туристів.

Музейно-етнографічний комплекс «Дикий Хутір» має поруч історичну пам'ятку – Дуб Максима Залізняка. Також є свій міні-музей, а сам комплекс стилізовано в українському національному стилі. «Гетьманська корчма» розважає гостей власним міні-музеєм та діючим водяним млином. Садиба «Медовий сад» зацікавлює власною пасікою.

Туристичний комплекс «Перший Кордон» має розвинену інфраструктуру для тривалого відпочинку, яка включає в себе басейн, дитячий та спортивний майданчики, бесідки та тераси для відпочинку.

Лише два засоби розміщення – «Перший Кордон» та «Гетьманська корчма» пропонують своїм туристам безкоштовний Wi-Fi [3].

Ще одною відмінною рисою є невідповідність наданих послуг відповідно до категорії готелю, або взагалі відсутня інформація про рівень комфорту засобів розміщення.

Сьогодні без Інтернету неможливо уявити діяльність сучасного засобу розміщення. Інтернет використовується практично у всіх основних його бізнес-процесах, починаючи від пошуку і залучення клієнтів як комунікаційного і маркетингового інструменту і закінчуючи формуванням асортименту послуг. Варто відзначити, що цей маркетинговий інструмент засобами розміщення Чигиринщини використовується неефективно, так для пошуку можливості забронювати готель в режимі онлайн, нами було відвідано декілька інтернет порталів, таких як: Готелі України (<http://www.OTELI.NET.UA>), Стежка (<http://www.stejka.com>), Незабаром (<http://www.nezabarom.ua>), Booking.com (<http://www.booking.com>). На даних сервісах був відсутній або повний перелік засобів розміщення, або повний набір інформації, що потрібен туристу для вибору засобу розміщення у відповідності до мети подорожі.

Поряд з цим слід зазначити, що основними відмінними особливостями готелів Чигиринщини є їх етнічна спрямованість, шанування традицій і щирий та люб'язний персонал.

Висновки. Отже, порівняльний аналіз діючих засобів розміщення Чигиринщини показав, що для підвищення якості обслуговування туристів необхідно: розширити асортимент додаткових послуг; провести сертифікацію послуг розміщення з метою встановлення рівня комфорту, що пропонується; забезпечити проведення заходів спрямованих на належне інформування потенційних туристів про можливості надання послуг розміщення в регіоні.

1. Чигирин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Чигирин>.
2. Гостиницы и санатории в Черкасской области [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uahotels.info/regions/Cherkasy-Oblast/3/>.
3. Відпочинок на Чигиринщині – порівняльний аналіз готелів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uahotels.info/hotel/Turisticheskiy-kompleks-Pershiy-Kordon-Medvedovka/events/vidpochinok-na-chigirinshchini-porivnyalniy-analiz-goteliv-737/>

***

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Актуальність. Розвиток ринкових відносин в Україні зумовлює діяльність підприємств, умов їх функціонування на ринку. Тому підприємствам для того, щоб вижити, необхідно правильно визначити свою стратегію та тактику поведінки на ринку. Україна, володіючи численними історичними та культурними цінностями, унікальними рекреаційними ресурсами, зможе досягти значного економічного ефекту в туристичному бізнесі. Якщо в розвинених країнах ця галузь діяльності перетворилась на індустрію туризму, то Україна робить лише перші кроки в цьому напрямі.

Вивченість у науковій літературі. Вивченню проблем та перспектив розвитку готельних підприємств, а саме хостелів в Україні присвячені роботи таких авторів, як Беляєва С.С., Заїка О.І., Кравцов С.С., Давиденко І.В., Галасюк С.С. Але цьому питанню на сьогодні приділена недостатня кількість досліджень. Слід зазначити, що туризм приносить прибуток у тих регіонах, в яких досяг найбільшого розвитку, за умов підтримки влади, яка вбачає в ньому засіб стимулювання збалансованості й розвитку економіки, що сприяє активізації наукових досліджень у цій сфері.

Мета статті – дослідження закономірностей розвитку та функціонування бюджетних засобів розміщення як складових національного ринку туристичних послуг .

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою туристичної діяльності є готельне господарство. Гостинність – одне з фундаментальних понять людської цивілізації, яке сьогодні під впливом науково-технічного прогресу перетворилось у потужну індустрію, в якій задіяні мільйони професіоналів. Індустрія гостинності є однією з важливих складових світового ринку послуг, й представляє собою високодохідну галузь, що швидко розвивається, створюючи нові види та форми підприємств. Одним із таких видів засобів розміщення, який активно поширюється на ринку готельних послуг, є хостели.

В цілому, клієнта хостелу можна визначити як людину, яка подорожує самостійно, не купуючи готовий тур. Популярність таких подорожей з кожним роком збільшується як у світі в цілому, так і в Україні, зокрема. У даного засобу розміщення своя специфічна цільова аудиторія, яка не обмежується тільки подорожуючими економ-класом. Вартість розміщення у хостелі, який надає койко-місце, а не номер, не набагато менша, ніж у малобюджетному готелі [2]. Тому, можна стверджувати, що багато людей обирають хостел не тільки завдяки низькій вартості розміщення, а й завдяки специфічній демократичній атмосфері.

В Україні функціонує Всеукраїнська молодіжна хостельна асоціація (ВМХА), яка була створена у 2003 р. ВМХА щорічно проводить перевірку хостелів на предмет відповідності стандартам ІУНФ.

Розвиток вітчизняного та міжнародного туризму значною мірою пов'язується з рівнем матеріально-технічної бази, якістю обслуговування в готельному господарстві. Саме готельні підприємства виконують одну з основних функцій у сфері обслуговування туристів: забезпечують їх сучасним житлом і побутовими послугами.

За 2014 р. по всій Україні закрилося 25% хостелів, і на сьогодні їх нараховується 84 одиниці. Більшість серед закритих хостелів не витримало різкого зменшення туристичних потоків. Падіння в'їзного туризму в Україні в січні–листопаді 2014 р. склало 80% порівняно з аналогічним періодом минулого року, незважаючи на той факт, що девальвація гривні призвела до значного зменшення вартості розміщення в українських хостелах у доларовому еквіваленті [1].

Складна ситуація на сході України відлякує потенційних іноземних туристів і тільки західні регіони країни, віддалені від зони військових дій, ще приймають туристів з закордону, переважно з Польщі, Словаччини та Чехії. Оскільки нестабільна політична ситуація в країні не сприяє розвитку в'їзного туризму, то потенційними клієнтами українських хостелів стають вітчизняні туристів. На користь збільшення обсягів внутрішнього туризму працює девальвація національної валюти, яка стримує виїзний туристичний потік. Проте, оскільки бажання здійснення туристичної поїздки не є серед першочергових потреб, то в умовах погіршення економічної спроможності населення, розраховувати на значне збільшення попиту на тури по Україні не варто.

Минулого року на українському ринку готельних послуг відбулися значні зміни. По-перше, стався стрімкий спад попиту на послуги дорогих готелів. По-друге, зросла привабливість нового сегменту: якісних і недорогих готелів. При цьому, як відмічають експерти, на відміну від 2014 р., минулого року клієнти зверталися до порталів он-лайн-бронювання в пошуках не дорогих готелів, а за критерієм співвідношення ціна-якість. Таким чином, відмічається тенденція переорієнтації клієнтів на демократичний сегмент на шкоду люксовому.

В Києві та інших великих українських містах відчувається надлишок п'ятизіркових готелів з дорогим рівнем послуг та сервісу. При цьому число іноземних гостей – основних клієнтів подібних закладів – за останні декілька років суттєво скоротилося. 90% клієнтів – це внутрішні туристи. Відтік іноземців пов'язаний не тільки зі зменшенням західних туристів, але і з різким – з 50% до 3% – падінням долі росіян в загальному потоці [6].

Тому головними клієнтами українських готелів стають свої ж туристи, які більш обмежені в коштах. Відповідно ця категорія орієнтується на заклади, здатні надати якісний сервіс за відносно невеликі гроші. Бюджетні засоби розміщення, готелі рівня дві-три зірки я якісними базовими послугами

та помірною ціною залишаються вільною нішею на ринку готельного бізнесу. Розуміючи це, готельєри намагаються надати клієнту якісну послугу, знизивши ціну. На користь тим, хто зайнятий в сегменті бізнес-класу – рівень три зірки – відіграє те, що їм потрібна значно менша кількість персоналу, ніж люксовим готелям. Причому не тільки в абсолютних величинах, але і в відносних: в тризіркових готелях число працівників співпадає з кількістю номерів, а в чотири- і п'ятизіркових повинно перевищувати це значення. Звідси й зайві витрати. Дана ситуація грає на користь клієнтам – рівень якості підвищується, а ціни залишаються доступними.

Попит на найбільш демократичні засоби розміщення – квартири-апартаменти та хостели – теж збільшується останнім часом, причому серед різних категорій відвідувачів. Про це говорить Олена Іващенко, віцепрезидент Асоціації хостелів [5]. За її словами, половина клієнтів – це люди, що приїхали на конференції, спортивні змагання чи інші масові заходи, третина – звичайні туристи, а решта – підприємці та люди у відрядженні. Гостей в даному випадку приваблюють вкрай демократичні ціни при достатньо непоганих умовах. Власники подібних закладів можуть дозволити собі невисоку вартість, так як їм не потрібно утримувати будівлю, а комунальні тарифи в багатоквартирних будинках значно нижчі.

Експерти очікують, що в поточному році в готельній галузі відбудеться помітне зростання, спровоковане відразу декількома факторами. По-перше, за даними дослідження компанії BVI Research, до України приїде більше іноземців: якщо в 2015 р. їх було 1,6 млн. осіб, то в цьому році, при відсутності серйозних ускладнень на сході, з-за кордону прибуде вже 2,2 млн. гостей [7]. Найбільш чисельною категорією приїжджих стануть поляки, які замінять росіян. Західні сусіди українців, не схильні до зайвих витрат, підвищать попит на сучасні, але не дорогі готелі.

Зросте в 2016 р. і внутрішній туристичний потік. Цей процес найкраще буде відчутним на заході України та на півдні. Згідно з даними Hotels24.ua, попит на відпочинок в Одеській та Херсонській областях за минулий рік вже виріс в 2,5-3 рази, а на відпочинок в Карпатах – взагалі в 4 рази [3]. Саме тут експерти прогнозують масове виникнення нових готельних об'єктів.

Одеса стала пріоритетним місцем для відпочинку на морі в Україні після анексії Криму. Успіх Одещини спонукатиме готельний бізнес до розвитку і в сусідніх областях. Херсонщина має таку ж протяжність берегової лінії, як і Болгарія, але рівень представлених там готелів и вартість відпочинку не відповідають одне одному.

В Асоціації готелів та ресторанів України відмічають, що Чорноморський регіон, Львів та Карпати залишаться перспективними напрямками ще як мінімум п'ять років. Особливо це стосується Західної України [4]. Також експерти прогнозують зростання попиту на поселення у рамках проведення великих галузевих виставок та форумів, проведення яких пов'язують з підйомом ділової активності українців. Такі клієнти віддають перевагу сучасним комфортним, але недорогим готелям.

Висновки. Отже, в основі формування індустрії туризму лежить комплексність туристичної послуги й розміщення є невід’ємною її частиною. Необхідно розуміти специфіку туристичного ринку України та своєчасно реагувати на вимоги та побажання туристів задля того, щоб сформувати внутрішній туристичний ринок. Таким чином, об’єм коштів, який отримає індустрія гостинності в цьому році, зросте с минулорічних \$ 8,77 млрд. до \$ 8,86 млрд. В країні відкриється близько 2 тис. нових готелів, прогнозує ВМІ Research [7]. Найбільш інтенсивно зростатиме сегмент дешевих засобів розміщення. Вхідження в демократичний сегмент також простіший, ніж в елітний. Будівництво малих готелів менш ризиковане, аніж зведення середніх або великих готелів. Україна змінюється і стає все більше схожою на типову країну Східної Європи з відповідним рівнем якості сервісу, цінами та перспективами.

1. В Україні за рік закрилися 25% хостелів // Gazeta.ua. – 2014, грудень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/economics/_v-ukrayini-za-rik-zakrilisya-25-hosteliv/599142.
2. Давиденко І.В. Особливості розвитку хостелів в Україні та світі / І.В. Давиденко // Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – Вип. 8. – С. 47–50.
3. Hotels24.ua: портал он-лайн-бронювання готелів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hotels24.ua/>.
4. Сайт Асоціації готелів та ресторанів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uhra.com.ua/>.
5. Сайт Асоціації хостелів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hihostels.com.ua/ru/ukrainian-ya>.
6. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/.
7. Сайт ВМІ Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bmiresearch.com/>.

***

Дроботова М.В., Шендрик Д.В

РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ГОТЕЛІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На сьогоднішній день готельне господарство розвивається дуже стрімко. Люди подорожують з різними цілями, в тому числі і з метою туристичного та пізнавального відпочинку.

Завтрашній день готельної індустрії визначається вже сьогодні під впливом клієнтського попиту. Серед основних напрямків розвитку галузі – централізація управління, поява спеціалізованих готелів, орієнтованих на обслуговування певних сегментів ринку, об’єднання об’єктів розміщення з торгово-розважальними й офісними комплексами, будівництво апартаментів для тривалого проживання, керованих готельними операторами.

Основний інтерес в Україні в розвитку готельно-ресторанного господарства приділяється пошуку ідей створення найбільш затребуваних та привабливих готелів, які будуть сприяти розвитку внутрішнього туризму

Для розвитку туристично-рекреаційної сфери в Черкаському регіоні на цей час наявні такі передумови:

- наближеність до столиці держави м. Києва;
- помірний клімат;
- наявність трудових ресурсів (відносно дешева робоча сила);
- сприятливий клімат для інвесторів (низька внутрішня конкурентність);
- традиційна гостинність місцевого населення на фоні відносно збереженої екології створюють умови для розвитку екотуризму та розбудови туристично-рекреаційних комплексів та зон.

Область розташована у лісостеповій фізико-географічній зоні. Рельєф – хвиляста рівнина, переважають чорноземні ґрунти. Для Черкащини характерні сприятливі кліматичні умови: помірно-континентальний клімат із м'якою зимою і теплим літом. Середня температура влітку +20°C, взимку – -5°C.

За сприятливих кліматичних умов область багата на рослинність, славиться цінними мальовничими лісами, різноманітним тваринним світом. Тут зберігся останній великий суцільний лісовий масив українського лісостепу площею 40 тис. га – реліктовий Черкаський бір, що є пам'яткою природи. Його територія включає заповідник «Мошногір'я». У межах області знаходиться понад 400 об'єктів природоохоронних територій загальною площею близько 40 тис. га, де зосереджено особливо унікальні неповторні ландшафти, а також 21 об'єкт природно-заповідного фонду загальнодержавного значення з більш розвинутою туристичною інфраструктурою загальною площею 27750,71 га, а саме: національні природні парки «Білоозерський» та «Нижньосульський», 4 заказники, 6 пам'яток природи, 6 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, Канівський природний заповідник та Черкаський зоологічний парк.

Загальнодержавне значення мають такі пам'ятки садово-паркового мистецтва, як Тальнівський, Козацький, Корсунь-Шевченківський, Соснівський парки, парк декабристів у Кам'янці. У Черкаському зоопарку утримується 124 види тварин із різних куточків земної кулі, з яких 13 видів занесені до Червоної книги України. В Черкаській області розташований найбільший у лісостеповій зоні України Канівський біогеографічний заповідник (площа – 2028 га), всесвітньо відомий Уманський дендропарк «Софіївка» – перлина садово-паркового мистецтва, якому в 1996 р. виповнилось 200 років.

Історичні об'єкти для розвитку туризму пов'язані з великою кількістю пам'яток Т.Г. Шевченка та Богдана Хмельницького. Відвідування Шевченківського національного заповідника та могили Т.Г. Шевченка туристами та гостями міста становило: у 2012 р. – 119062 осіб; у 2013 р. – 131847 осіб. Спостерігається також зростання кількості екскурсій: у 2012 р. – 3589; у 2013 р. – 4951.

Розвивається фестивальний туризм. Найбільш відомими в Україні та за її межами є наступні фестивалі, що проходять у Каневі:

- фестиваль сучасної та академічної музики «Фарботони» – кількість відвідувачів до 2 тис. осіб;
- фестиваль техно-музики «Канівманія» – до 5 тис. осіб;
- фінал національного фестивалю творчої молоді «Кобзареві джерела» – до 4 тис. осіб;
- фестиваль байкерів «Тарасова гора» – до 10 тис. осіб та до 2 тис. байкерів.

У Черкаській області доцільно розвивати готельне господарство, у першу чергу в туристичних і курортних готелях, у напрямі спеціалізації (табл. 1).

Таблиця 1

Пропоновані напрями спеціалізації готельно-ресторанних комплексів Черкаської області

Спеціалізація готелю	Концепція закладу
Готель ділового призначення 3*, м. Черкаси	Архітектурний стиль – модернізм, ресторан європейської кухні в класичному стилі з наявністю блюд української кухні, конференц-сервіс, тематичний номер «Кобзарь»
Туристичний готель 3*, м. Канів	Архітектурний стиль – модернізм, ресторан української кухні в класичному стилі, в готелі передбачено тематичний номер «Шевченківський край»
Туристичний готель 2*, м. Умань	Розміщується на вільній від забудови території Уманського району на відстані ≈ 100 м від міської межі, при цьому відстань від автобану Київ–Одеса становить близько 300 м (околиця с. Родниківщина); архітектурний стиль – класицизм з використанням українського колориту, ресторан європейської кухні, тематичний номер «Закохані»
Мотель 2*, м. Корсунь-Шевченківський	Розміщується у зоні автомобільної дороги державного значення Київ–Дніпропетровськ в межах міської території м. Корсунь-Шевченківський у безпосередній близькості до р. Рось, має пункт прокату туристського та спортивного інвентарю, передбачено автомайстерню відкритого типу для поточного, дрібного та середнього ремонту легкових авто на 4 пости
Курортний готель 3*, рекреаційна зона Черкаської обл.	Розташовується у курортній зоні поблизу м. Черкаси на відстані близько 25 км від міста в напрямку північний захід на лісовій галявині на березі р. Ірдинка й у 2 км від Кременчуцького водосховища; кухня ресторану – європейська, ресторан закритого типу з можливістю надання послуг дієтичного харчування; стиль оформлення – екологічні матеріали, тематичний номер «Українська душа»
Туристичний готель 3* м. Чигирин	Розташування в історичній зоні м. Чигирин на мінімально близькій відстані від історичного музею «Гетьманська резиденція» і при цьому у зоні економічної доцільності використання усіх необхідних інженерних систем міста; будівля – атріумного типу, малоповерхова з фонтаном, газоном і розарієм у центральній частині та легким прозорим дахом над нею (типу «зимовий сад»); архітектурний стиль – модернізм з елементами готики, стиль оформлення – створення образу містичності та таємності; тематичний номер «Fata Morgana»

Спеціалізація готелю	Концепція закладу
Діловий готель «Оптима» м. Черкаси	Необхідність модернізації даного закладу обумовлена його вигідним розташуванням – на центральній площі міста Черкаси у безпосередній близькості від обласної адміністрації, мерії, Будинку торгівлі, торговельно-розважальних центрів, центрального ринку, низки крупних торговельних закладів, Будинку зв'язку, театру, філармонії тощо. Додаткові послуги після модернізації – конференц-сервіс
Реконструкція готелю «Турист», м. Черкаси	Готель «Турист» – багатоповерхова будівля в парковій зоні м. Черкаси, яка зможе стати привабливим туристським готелем з такими конкурентними перевагами, як розташування практично в центрі міста і поряд із тим у мальовничій зоні на березі Кременчуцького водосховища в парковій зоні

«Родзинками» кожного готелю пропонуємо зробити тематичні номери – номери, які мають унікальний інтер'єр і стилізовані під конкретну тематику. В подальшому можливо обґрунтувати і проект створення туристичних і курортних готельно-ресторанних комплексів в Черкаській області.

***

Захаріна А.Г., Віндюк А.В.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ АНІМАЦІЇ В КУРОРТНИХ ГОТЕЛЯХ УКРАЇНИ

Актуальність. Анімація вносить вагомий вклад у виконання всіх умов позитивного перетворення потреб туриста (гостя) у його задоволеність. Тому що, саме анімація відіграє велике значення в створенні сприятливого психологічного клімату, тим самим створює передумови для повторного приїзду гостей, що помітно сприяє збільшенню іміджу і доходу даного готелю, а також привабливості турпродукту. Зарубіжний досвід свідчить про те, що в таких країнах як Туреччина, Єгипет, Греція, Іспанія, Кіпр, анімація вже давно стала невід'ємною складовою готельного комплексу та джерелом прибутку. Саме тому виникає така необхідність використання закордонного досвіду в нашій країні.

Вивченість у науковій літературі. Різні аспекти дослідження організації анімації в курортних готелях висвітлені в наукових роботах таких вчених, як: С.І. Байлік [1], Н.І. Гаранин [2], Т.С. Кукліна [3], Н.В. Трубачев [4] та ін. Анімація в туризмі – це своєрідна послуга, яка переслідує мету підвищення якості обслуговування, і в той же час це своєрідна форма реклами, повторного залучення гостей і їхніх знайомих, яка переслідує мету – просування туристського продукту на ринку для підвищення прибутковості і прибуткового турбізнесу [3].

Мета статті – розглянути можливість використання закордонного досвіду організації анімації в курортних готелях України.

Виклад основного матеріалу. Для виявлення стану організації анімаційних послуг влітку 2015 р. проведено анкетування відпочиваючих курортного готелю «Азовська Рив'єра», смт. Кирилівка, Запорізька область, у якому взяли участь 50 респондентів. Відпочиваючим була запропонована анкета, яка складалася з шести питань. Анкету для відпочиваючих курортного готелю «Азовська Рив'єра».

Відповіді на перше запитання анкети «Чи вважаєте Ви за необхідне, наявність анімаційних послуг в готелі?», розподілилися таким чином: «вважають за необхідне» 96% відпочиваючих, «не вважають за потрібне» – 0%, «важко було відповісти» 4%. Аналіз відповідей свідчить, що наявність анімаційних послуг в готелі є невід'ємною складовою курортного готелю.

Відповіді на друге запитання анкети «На Вашу думку, яка послуга в готелі має бути пріоритетною під час відпочинку?» показали, що: послуги проживання для відпочиваючих на першому місці; послуги харчування на другому місці; анімаційні послуги – третє місце; екскурсійні послуги – четверте, послуги оздоровлення – п'яте, транспортні послуги – шосте. Отже, опитування відпочиваючих показали, що вони оцінюють свій відпочинок в першу чергу за трьома параметрами: смачна і різноманітна їжа; затишний і зручний готель; наявність розважальної денної та вечірньої програми. Саме останній чинник часто набуває вирішального значення, адже туристи готові пробачити будь-які огріхи в обслуговуванні, якщо при цьому вони весело і активно проведуть свій відпочинок.

Результати відповідей на третє запитання анкети «Чи залежить якість організації анімаційних послуг від матеріальної бази готелю?», розподілилися таким чином: «так, залежить» – 82% відпочиваючих; «ні, не залежить» – 12%, «важко відповісти» – 6%.

Відповіді на четверте запитання анкети «Чи вважаєте Ви, що у складі анімаційної програми готелю повинна бути вечірня анімація?», показали, що «вважають повинна бути» – 92% відпочиваючих, «не вважають за потрібне» – 2%, «важко відповісти» – 6%.

Аналіз відповідей на п'яте запитання анкети «Яка анімація більш важлива для готелю: вечірня чи денна?», дав такий результат: «вечірня анімація» – 58%, «денна анімація» – 36%, «важко відповісти» – 8%. Можна зробити висновок, що вечірня анімація для відпочиваючих є пріоритетною.

Відповіді на запитання анкети «Чи задовольняє Вас анімаційні послуги готелю «Азовська Рив'єра»?», були такими: анімація задовольняє 22% відпочиваючих, частково задовольняє – 32%, не задовольняє – 38%, важко відповісти – 8%.

Результати анкетування підтвердили актуальність обраної теми та доцільність розробки шляхів покращення організації вечірньої анімації в курортних готелях.

Вибір конкретних форм анімаційної діяльності, залежить від можливостей матеріально-технічної бази готелю, його місця розташування і

наявності інфраструктури, контингенту відпочиваючих, рівня професійної підготовки працівників дозвільної сфери.

У вітчизняних курортних готелях не така матеріальна база, як у закордонних готелях, а іноді вона взагалі відсутня. Але все ж можна, не маючи достатньої матеріальної бази, з досвіду зарубіжжя запропонувати вечірню анімаційну програму.

За наявності кількісно невеликої анімаційної команди (2–4 аніматори) можна запропонувати таку програму вечірньої анімації:

1) конкурси для відпочиваючих:

2) тематичні вечірки:

– «Перлина Карибського моря», піратська вечірка припадає до душі молодій і енергійній публіці. Яскраві персонажі такі як Джек Горобець та його команда (команда аніматорів) пропонують масу цікавих, веселих і навіть десь екстремальних конкурсів, в яких переможці отримують приємні пам'ятні призи! Форма одягу гостей : майки в смужку, бандани, крупні сережки-кільця у вухах і знамениті пов'язки, що закривають око. Суть полягає в тому, що відпочиваючим належить битися з суворим капітаном Флінтом (один з аніматорів) і дізнатися де він заховав свої незчисленні багатства. Відшукати скарб і отримати за це хорошу винагороду, а допомагати буде відчайдушний Джек Горобець (один з аніматорів). У фіналі свята, всі гості отримують грамоти і скарби, здобуті з скрині.

– «Рок-н-рол», відпочиваючі знаходяться в атмосфері внутрішньої свободи, розкутості, бунтарства, стильних танців і музики. Дрес код: шкіряні куртки, рвані джинси, божевільні зачіски, темні окуляри. Аніматор, ведучий програми, в образі Елвіса Преслі. Відпочиваючі беруть участь в запальному конкурсі на кращого танцюриста твісту, а також при бажанні можуть заспівати свою баладу у супроводі професійних музикантів і сфотографуватися в оточенні стильних красунь часів групи «Beatles». «Красуні» перевдягнута команда аніматорів.

– «Латина Party», тут відпочиваючі разом з аніматорами танцюють запальні танці, в неповторній манері найпопулярніших ритмів Бразилії, Куби, Мексики і Аргентини. Анімаційна команда з цікавою розважальною програмою і музичним репертуаром буде весь вечір веселити і дивувати відпочиваючих.

– «Царство Нептуна». Нептун – бог морів, що володарює над струмками, дощами, річками, морями і океанами, приводить їх в хвилювання і усмиряє своїм тризубцем. Веселе, рухоме, інтерактивне свято Нептуна. Пляжне шоу, що театралізується, порадує як дорослих так і дітей. Аніматори грають роль яскравих, смішних казкових героїв морських глибин, а також Царя морів і його прекрасних дочок. Відпочиваючі пройдуть різноманітні випробування, приготовані хитрою марою. Врятують русалочку і звільнять водоймище від нападок шкідливих бісів. Найвідважніших і сміливіших гравців чекає щедра винагорода від Бога морів і океанів Нептуна;

– Міні диско (Mini Disco).

За умові дещо більшої в кількісному відношенні анімаційної команди (понад 10 аніматорів, з належною професійною підготовкою) можна запропонувати такі вечірні програми:

1. Тематичні вечірки:

- «Arabian Night» (Арабська ніч);
- «Flame of Fire» (Пламя вогню);
- «Exotic Night» (Екзотична ніч);
- «80-s Party» (Вечірка в стилі 80-х);
- «Romantic Evening» (Романтичний вечір).

2. Конкурси:

- «Play Boy» (Плей бой – шоу в якому приймають участь, бажаючи чоловіки та на основі веселих конкурсів визначається переможець);
- «Miss Hotel» (Міс готелю – в якому жінки беруть участь у різноманітних конкурсах);
- «Best Couple» (Краща пара готелю);
- «Adam & Eva» (Адам і Єва – шоу в якому змагаються жінки проти чоловіків);
- «Karaoke» (Караоке);
- «Quiz» (Вікторина – можуть проводитися на будь-які теми);
- «Dance Competition» (Змагання у танцях).

3. Сімейні олімпіади або спартакіади.

4. Танцювальні шоу програми за участі аніматорів або найнятих танцювальних колективів.

5. Міні диско (Mini Disco).

Велику за складом анімаційну команду можуть дозволити собі тримати тільки великі курортні готелі.

Більшість коштів, що спрямовуються на будівництво та розвиток – власні кошти підприємств. Проведення робіт з реконструкції закладів оздоровлення та відпочинку стримується значною мірою відсутністю у власників необхідних коштів. Добре організувати роботу анімаційної служби можна тільки за наявності достатньої матеріальної бази. Для проведення шоу-програм, розважальних заходів необхідне відповідне устаткування й реквізит. Оскільки відпочинок кожний розуміє по-своєму, то й пропозиція повинна бути різноманітною. Чим багатша матеріальна база, тим більшу кількість розваг можна запропонувати.

Висновки. Використовуючи зарубіжний досвід, можна з упевненістю сказати, що для цього потрібно створення повноцінної матеріальної бази та кваліфіковані фахівці. Але значна кількість засобів розміщення морально та фізично застаріли та мають низьку конкурентоспроможність. Важливим чинником формування матеріально-технічної бази дозвілля є клас, рівень, категорія курортного готелю.

1. Байлик С.І. Організація анімаційних послуг в туризмі: навч. посіб. / С.І. Байлик, О.М. Кравець. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 197 с.
2. Гаранин Н.И. Менеджмент туристской и гостиничной анимации: учеб. пособ. / Н.И. Гаранин, И.Н. Бульгина – М., 2004. – 128 с.

3. Кукліна Т.С. Організація анімаційних послуг : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.С. Кукліна, І.В. Пущина, О.В. Осадча, О.М. Сердюк. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС», 2009. – 212 с.
4. Трубочев Н.В. Курортная анимация / Н.В. Трубочев. – М., 2005. – 92 с.

***

Коломієць І.В.
Науковий керівник: Л.Ю. Бутенко

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність. Львівщина є одним із найбільш привабливих туристичних регіонів, адже володіє сприятливими кліматичними умовами, значним природноресурсним потенціалом, багатою історико-культурною спадщиною. Львів – один із найбільших туристичних центрів Західної України. Він приваблює значну кількість внутрішніх та іноземних туристів. Вигідне географічне положення міста, багатство його історико-культурної спадщини створюють широкі можливості для розвитку туристичного бізнесу – одного з основних пріоритетних напрямів міської економіки. Важливим чинником є розвинута готельна інфраструктура, що визначає обсяги і напрямленість туристичних потоків в'їзного та внутрішнього туризму.

Вивченість у науковій літературі. Найґрунтовніше проблематика формування індустрії гостинності та ринку готельних послуг України та її регіонів розкрита у низці спеціальних досліджень Л. Агафонової, С. Байлика, О. Любіцевої, В. Карсекіна, І. Мініч, Х. Роглева, Т. Ткаченко, В. Федорченко й багатьох інших учених. Серед останніх праць, у яких означено наявні проблеми й проаналізовано перспективи розвитку готельного господарства України, назвемо праці Г. Круль, М. Мальської, І. Пандяка, Н. Антонюк, Н. Ганич та ін.

Мета статті. Проаналізувати наявні тенденції розвитку та проблеми готельної субгалузі туристичного комплексу Львова та Львівської області, виявити перспективні напрями підвищення якості надання послуг туристам.

Виклад основного матеріалу. Місто Львів є потужним туристичним центром. Саме тому питання розвитку туристичної інфраструктури відповідно до Міжнародних стандартів мають першочергове значення. Оскільки місто Львів приймало матчі Євро-2012, то напередодні цих подій питання про готовність закладів готельного господарства виносилося на передній план. До футбольного чемпіонату Львів повинен був забезпечити 1315 номерів у готелях рівня п'ять зірок, 1020 – рівня чотири зірки і 2740 номерів – у три зіркових готелях. Після реконструкції та переобладнання студентських гуртожитків місто під час проведення чемпіонату отримало додаткові місця (близько 21700). Поставлена умова зіграла визначну роль у розвитку закладів готельного господарства в місті Львів (табл. 1).

Таблиця 1

**Готелі та аналогічні заклади розміщування у містах
та районах (за матеріалами [1])**

Адміністративні одиниці	Кількість закладів розміщування		Кількість розміщених, осіб	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Львівська область	273	273	449180	591292
Львів (міськрада)	72	70	254097	287881
Борислав (міськрада)	23	21	8364	77438
Дрогобич (міськрада)	4	3	4459	3573
м. Моршин	9	14	4849	6011
м. Новий Розділ	–	–	–	–
м. Самбір	4	4	1972	1465
м. Стрий	7	7	13278	14540
м. Трускавець	30	32	51032	68310
Червоноград (міськрада)	3	2	3981	4362
Бродівський район	5	5	1824	1790
Буський район	3	2	920	2672
Городоцький район	4	4	796	1633
Дрогобицький район	3	3	308	408
Жидачівський район	5	4	1927	2857
Жовківський район	9	10	12370	12949
Золочівський район	2	2	2295	2152
Кам'янка-Бузький район	2	2	2857	5217
Миколаївський район	–	–	–	–
Мостиський район	12	12	7468	7334
Перемишлянський район	1	1	1980	1770
Пустомитівський район	18	25	32678	49868
Радехівський район	3	3	1365	871
Самбірський район	2	2	507	584
Сколівський район	25	20	28478	24844
Сокальський район	3	3	2037	1999
Старосамбірський район	1	1	1076	360
Стрийський район	5	4	2952	3423
Турківський район	7	6	1400	2103
Яворівський район	11	11	3937	4878

На основі таблиці 1 у місті було розроблено низку важливих стратегій та програм, які мають особливе значення для створення сучасного конкурентоспроможного готельного господарства з урахуванням збереження його архітектурної спадщини та модернізації інфраструктурних мереж.

Активність розвитку ринку готельних послуг значно випереджає темпи розвитку готельного господарства в інших районах та містах області. За експертними даними місто відвідують у середньому впродовж останніх років понад 500 тис. туристів щорічно, і цей показник неухильно зростає (табл. 2).

Таблиця 2

Туристичні потоки у Львівську область (за матеріалами [1])

Роки	Кількість туристів, осіб				
	обслужених суб'єктами туристичної діяльності	іноземних	громадян України, які виїжджали за кордон	внутрішніх туристів	екскурсантів
2012	124013	19033	63706	41274	33508
2013	188520	16162	131530	40828	22184
2014	92128	2015	61465	28648	26901
2015	112472	3057	60830	48585	15002

З кожним роком кількість туристів обслужених суб'єктами туристичної діяльності зменшується. Кількість іноземних туристів була значно більша в період проведення Євро-2012 та на наступний рік. Натомість кількість внутрішніх туристів з кожним роком зростає.

Поряд з цим важливими проблемами є поліпшення якості надання готельних послуг, раціональне та ефективне використання наявної матеріально-технічної бази, підвищення рівня кваліфікації фахівців готельної сфери, створення сприятливих умов для залучення інвестицій та подальшого розвитку галузі, враховуючи сучасні тенденції та світовий досвід в організації готельного сервісу [2].

Також потребує термінового вирішення проблема пристосованості готелів до потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями. Неодноразово порушували питання про пристосованість готелів до потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями та ініціювали виконання досліджень. За його результатами з'ясовано, що лише сім готелів можуть прийняти дев'ять осіб з інвалідністю.

Серед основних проблем розвитку готельного господарства Львівщини треба визнати низьку завантаженість готелів, не проходження сертифікації на відповідність певній категорії та вимогам безпеки, невідповідність вартості проживання рівню комфорту і сервісу, довготривалість реалізації готельних інвестиційних проектів. За умов високих цін на послуги готелів у Львові активно розвивається ринок таких альтернативних видів проживання, як короткотермінова оренда апартаментів, що створює значну конкуренцію готельним закладам [3].

Висновки. На основі вищесказаного необхідно зробити висновок, що особливості розвитку готельного господарства Львівщини та обласного центру дають підстави для виокремлення пріоритетних напрямів розвитку готельного господарства Львова, а саме: підвищення рівня надання готельних послуг та кваліфікації персоналу готелів у місті; розвитку готельної інфраструктури відповідно до вимог міжнародних стандартів; розвитку інвестиційної активності та конкуренції у сфері готельної індустрії; активізації співпраці виконавчих органів міської ради з суб'єктами готельного господарства; забезпечення ефективного функціонування готельного господарства відповідно до чинної нормативно-правової бази, розробка та прийняття регуляторних актів, спрямованих на вирішення проблем у сфері готельного господарства в місті.

1. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.
2. Джалюк І. Роль туризму в економіці Львова / І. Джалюк, О. Кобзарев, А. Пундор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.city-institute.org>.
3. Львів туристичний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zymaghor.com/tourism/lviv-travel>.

***

ВІДПОЧИНОК «ПО-ЧЕРКАСЬКИ»

Актуальність теми обумовлена тим, що з загальною всесвітньою економічною кризою і невеликим рівнем доходів населення в Україні визначено пріоритетом розвиток внутрішнього туризму. В цих умовах Черкаська область з її історичними пам'ятками і сприятливим природним середовищем може бути привабливим регіоном для відвідування туристами. Тому є необхідність в будівництві саме туристичних готелів.

Виклад основного матеріалу. На території Черкаської області відсутні туристичні готелі з рівнем комфорту 5*. Тому розглянемо концепцію створення туристичного готелю 5*, орієнтованого на релакс і активний відпочинок в умовах рекреаційних можливостей Черкаської області.

Туристичний готель – це особливий тип готелю, призначений для надання туристам комплексу послуг, пов'язаних з подорожуванням. У даному готелі передбачені чотири основні групи послуг: розміщення; харчування; дозвілля; побутове обслуговування. Сучасний туристичний готель покликаний створити комфортабельні умови для проживання гостя і надати йому ряд додаткових послуг – культурно-дозвіллевих та фізкультурно-оздоровчих, на його території повинні бути передбачені об'єкти для заняття спортом, відпочинку, активного і різноманітного проведення дозвілля, а також необхідно проектувати приміщення готелю з урахуванням можливого цілодобового перебування гостя.

Пропонуємо наступну концепцію готелю. В туристичному готелі з рівнем комфорту 5* «RELAX & АКТИВ» основна концепція надання послуг – високоякісні послуги відпочинку та релаксу (СПА-послуги, басейн, банний комплекс, пляж) в поєднанні з можливістю активного відпочинку (універсальна тренажерна зала, велопрогулянки, катання на роліках, яхтінг, караоке-бар). Концептуальні характеристики готелю наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Концептуальні характеристики туристичного готелю 5* «RELAX & АКТИВ»

Розділи характеристики	Показники характеристики
Назва готелю	RELAX & АКТИВ
Розміщення	м. Черкаси, в районі паркової зони «Сосновий бір» на березі Кременчуцького водосховища
Типологія (спеціалізація)	Туристичний готель
Рівень комфорту	5*
Місткість	50 номерів, 100 місць
Категорії номерів (структура номерного фонду)	Люкс – 2 од., Ніпівлюкс – 16 од., Номер I кат.(одномісний) – 12 од., Номер I кат.(двомісний) – 20 од.

Розділи характеристики	Показники характеристики
Основні послуги	Розміщення, харчування, пляж, використання спортмайданчику
Додаткові послуги	Екскурсійні послуги, СПА-послуги, організація банкетів, критий басейн з підігрівом, банний комплекс, ролледром, прокат велосипедів, яхт, катерів
Кількість поверхів	3 поверхи + цокольний поверх
Склад приміщень вестибюльної групи готелю	Бюро прийому і розміщення, сервісний центр, торговельний кіоск, офіс турфірми, салон краси, універсальний пункт дрібного ремонту
Склад приміщень для відпочинку, розваг та оздоровлення в готелі	СПА-центр, караоке-бар, дитяча ігрова кімната, відеозал, універсальна тренажерна зала, пункт прокату велосипедів, ролледром, банний комплекс
Загальний стиль готелю (дизайн)	Модерн (характерні ознаки стилю модерн: акцент на гармонійне поєднання декору і конструктивних функціональних елементів; використання як плавних «живих» ліній, так і чітких геометричних форм; широка палітра сміливих кольорових рішень та гра на контрастах; раціональна організація простору; поєднання різноманітних матеріалів і фактур) Кольорове рішення готелю – в зелених тонах з жовто-білими (квітковими) акцентами – лілії, нарциси, кувшинки. Матеріали – натуральне дерево, скло, ковані елементи у вигляді лілейних квітів, бабок, птахів, німф, мавок, русалок
Заклади ресторанного господарства	Ресторан з банкетним залом – 96 місць, караоке-бар відкритого типу – 36 місць, лоббі-бар – 12 місць
Загальний стиль ЗГР (дизайн)	Ресторан «Flora» з банкетним залом оформлений в стилі модерн в кремово-жовтій гаммі з використанням квіткових мотивів ромашки, волошки, дзвоників. Караоке-бар – «Сірена» в зелено-бірюзовій гаммі підводного світу
Тип кухні та режим харчування	кухня європейська, режим харчування – повний пансіон, напівпансіон, можливість дієтичного харчування

Відповідно до ДСТУ вимоги до готелю 5* такі:

- будинок готелю повинен органічно вписуватися в архітектурний ансамбль місцевості;
- усі фасади будинку повинні відповідати певному, чітко вираженому архітектурному стилю; у випадку реконструкції будинку, який є історико-архітектурною пам'яткою, потрібно зберегти початковий вигляд фасадів, фресок, вітражів;
- винятковий дизайн інтер'єру;
- номери, холи, вестибюль прикрашено авторськими роботами: картинами, декоративними прикрасами, керамікою, гобеленами тощо;
- загальне устаткування, устаткування громадських приміщень, кімнат та санвузлів, меблі та килими повинні бути з найдорожчих матеріалів, мати власні неповторні особливості і перебувати у бездоганному стані;

- посуд і столові прибори одного стилю, гарнітурні;
- постільна білизна з тонкотканих натуральних тканин з вишитою або витканою емблемою готелю.

Культурно-дозвіллева програма гостей готелю може бути розширена відвідування багатьох літніх фестивальных заходів, які традиційно організовуються в Черкасах і Черкаській області. Основними з них є наступні.

- Тарасова гора – с. Чапаївка, туристична база «Придніпровська». Один із найгучніших мотофестивалів України, на який вирушають байкери навіть із сусідніх країн. В різні роки гостями фестивалю були гурти Riffmaster, Wunderkindy, Fail System, W.h.i.t.e., Коралі, Kozak System, Нумер 482 та хедлайнери – легендарні «Брати Гадюкіни».
- SOUNDЧе – ресторан «Стара пристань». Найвідоміший музичний проект Черкас – виступають гурти «FLY DELOREAN», «МУХА», «NAOMI», «N.A.L.E.», «Сонце в кишені», «Восьмой этаж», «Ефект метелика» та ін.
- Трипільські зорі – Долина троянд (безкоштовно). Міжнародний сімейний етнофестиваль «Трипільські зорі». Захід приурочений до святкування Дня молоді та Дня Конституції. За дні фестивалю на відвідувачів чекають майстер-класи із народно-прикладного мистецтва, ярмарок майстрів, яскраві вогняні шоу, молодіжні екстремальні шоу та музичний концерт за участі українських і закордонних артистів.
- Холодний Яр – фестиваль нескореної Нації – урочище Холодний Яр, с. Грушківка, Кам'янський р-н, Черкаська обл.(безкоштовно). Фестиваль не простого драйву, це можливість поринути в історію нескореної Нації українців під справжню українську музику. Три дні – три періоди історії України та безліч цікавих заходів: літературні читання, виставки, перформенси, посвята в характерники та багато іншого.
- ШЕфест – с. Моринці, Звенигородський р-н, Черкаська обл. (безкоштовно)
- На землі Тараса фестиваль пройде вдруге. Ще більше майстер-класів, екскурсій, народних майстрів зі своїми надзвичайними виробами, цікавинок для дорослих та дітей. Ще більше драйвової української музики! Друже Музико, Колір ночі, Фіолет, Мєгва – початковий список гуртів, які виступатимуть в рамках фесту. Очікуємо нових музичних імен!
- В серпні у Черкасах проходить фестиваль кам'яної скульптури «Живий камінь». Під час фестивалю кам'яних скульптур проходить фестиваль «Співочі вечори». А також можна відвідати фестиваль повітряних зміїв «Барвисте небо» і кулінарний фестиваль «Черкаська смакота».
- «Живий камінь» і «Черкаські джазові дні», за рішенням Ради з питань туризму та курортів, увійшли до рейтингу «100 кращих подій для туристичної України 2012 року».

***

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність. Успіх діяльності готельного господарства здебільшого залежить від постійного і систематичного аналізу потреб ринку, вивчення яких сприяє розробці ефективних товарів з особливими властивостями. Сфера готельного господарства – це комплекс галузей головною завданням яких пов’язується з обслуговуванням туристів під час їхнього перебування поза місцем постійного проживання.

З метою поліпшення економічної ситуації готельним господарствам необхідно постійно насичувати ринок товарами і послугами, які користуються високим попитом, боротися за споживача, постійно оновлювати продукцію, що випускається, а також розширювати її асортимент та підвищувати якість. Нинішній етап розвитку ринкових відносин в Україні зумовлює для підприємства готельного господарства потребу утворення і реалізації якісно нових структур і механізмів управління.

На сьогодні недостатньо аналізувати рівень розвитку підприємства готельного господарства лише за ступенем досконалості його системи машин, рівнем забезпечення трудовими, матеріальними, фінансовими чи іншими ресурсами, якістю організації виробничого процесу чи управлінських рішень внутрішнього характеру. В ринкових умовах господарювання підвищення ефективності виробництва та зростання результатуючих показників діяльності підприємства готельного господарства значною мірою залежить від рівня використання його основних засобів.

Економічна ефективність функціонування основних засобів є складовою частиною результату використання всіх виробничих ресурсів підприємства готельного господарства. Визначаючи економічну ефективність основних засобів використовують систему натуральних і вартісних показників. Зокрема, натуральні показники аналізують рівень екстенсивного та інтенсивного використання системи машин; їх віддачу в натуральному чи умовно-натуральному вираженні; використання величини виробничої потужності підприємства готельного господарства [1].

Вартісні показники оцінюють віддачу основних засобів через обсяг виготовленої товарної, валової чи реалізованої продукції. Комплексну або загальну оцінку дає інтегральний синтетичний показник, який повинен досить точно оцінювати ефективність функціонування та використання основних засобів підприємства готельного господарства.

Вивченість у науковій літературі та аналіз останніх досліджень. Слід відзначити, що точність аналізу ефективності використання основних засобів за вищеназваними показниками буде дещо заниженою.

Мета статті – розглянути методологічний підхід до оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу готельних підприємств

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах функціонування економіки України розробка і реалізація виробничих планів підприємств здійснюється у досить нестійкому зовнішньому середовищі. Найбільш суттєвими факторами, які негативно впливають на діяльність підприємств готельного господарства, є зміна конкурентної стратегії на ринку, нестабільність постачання матеріальних та інших видів продукції

Нестабільність зовнішнього середовища і невизначеність інформації про нього дуже часто приводять до обставин, за яких реалізація планів підприємства є неможливою.

Тому, для забезпечення стійкості функціонування в ринкових умовах господарювання для підприємства виникає нагальна потреба зміни системи управління. Вдосконалена система управління підприємством готельного господарства повинна володіти такими адаптивними властивостями, які б дозволяли швидко та гнучко реагувати на різноманітні зміни зовнішнього середовища [2].

Процес адаптації повинен бути заздалегідь підготовлений підприємством готельного господарства. Результати його адаптації до умов ринкового господарювання залежать, в цілому, від особливостей самого підприємства готельного господарства, рівня забезпеченості його фінансовими, матеріальними, трудовими чи інформаційними ресурсами.

Таким чином, будь-яка адаптація зводиться до процесу «самонавчання», потребує певної підготовки. Особливо це стосується підприємства готельного господарства, як однієї із складних відкритих, динамічних систем «виробничих ресурсів». Адаптація підприємства готельного господарства до зовнішніх умов не є автоматичним процесом, який може бути створений через технічні механізми багатофункціонального призначення для АСУ, гнучких виробничих систем чи модулів. В даному випадку потрібно проаналізувати діяльність підприємства готельного господарства, як складної системи виробничих ресурсів, з метою розуміння можливості його адаптації до зовнішнього середовища.

Механізми адаптації підприємства до зовнішнього середовища повинні забезпечити високий рівень його статичної та динамічної адаптації до ринкових умов господарювання.

В цілому, на підприємстві готельного господарства повинні бути створені і реалізовані на практиці механізми, що забезпечують його високий рівень гнучкості в організації виробничого потенціалу та виробничих ресурсів з метою максимального використання і наближення їх можливостей до ринкового потенціалу [3].

З іншого боку, підприємство готельного господарства повинно розробити та реалізувати заходи, які дозволяють регулювати вплив зовнішнього середовища з метою забезпечення зростання або стабілізації

рівня розвитку підприємства готельного господарства та підвищення його конкурентоздатності в сучасних умовах господарювання.

Як зазначалося вище, забезпечення статичної та динамічної адаптації підприємства готельного господарства є необхідною умовою його загальної адаптації до змін навколишнього середовища [4].

Висновки. Узагальнюючу оцінку ефективності використання основних засобів можна провести за формулою:

$$K_i = \frac{\Delta V}{\Delta B} \cdot \frac{\Delta \Pi}{\Delta V} \quad (1)$$

Перша складова формули $1 \frac{\Delta V}{\Delta B}$ – характеризує граничний обсяг реалізації продукції по відношенню до зміни капіталовкладень в основні засоби.

Друга складова формули $1 \frac{\Delta \Pi}{\Delta V}$ показує величину граничного прибутку в залежності від зміни обсягів реалізації продукції.

Запропонований підхід до оцінки комплексного показника ефективності використання основних засобів дає можливість підвищити точність такої оцінки у зв'язку з врахуванням системного підходу до аналізу основних засобів як елементу системи машин підприємства готельного господарства, а також через врахування реальної віддачі основних засобів у вигляді чистого прибутку від реалізації продукції та оцінки рівня її конкурентоздатності, що є особливо важливою складовою ринкового механізму господарювання підприємств.

1. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособ. / Г.В. Савицкая. – [7-е изд.]. – Мн. : Новое знание, 2002. – 214 с.
2. Економічна енциклопедія. – К. : Академія, 2000. – 462 с.
3. Овечко А.В. Модели и методы адаптивной экономики : учеб. пособ. / А.В. Овечко, В.Л. Петренко, В.Н. Тимохин. – Донецк : Юго-Восток, 2003. – 318 с.
4. Герасименко В.Г. Основы туристского бизнеса : учеб. пособ. / В.Г. Герасименко. – Одесса : Черноморье, 1997. – 150 с.

***

Щур О. М., Замрій О.М.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Актуальність. Для ефективного функціонування в ринковій економіці головним завданням для сучасного готелю стає надання якісної конкурентоспроможної послуги. Для успішного функціонування готелю на ринку необхідно знати особливості різних груп споживачів та їх ставлення до конкретних готельних послуг. Конкурентоспроможність

готельного підприємства не є його постійною характеристикою, вона визначає здатність вести успішну конкурентну боротьбу, протистояти в певний період основним конкурентам [1].

Усі загальноприйняті методи оцінки конкурентоспроможності підприємства можуть бути об'єднані в наступні групи:

- методи, засновані на аналізі порівняльних переваг;
- методи, засновані на основі теорії ефективної конкуренції;
- графічні методи;
- матричні методи;
- експертний метод;
- метод визначення позиції в конкуренції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства;
- методи, засновані на порівнянні з еталоном.

Вивченість у науковій літературі та аналіз останніх досліджень. Метод порівняльних переваг. Конкурентоспроможність підприємств обумовлюється наявністю у нього порівняльних переваг. Матричні методи оцінки конкурентоспроможності готельного підприємства базуються на використанні матриці – таблиці впорядкованих по рядках та стовпцях елементів. Метод рангів визначає загальні положення, сильні та слабкі сторони підприємств що оцінюються в боротьбі з конкурентами. Суть методу різниці полягає у визначенні переваг та недоліків готельних підприємств за окремими показниками.

Мета статті – розглянути сучасні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств готельного господарства.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможності підприємств готельного господарства повинна проводитись із застосуванням методу бенчмаркінг. Бенчмаркінг – це процес пошуку еталонного економічно більш ефективного підприємства-конкурента з метою переймання його найкращих методів роботи.

Застосування бенчмаркінгу умовно можна розділити на три етапи:

1. Вибір еталонного конкурента, визначення показників, що порівнюються, та збір необхідної інформації для аналізу;
2. Порівняння з еталонним готелем, виявлення недоліків в об'єкті бенчмаркінгу та ідентифікація причини їх виникнення;
3. Розробка та впровадження стратегії нейтралізації виявлених у ході бенчмаркінгу слабких місць підприємства.

Порівняння окремих параметрів функціонування та результатів діяльності підприємства з основними конкурентами за допомогою бенчмаркінгу дає змогу не лише зробити аналіз стану, що склався в певний період часу у стратегічній групі конкурентів, а й спрогнозувати можливі варіанти розвитку ситуації, розробити відповідні стратегії посилення позитивних та ослаблення негативних тенденцій.

Під час дослідження методик конкурентоспроможності підприємств ми дійшли висновку, що найбільш об'єктивну оцінку можна отримати за допомогою комплексної оцінки [2].

Комплексна методика оцінки конкурентоспроможності готельних підприємств складається з наступних:

1. Обираються підприємства-конкуренти, що входять до однієї стратегічної групи з готельним підприємством, що аналізується.
2. Визначаються параметри, за якими буде проведено аналіз (ціна за проживання в номері, якість обслуговування, місце знаходження, асортимент додаткових послуг, наявність програм лояльності та відомість готельного оренду).
3. Формується система бальної оцінки параметрів конкурентоспроможності та визначається вагомість кожного з них.
4. Проведення експертної оцінки усіх параметрів діяльності готелів.
5. Розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності готелю за наступною формулою:

$$ІПК_{готелю} = \sum_{i=1}^n \frac{A_i}{A_{max}} * w_i \quad (1)$$

де $ІПК_{готелю}$ – інтегральний показник конкурентоспроможності готелю;

A_i – сума експертних оцінок i -го параметру конкурентоспроможності готелю;

n – кількість експертів, що приймала участь в аналізі;

A_{max} – максимальна оцінка i -го параметру згідно з обраною шкалою;

w_i – вагомість i -го параметру.

Близькість розрахованого інтегрального показника до «1» свідчить про високий рівень конкурентоспроможності готелю. Віддаленість від «1» означає, що у підприємства існують значні резерви збільшення рівня конкурентоспроможності [3].

Далі отримане значення має бути зіставленим з оцінкою діяльності підприємств-конкурентів. Готельне підприємство отримує обґрунтовані аргументи для уявлення своїх можливостей у зовнішньому середовищі.

Висновки. Конкурентоспроможність підприємства готельного господарства можливо за рахунок надання нових додаткових послуг, з одночасним процесом реконструкції і модернізації існуючих готелів. У сервісне обслуговування готельного господарства включається безліч різноманітних послуг. Перелік послуг постійно доповнюється, видозмінюється і диференціюється в залежності від розмірів готелю, її місця розташування, рівня комфортабельності й інших причин. Сучасний стан готельних послуг характеризується відсутністю реальних інвестицій, низьким рівнем готельного сервісу, недостатньою кількістю готельних місць, дефіцитом кваліфікованих кадрів. Виробництво готельних послуг вимагає

високих матеріальних постійних витрат при істотно менших змінних витратах [4]. Особливе значення для підвищення конкурентоспроможності має вивчення всієї готельної індустрії, її стану і тенденцій розвитку.

Найкращим варіантом для підвищення конкурентоспроможності підприємств готельного господарства є новий вигляд пропонованих послуг, так як готель, яка починає функціонувати першою на ринку, не має конкурентів, формує попит, може визначати асортимент і ціни.

1. Ляпина И.Ю. Организация и технология гостиничного обслуживания : учеб. [для нач. проф. образования] / И.Ю. Ляпина / под ред. А.Ю. Лапина. – М. : ПрофОбрИздат, 2001. – 208 с.
2. Балабанова Л.В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : монографія / Л.В. Балабанова, В.В. Холод. – Донецьк : Донецький держ. ун-т ім. М. Туган-Барановського, 2006. – 294 с.
3. Котвіцький В.М. Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства : теоретичний та практичний аспекти / В.М. Котвіцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua>.
4. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / С.М. Клименко, О.С. Дубова, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.

***

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Агазаде Орхан** – студент кафедри туризму, 4 курс; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; agazade96@mail.ru
- Бейдик**
Олександр
Олексійович – професор кафедри країнознавства та туризму; доктор географічних наук; професор; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; beydik@mail.ru
- Бєлікова**
Марина
Володимирівна – доцент кафедри міжнародного туризму; кандидат історичних наук; доцент; Запорізький національний технічний університет; belikova.marina@mail.ru
- Браславський**
Дмитро
Анатолійович – інженер; Національний дендрологічний парк «Софіївка»
- Бутенко Лариса**
Юріївна – старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 4 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
- Віндюк Андрій**
Валерійович – професор кафедри міжнародного туризму; доктор педагогічних наук; професор; Запорізький національний технічний університет
- Галагута Олена**
Володимирівна – студент кафедри туризму, 4 курс; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; yolka-94@mail.ru
- Геворгян Ален**
Араїкович – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; saltikov-vska@mail.ru
- Глушкова Рута**
Владиславівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; glushkova_ruta@ukr.net
- Горбуліна Юлія**
Олександрівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; julia.gorbulina@yandex.ua
- Гришеніна**
Олександра
Олексіївна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; grishenina1498@mail.ru
- Гурова Дар'я**
Дмитрівна – доцент кафедри міжнародного туризму; кандидат географічних наук; доцент; Запорізький національний технічний університет; pogytkalo@mail.ru

- Дворник** Оксана Вікторівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 4 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; ksiushad1994@gmail.com
- Дерев'яно** Олександра Юріївна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; oleksandraderevianko13@gmail.com
- Догадайло** Яна Григорівна – студент кафедри туризму, 4 курс; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; sunny.kroha@yandex.ua
- Дроботова** Марина Володимирівна – доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; кандидат економічних наук; доцент; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; marinadrobotova@ukr.net
- Замрій** Оксана Миронівна – доцент кафедри менеджменту та комерційної діяльності; Львівський інститут економіки і туризму; management_liet@ukr.net
- Захаріна** Аліса Геннадіївна – старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи; Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; zaharina@rambler.ru
- Зілінський** Олександр Володимирович – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 3 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; dedmoro31@gmail.com
- Зуй** Юлія Олександрівна – студент кафедри туризму, 4 курс; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; zuu.y@mail.ru
- Кальченко** Анна Сергіївна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; anna.kalchenko.95@mail.ru
- Кикоть** Марина Сергіївна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 3 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; marina-kikot@mail.ru
- Клименко** Олена Анатоліївна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 3 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; lenaklim28@yandex.ru
- Коваленко** Вікторія Ігорівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 3 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; victorierro@gmail.com

- Колеснік Юлія** – студент кафедри туризму, 4 курс; Харківський
Олександрівна національний економічний університет імені Семена
Кузнеця; yulianna.28@mail.ru
- Коломієць Інна** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Віталіївна 3 курс; Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького; kolomiez_inna@mail.ru
- Кривонос** – студент кафедри менеджменту і туризму, 3 курс;
Наталія Юріївна Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського ; natulya.krivonos@mail.ru
- Крикливенко** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Владислав 3 курс; Черкаський національний університет імені
Валерійович Богдана Хмельницького; mister.kruk2011@yandex.ru
- Ляпкало** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Микола 1 курс; Черкаський національний університет імені
Михайлович Богдана Хмельницького; kazbet12345@gmail.com
- Новикова** – доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи;
Валерія Іванівна кандидат географічних наук; доцент; Черкаський
національний університет імені Богдана Хмельницького;
novikova_lera@mail.ru
- Орінко Ольга** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Сергіївна 2 курс; Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
- Остафійчук** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Юлія Павлівна 3 курс; Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
- Пискун Юлія** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Миколаївна 2 курс; Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
- Погребна** – студент кафедри теорії та практики туризму та готельного
Людмила господарства, 5 курс; Київський університет туризму,
Сергіївна економіки і права; Ludmylaaburjeila@ukr.net
- Радченко** – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,
Марина Іванівна 4 курс; Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького; radchemarina@yandex.ru
- Рак Анна** – студент кафедри географії та методики її навчання, 3 курс;
Володимирівна Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини; anyta-rak@mail.ru

- Сақун** Леся Миколаївна – доцент кафедри менеджменту і туризму; кандидат економічних наук; доцент; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; velkinoleg@mail.ru
- Самойленко** Юлія Олександрівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 4 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; samoylenkou14@mail.ru
- Сивак** Оксана Вікторівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 3 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; sivakoks@ukr.net
- Ситник** Олексій Іванович – доцент кафедри географії та методики її навчання; кандидат географічних наук; доцент; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Sytnykuman@gmail.com
- Смочко** Наталія Михайлівна – доцент кафедри туризму і рекреації; кандидат географічних наук; доцент; Мукачівський державний університет; natazak@ukr.net
- Совенко** Вікторія Вадимівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 4 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; vsovenko@mail.ua
- Тиховодова** Діана Ігорівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 4 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, ННІ економіки і права; moskvinad@gmail.com
- Хлевнюк** Ольга Яківна – директор; Гайворонський районний краєзнавчий музей
- Хропко** Юлія Олександрівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 3 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; shvedin16@ukr.net
- Царукян** Станіслав Альбертович – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 1 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Tsarukyan.1998@yandex.ua
- Шендрик** Дарина Володимирівна – студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, 4 курс; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; dashka-shendrik@rambler.ru
- Щур** Ольга Миколаївна – доцент кафедри менеджменту та комерційної діяльності; кандидат економічних наук; доцент; Львівський інститут економіки і туризму; management_liet@ukr.net

ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ

- Бутенко** – старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Лариса
Юріївна
- Козубова** – доцент кафедри туризму, кандидат економічних наук, доцент; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Наталія
Вікторівна
- Костюкова** – доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат історичних наук, доцент; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Олена
Миколаївна
- Кравцова** – доцент кафедри туризму, кандидат економічних наук, доцент; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Альона
Володимирівна
- Міхо** Олена – доцент кафедри теорії та практики туризму і готельного господарства; Київський університет туризму, економіки і права
Іванівна
- Новикова** – доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат географічних наук, доцент; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Валерія
Іванівна
- Ястремська** – доцент кафедри туризму, кандидат економічних наук, доцент; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Олеся
Олександрівна

Наукове видання

**РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ПОСЛУГИ
ГОСТИННОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Матеріали I Всеукраїнської Інтернет-конференції
(17 травня 2016 р., м. Черкаси)

Відповідальні за випуск
Новикова В.І., Пасєка С.Р.

Загальне редагування та макетування – Новикова В.І.

Підп. до друку 24.06.2016
Формат 60 × 84 / 16. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 9,25. Вид. № 1705. Тираж 50 прим.
Видавець: Чабаненко Ю.А.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
серія ДК № 1898 від 11.08.2004
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39
Тел.: (0472) 56-46-66

Друк ФОП Чабаненко Ю.А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39
Тел.: (0472) 56-46-66
E-mail: office@2upost.com

